

Nye fedre- nye forskjeller. Farskap i farsvennlige velferdsstater

Av: Gunhild Regland Farstad

Avhandling for PhD graden, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Det samfunnsvitenskapelige fakultetet, Universitetet i Oslo

© Gunhild Regland Farstad, 2016

*Doktoravhandlingar forsvart ved
Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.
No. 562*

ISSN 1504-3991

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven eller med avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Omslag: Hanne Baadsgaard Utigard.
Grafisk produksjon: John Grieg AS, Bergen.

Produsert i samarbeid med Akademika forlag, Oslo.
Avhandlingen blir kun produsert av Akademika forlag i forbindelse med disputas.
Alle henvendelser vedrørende avhandlingen skal rettes til rettighetshaver eller enheten der doktorgrad er forsvart.

Forord:

Jeg vil takke NorForsk som gjennom Nordic Centre of Excellence – Reassessing the Nordic Welfare Model (REASSESS) ga meg muligheten til å skrive denne avhandlingen. Dette nordiske samarbeidet var ledet av Bjørn Hvinden ved NOVA. Jeg tilbragte et spennende år på Island der jeg fikk god hjelp av Guðný Björk Eydal og Ingólfur V. Gíslason ved Islands universitet til å studere den islandske fødselspermisjonsordningen. Takk til dere for all hjelp og støtte. Jeg vil også takke NOVA som ga meg muligheten til å ta i bruk intervjudata fra prosjektet *Omsorgskarrierer og dagligliv for barn under tre år*. Agnes Andenæs og Lars Gulbrandsen ledet dette prosjektet som inngikk i et samarbeidsprosjekt mellom NOVA og Høgskolen i Oslo leder av Jan Erik Johansson. Jeg er svært takknemlig overfor alle familiene som bidro med sin tid og sine fortellinger, både i Norge og på Island.

Veilederne mine, Arnlaug Leira og Nicole Hennum fortjener stor takk for sitt engasjement og tålmodighet i en lang skriveprosess. To av artiklene er skrevet sammen med andre forskere: Kari Stefansen og Margunn Bjørnholt. Tusen takk for et godt og spennende samarbeid og for mange gode innspill til avhandlingen for øvrig. Takk også for hyggelig faglig og sosialt fellesskap, uten dere hadde det ikke gått! Tiden på NOVA var god, mye takket være flotte kollegaer og et spennende fagmiljø der. De siste årene har jeg hatt min arbeidsplass på Diakonhjemmet høyskole, og jeg vil gjerne takke alle på Institutt for sosialt arbeid og familierapi for å ha gitt meg et godt arbeidsmiljø i siste fase av avhandlingsarbeidet. Tusen takk til Pernille M. Sørdal som leste korrektur på kappen, og til alle andre som har bidratt med kommentarer og innspill på tekstene mine.

Jeg vil ellers rette en takk til familien min og til gode venner som har heiet på meg i alle disse årene med avhandlingsarbeid. Det har hatt stor betydning. Lars Olav skal ha en spesielt stor takk for sin tålmodighet og støtte gjennom hele prosessen. Til slutt vil jeg takke Samuel som kom og ga livet en ny og etterlengtet dimensjon.

Innhold:

English summary	5
Artiklene i avhandlingen	6
1 Innledning.....	7
1.1 Nye fedre i den nordiske konteksten	7
1.2 Gangen i avhandlingen:.....	13
1.3 Nordens politikk for involvert farskap.	13
1.4 Norge og Island: farsvennlige velferdsstater	14
2 Hvordan kan man studere fedrekvoten?	22
2.1 Ulike retninger.....	23
2.2 Politikken som ideologisk kontekst.....	28
3 Teoretiske perspektiver	30
3.1. Fedre, farskap og farspraksiser.....	30
3.2. Hva betyr det å være en involvert far?	33
3.3. Likestilling og kjønnsforskjeller	44
4 Data og metode.....	47
4.1 De to studiene:.....	47
4.2 Generelt om intervjuing, situering og materialet i denne avhandlingen:	56
4.3 Etikk	59
4.4 Analyseprosessen	60
5 Sammendrag av artikler	64
6 Avsluttende diskusjon	73
6.1 Hvem sine praksiser teller og anerkjennes som nye?	74

6.2 Ideologi og praksis	76
6.3 Involvert farskap og likestilling	78
6.4 En metodisk refleksjon.....	80
Litteraturliste	82

English summary

The subject for this thesis is the Nordic parental leave policies with its aim of changing mothers' and fathers' practices towards equal parenting and involved fatherhood. My aim is to explore and interpret variations in fatherhood practices within the framework of what often is referred to as father friendly welfare states, in this case Norway and Iceland. Using qualitative interviews with Norwegian and Icelandic parents of young children, I have studied complexities and variations in ways of doing fatherhood. The parental leave system with its ear marked leave for fathers is my starting point for investigating variations in the ways of doing and attaching meaning to fatherhood practice. A central question in the thesis is how knowledge about such variations can expand our understanding of what involved fatherhood is, and how change in gender relations are being driven forward.

The thesis includes four published papers. In paper I and III, the question of how to understand and evaluate involved fatherhood is especially salient. In paper II I discuss the relationship between difference and equality in light of the Icelandic parental leave system and its current care-gap. Paper IV is an article on methods where I and my co-writer discuss benefits of doing joint couple interviews. Throughout the thesis I show how meta-narratives on change in gender relations often present a father who contributes equally with the mother in early childhood care, and who emphasizes the dyadic bond between the father and the infant child. A challenge when such a narrative becomes hegemonic is that it obscures alternative routes towards involved fathering.

I apply concepts from gender- and masculinity theory, and I base my understanding on parenting and fatherhood as situated, contextual and changing over the course of time. The main contributions in the thesis can be summed up as follows: First it brings forward suggestions of new frames of interpretation of the type of fatherhood practice that often is considered traditional, old, or lagging behind in terms of involvedness. The second contribution is the theoretical and methodological reflection about how to study and conceptualize different ways of being a father in order to avoid reproducing established, dichotomous concepts of old and new fatherhood.

Artiklene i avhandlingen

Artikkel I: Farstad, G.R. (2010) Hva betyr det å ta pappaperm? Når fedrekvotens intensjoner møter menns ulike farskapsmodeller. *Sosiologi i dag*, (1/2):151-171

Artikkel II: Farstad, G.R. (2014) Difference and equality- Icelandic parents' division of parental leave within the context of a childcare gap. *Communtiy, Work and Family*. Publisert online 15.10.14

Artikkel III: Farstad, G.R. & Stefansen, K. (2015) Involved fatherhood in the Nordic context: dominant narratives, divergent practices. *NORMA- International journal for masculinity studies*. 15 (1), s. 55-70

Artikkel IV: Bjørnholt, M. & Farstad, G.R. (2012) 'Am I Rambling?' On the benefits of interviewing couples together. *Qualitative Research*.14 (1) 2014, s. 3-19 (publisert online 28. september 2012).

1 Innledning

1.1 Nye fedre i den nordiske konteksten

Denne avhandlingen tar opp spørsmål knyttet til en spesifikk samfunnsendring vi særlig har sett de siste tre tiårene: fedres økte deltakelse i hjemmet i form av tid brukt på husarbeid og barneomsorg. I hvilken grad denne endringen har vært markant, hvor i verden den foregår, og i hva slags familier, diskuteres i fagmiljøene. Hvordan politiske virkemidler skal utformes og hva de skal oppnå diskuteres både i politikken og i forskningsverdenen. Et sentralt utgangspunkt er forståelsen av at når kvinner i økende grad deltar i arbeidslivet, må noe gjøres med den tiden man trenger til å ta seg av barn eller andre med et omsorgsbehov. En rekke forskningsbidrag har pekt på at det å få barn har større omkostninger for kvinner enn for menn når det gjelder lønn, posisjoner og karrieremuligheter, noe som igjen har følger for kvinners økonomiske selvstendighet, makt og selvutfoldelse (se f.eks. Halrynjo, 2009; Halrynjo & Lyng, 2010; Hardoy & Schøne, 2008). Av den grunn har man knyttet spørsmålet om balansen mellom lønnsarbeid og familieliv til likestillingsspørsmål. Hvordan kan man oppnå en større grad av likestilling mellom kvinner og menn ved å påvirke måten oppgavene fordeles mellom dem på? Forsøkene på å svare på dette spørsmålet er mange, og kan komme fra ulike perspektiver som ser ulike problemer og ulike løsninger. Et dominant perspektiv gjør seg imidlertid gjeldende i diskusjonen om hvordan endring skal kunne skje, og balanse skal kunne oppnås, nemlig at menn knyttes nærmere de oppgavene som tradisjonelt har vært utført av kvinner, særlig omsorg for barn og husarbeid.

Min avhandling er et bidrag til et forskningsfelt som har fedre og fedres involvering i barneomsorgen som sitt studieområde. Målet har vært å beskrive, utforske og fortolke variasjoner i farspraksiser innenfor rammene av det som gjerne omtales som en farsvennlig velferdsstat, det vil si en velferdsstat som fører en offensiv politikk for å legge til rette for fars deltakelse i omsorgen for barn (Brandth & Kvande, 2003). Som eksempler på slike

farsvennlige velferdsstater har jeg valgt å konsentrere meg om Norge og Island, da de begge er land som har innført politiske ordninger som har til formål å styrke fars deltakelse i barneomsorgen.

Mitt empiriske grunnlag for avhandlingen er intervjuer med norske og islandske småbarnsforeldre, gjort i tidsrommet 2006- 2010. Ved å bruke intervjudata til slike analyser har jeg vært interessert i å få tak i foreldrenes forståelser av og vurderinger rundt de valgene de gjør når de organiserer omsorgen for sine små barn. Som jeg skal vise behandles politikkenes utforming i Norge og Island først og fremst som et bakteppe for utforskningen og forståelsen av menns farspraksiser i denne avhandlingen. Jeg vil beskrive dette bakteppet i avhandlingen, og vil spesifikt gå nærmere inn på hvilke pakker av ordninger som øremerket permisjon i Norge og Island inngår i. Norge og Island har interessante likheter og forskjeller i sin politikk for involvert farskap, samt i den generelle barne- og familiepolitikken.

Analysene som avhandlingen bygger på tar utgangspunkt i den nordiske fedrekvotepolitikken, altså en politikk som er innrettet mot å endre mødre og fedres praksiser i retning av likedelt omsorg og involverte farskap. Målet med denne avhandlingen har imidlertid ikke vært å svare på om innføringen av øremerket permisjon til fedre *virker*, eller å måle effekten av denne ordningen i familiene. Mitt utgangspunkt har vært ønsket om å utforske hvordan idealet om et nytt, involvert farskap forstås og vurderes innenfor konteksten av farsvennlige velferdsstater. Ved å studere kompleksitet og variasjon i måter foreldre italesetter gjøringen av farskap på, vil avhandlingen bidra til en diskusjon rundt de ideologiske sidene ved fedrekvoteordningen. Jeg ser slik på min kontekstuelle ramme som tosidig: Den omfatter den konkrete politikken som føres og hvordan denne legger føringer for foreldres handlingsrom. Samtidig utforsker jeg politikkenes ideologiske eller symbolske aspekter, det som kan kalles meningsmessige rammer for hva som forstås som en god, likestilt foreldreskapspraksis.

En rekke forskningsbaserte bidrag har dannet et grunnlag for forståelsen av hva som skal til for å oppnå likestilling i familien. Fraser (1994, 2000) anser det som sentralt at man får til en dekonstruksjon av kjønnsrelasjonene for å oppnå en endring. Det vil si at både kvinner og menn kombinerer lønnet arbeid med omsorgsoppgaver i hjemmet. Man må derfor tilstrebe en modell hvor kvinners nåværende livsmønster blir normen. Denne typen fordeling er det Fraser anser som mest i stand til å dekonstruere eksisterende kjønnsroller, og slik oppnå kjønnsrettferdighet. Som kvinner må altså menn også delta, og involvere seg i omsorgen for barna i tillegg til å tjene penger gjennom lønnsarbeid. Hva det vil si for far å delta på linje med mor i de oppgavene som foregår i og rundt familien går ikke Fraser videre inn på. Det er det imidlertid mange andre som har prøvd å sette ord på. Eerola og Huttunen (2011) viser til konseptet "nye, involverte, fedre" som fremstår som dominerende i de nordiske, så vel som mange andre vestlige samfunn. Dette idealet for hva det vil si å være en god far innebærer å dele på oppgavene med sin partner, og å ta en aktiv rolle som omsorgsgiver i barnas liv. Omsorgsgiving på lik linje med mor blir dermed stående som en sentral komponent i dette meta-narrativet om godt farskap. I dette ligger det samtidig en kontrast til tradisjonelt farskap som gjerne settes i sammenheng med en mindre, fysisk og mentalt, tilstedeværende far hvis hovedoppgave er å forsørge familien (Eerola & Huttunen, 2011:214).

Dermott (2008:23) viser til at begrepet nye, involverte fedre brukes med referanse til fedres økte *deltakelse* i barneomsorg. I dette ligger det også at nye fedre defineres som kjærlige, involverte og ikke-autoritære sammenlignet med en emosjonelt fraværende og autoritær far -en tradisjonell farsfigur. Dermott peker på at i forståelsen av involvert farskap ligger en vektlegging av en individualisert relasjon mellom far og barn; en dyadisk og intim relasjon. I dette ligger en vridning, en "dyadic turn" som Dermott kaller det, fra husholdet og kjernefamilien som sentral enhet, til relasjoner mellom individer. I avhandlingen diskuterer

jeg ulike måter å forstå en slik individualisering av foreldreskapet, og hvordan en slik dyadisk vending kan forstås i lys av likestilt foreldreskap.

Doucet (2013, 2015) viser til Lamb m.fl.(1985) som peker på at god omsorg for barn innebærer å møte barns behov gjennom interaksjon, tilgjengelighet og ansvarstaking. Ifølge Doucet (2013:302) er *ansvar* et sentralt begrep som gjerne trekkes frem når den involverte far beskrives. Det vil si en far som tar ansvar for foreldreskapsoppgaver som involverer en rekke oppgaver, og som retter en overordnet oppmerksomhet mot organisering, planlegging og gjennomføring. Doucet ønsker imidlertid å problematisere ansvarsbegrepet, og peker på behovet for å forstå ansvar i lys av dimensjoner som tid og sted, samt sosiale og relasjonelle kontekster. I Doucets kritikk av måten ansvar har blitt forstått ligger også en kommentar til metoder som brukes for å undersøke foreldres fordeling av ansvar og oppgaver. I stedet for å studere ansvar som fordeling av tid til ulike oppgaver, undersøker Doucet i sin studie ansvar som praksiser og prosesser. Som i denne avhandlingen, har Doucet tatt i bruk parintervjuer hvor foreldrene intervjues sammen. Her genereres data gjennom diskusjonene mellom foreldrene om hvordan de forholder seg til ulike oppgaver og aktiviteter i hjemmet. I avhandlingen diskuterer jeg bruken og nytten av parintervjuer og jeg vil i den avsluttende diskusjonen komme tilbake til behovet for å problematisere måten involvert farskap og likestilt foreldreskap måles, vurderes og forstås på.

Som Eerola og Huttunen (2011) viser, eksisterer det en overordnet fortelling om hva som utgjør et nytt, involvert farskap. I hvilken grad menn lever opp til et slikt ideal forstås som tegn på om man kan snakke om et likestilt foreldreskap eller ei. Ulike fremgangsmåter brukes for å måle i hvilken grad en slik utvikling finner sted, og vanligvis viser studier at det eksisterer ulike måter å omtale, så vel som utøve, sitt farskap på. Man kan dermed si at vi vanligvis må forholde oss til ulike farskap, slik for eksempel Connell (2005) viser til ulike maskuliniteter. Et sentralt spørsmål i avhandlingen er hvordan kunnskap om variasjoner i

farspraksiser, og den mening som fedre selv tillegger sine praksiser, kan utvide forståelsen av hva involvert farskap innebærer. Hva slags gjøring av farskap kan forstås innenfor rammene av et slikt begrep, og hva kan sies å falle utenfor? Må begrepet involverte fedre omdefineres for å favne farspraksiser som ellers faller utenfor den overordnede fortellingen om det nye farskapet? Tidligere forskning har vist at middelklassens livsform og idealer har større gjenklang i politikkenes praktiske og ideologiske grunnlag (se f.eks. Stefansen & Farstad, 2010). Hvilke følger har en slik sammenheng for grupper av foreldre som ikke tilhører middelklassen? Hvem sine praksiser og idealer regnes med og legges merke til når historien om endringer i fedres involvering i barneomsorgen fortelles?

I løpet av avhandlingsarbeidet har jeg studert foreldres fortellinger om fedres involvering og deltakelse i den fysiske og emosjonelle omsorgen for barn, og det meningsaspektet som det tillegges. Jeg utforsker dette temaet i lys av de muligheter og begrensninger som den farsvennlige velferdsstaten setter for foreldres valg av omsorgsløsninger, og da spesielt fedrekvoten. Selv om *bruken* av fedrekvoten er relativt lik på tvers av skillelinjer mellom menn (yrke, utdannelse, etnisitet) slik for eksempel Ellingsæter (2012) viser, betyr ikke det at ulike fedre tillegger denne bruken den samme meningen. Mitt utgangspunkt har vært at ordninger som fedrekvoten retter seg mot folk i ulike situasjoner, noe som er vesentlig for både hvordan den brukes og hvilken mening som knyttes til bruken. Relatert til spørsmålet om involvert farskap, og hvordan variasjon i fedres praksiser kan forstås, er spørsmålet om betydningen av forskjeller og likheter mellom kjønnene, dvs. mødres og fedres ulike praksiser knyttet til omsorgsoppgaver. I hvilken grad kan kjønne forskjeller knyttet til omsorgen for små barn være forenlig med overordnede målsetninger om likestilt foreldreskap, og kjønnslikestilling generelt?

Problemstillingene utforskes i tre av avhandlingens fire artikler. Alle de tre empiriske analysene relaterer seg til forholdet mellom politikkenes intensjoner og foreldres

omsorgspraksiser. Artikkel I tar utgangspunkt i betydningen fedres alenetid med barnet har for opparbeidelsen av omsorgskompetanse. Målsetningen med analysen er å utforske politikkens intensjoner i lys av de ulike måtene fedre tar den i bruk. Her problematiserer jeg det antatte årsak-virkning forholdet mellom måten fedre bruker permisjonen, og den måten de inngår i den daglige omsorgen for barnet på.

Artikkel II tar utgangspunkt i det islandske omsorgsgapet, og jeg ser på fødselspermisjonsordningen som del av en større "politikkpakke". Det sentrale spørsmålet i denne artikkelen er hvordan man kan forstå mødres og fedres kjønnede omsorgsstrategier innenfor en kontekst av en politikk som har som målsetning å gjøre barneomsorgen mindre kjønnsdelt. I denne analysen spiller altså både fedres og mødres forståelse av sin omsorgsrolle inn, med det formål å utforske den farsvennlige politikkens intensjoner om et symmetrisk foreldreskap.

Artikkel III, skrevet i samarbeid med Kari Stefansen, tar utgangspunkt i det bildet som ofte presenteres av endringer i fedres praksiser fra en gammel til en ny farsrolle. Vi bruker Andersons (2005, 2009) begrepspar ortodoks og inkluderende maskulinitet, for å diskutere de måtene fedres praksiser varierer og forandres på ulike måter i ulike grupper av menn. Vi presenterer to grupper menn i det islandske utvalget. De skiller seg fra hverandre ved at den ene gruppen ser seg selv som en omsorgsgiver på linje med mor i spedbarnstida, mens den andre gruppen overlater i større grad ansvaret for spedbarnsomsorgen til mor. Til tross for at gruppene kan forstås som henholdsvis nye og tradisjonelle fedre, viser vi til et mer nyansert og sammensatt bilde av måten fedre kombinerer elementer av både ortodoks og inkluderende maskulinitet i sin farspraksis.

Den fjerde artikkelen er en metodeartikkel som behandler spørsmålet om fordeler og ulemper ved å intervju foreldre sammen. Denne er skrevet sammen med Margunn Bjørnholt.

1.2 Gangen i avhandlingen:

Jeg vil først presentere konteksten for avhandlingen, det vil si den nordiske politikken for involvert farskap. I den påfølgende teoridelen ser jeg nærmere på hvordan temaet fedre og omsorg har blitt studert, og da særlig innenfor rammen av en politikk som skal fremme involvert farskap. I den forbindelse vil jeg klargjøre hvordan jeg plasserer mitt bidrag i dette fagfeltet. Her presenterer jeg relevante teoretiske perspektiver som kan være med på å binde bidragene i denne avhandlingen sammen. Deretter følger kapittelet hvor jeg beskriver metoden og materialet som ligger til grunn for avhandlingen. Her vil jeg også gå nærmere inn på forskningsetiske betraktninger rundt min metode og min posisjon som forsker i dette feltet. Så følger sammendrag av de fire artiklene som inngår i avhandlingen, etterfulgt av en avsluttende diskusjon og konklusjon.

1.3 Nordens politikk for involvert farskap.

Eydal og Rostgaard (2011b) omtaler de nordiske landene som en familie av nasjoner med lignende velferdssystemer, og med barne- og familiepolitikk som en viktig felles komponent. Ut over dette er de nordiske landene også preget av et kulturelt, språklig og historisk fellesskap som gjør at benevnelsen *familie av nasjoner* passer godt. Gjennom en serie reformer på 1970-, -80 og -90-tallet foregikk det en omfordeling av ansvar mellom staten og foreldrene i de nordiske velferdsstatene (Leira, 2008). Øremerket permisjon til fedre, for første gang innført i Norge i 1993, er et ledd i et forsøk på å endre kjønnsrelasjonene knyttet til omsorgen for små barn. Permisjonsordningene inngår i de fleste av de nordiske landenes "politikkpakker" (Knijn m.fl., 2005) som er tilgjengelige for småbarnsforeldre. Grunnen er at ansvaret for små barns omsorg ikke lenger ble sett på som et rent familieanliggende. Statens og familiens felles interesser når det gjaldt god omsorg for barn ble i større grad vektlagt. Ved å gi fedre rett til lønnet fødselspermisjon fikk man i tillegg en mulighet til å påvirke fordelingen av omsorgsansvar innenfor familien. Staten har fått en stemme i spørsmålet om

hvordan omsorgen for barn skal fordeles, også mellom foreldre. Innføringen av øremerket permisjon for fedre er derfor et ledd i at omsorg for barn i økende grad har blitt et offentlig anliggende (Anttonen m.fl., 2007:117; Leira, 2002).

Til tross for at ordningene i de nordiske landene har sine forskjeller, kan man si at landene har fungert som modeller for hverandre, og har inngått i en felles samtale om dette og andre tema. Det betyr at utformingen av fedrekvoten i de enkelte land påvirkes av hva som skjer i de andre landene. Da Island skulle utforme sin lov om fødselspermisjon, så de for eksempel på erfaringer i de andre nordiske landene som hadde utformet sin politikk på dette området (se f.eks. Einarsdóttir & Pétursdóttir, 2009). De nordiske landene blir også brukt som eksempler som andre land kan dra lærdom av når det gjelder innføring av likestilling og familiepolitikk, noe Mary Daly (2011:2) omtaler som en "Scandinization" av europeisk politikk. I dette ligger det en vektlegging av politikk som promoterer kvinners deltakelse i arbeidslivet, samt en økende bevissthet rundt statens ansvar for å tilby gode barnepassordninger, og for å legge til rette for mer lik deling av ansvar for barneomsorgen mellom kvinner og menn (Haavind & Magnusson, 2005; Lister, 2009). Orloff (2006) skriver i lys av en amerikansk kontekst og hevder det eksisterer en "sweedophilia" blant enkelte politikere og analytikere, noe som ifølge henne ikke er utelukkende positivt. Orloff hevder det er problematisk hvis den nordiske modellen blir forstått som den *eneste* måten å legge til rette for kvinners lønnsarbeid på, eller oppnåelsen av andre likestillingsmål. Uansett om det argumenteres for eller mot en nordisk modell, kommer vi ikke bort fra at den gjerne holdes frem som et eksempel på progresjon i retning større likedeling av lønnsarbeid og omsorgsoppgaver mellom kvinner og menn (M. Daly, 2011; Lister, 2009).

1.4 Norge og Island: farsvennlige velferdsstater

Hvorfor valgte jeg nettopp Norge og Island som kontekst for mitt prosjekt? Jeg fikk muligheten til å anvende et norsk intervjumateriale fra et prosjekt jeg hadde jobbet med før

doktorgradsprosjektet mitt startet, og det ble derfor naturlig for meg å utforske farskap innenfor en norsk kontekst. Fra oppdragsgivers¹ side var det en forutsetning for prosjektet at en del av prosjektperioden skulle tilbringes i ett annet nordisk land. Ettersom Island på denne tiden fikk mye oppmerksomhet i media, og i den politiske debatten, grunnet sin relativt ny-innførte fødselspermisjonsordning, ble jeg interessert i å utforske farskapspraksiser på Island.

Ut over disse relativt pragmatiske begrunnelsene for mitt eget prosjekt, er det andre årsaker til at det er interessant å utforske farspraksiser nettopp disse to landene. På et overordnet nivå kan man si at det er interessant på grunn av den oppmerksomheten politikken for involvert farskap får både internt i Norden, og fra land utenfor Norden. Mens Norge var det første landet som innførte øremerket permisjon for fedre, er Island så langt det siste nordiske landet som har gjort det. Vi snakker altså om Nordens eldste og yngste fedrekvote. Selv om Norge hadde hatt øremerket permisjon for fedre i ca. ti år før Island hadde sin ordning på plass, fikk den islandske loven også ringvirkninger i den norske debatten om fedrekvoten. Fra politisk hold ble "den islandske modellen" et begrep med henvisning til den såkalte *tredelingen* av permisjonen hvor en tredel var avsatt til hver forelder, i tillegg til en tredel som kunne deles fritt.

De to viktigste ordningene, som oftest diskuteres i sammenheng med fødselspermisjonsordninger, er barnehager og kontantstøtteordningen. Som Eydal og Rostgaard (2011a) viser, har barnehagedekning ofte blitt satt i sammenheng med muligheten kvinner har for å delta i arbeidslivet og samtidig ha mulighet for barnepass som holder en høy standard og er økonomisk gunstig. Kontantstøtteordninger som er innført i flere av de nordiske landene blir også diskutert i et kjønnsperspektiv innenfor nordisk forskning på området, men blir da oftest forstått som et tilbakeslag for likestilling ettersom det oftest er

¹ Stipendiet er finansiert av NorForsk gjennom Nordic centre of excellence, Reassessing the Nordic Welfare Model: REASSESS

kvinner som tar i bruk slike ordninger for å være hjemme sammen med barn (Brandth & Kvande, 2009; Ellingsæter, 2007; Eydal & Rostgaard, 2011a; Leira, 1998). I det følgende vil jeg se nærmere på den norske og islandske barne- og familiepolitikken slik de fremsto da jeg gjorde mine intervjuer. Dette gjør jeg med utgangspunkt i de ordningene som mine informanter hadde å forholde seg til når omsorgen for barna skulle organiseres.

Norge:

Da fedrekvoten ble innført i 1993 var det i en tid hvor flere ulike familiepolitiske tiltak ble drøftet, og hvor endringer var på trappene. Kontantstøtten kom i 1998, og utover på 2000-tallet steg antallet barnehageplasser gradvis. På det tidspunktet hvor jeg gjorde intervjuer med norske foreldre hadde barnehagen rukket å gå fra å være et selektivt til et universelt velferdsgode (Gulbrandsen & Ellingsæter, 2003), og kontantstøtten hadde ikke vist seg å appellere til så mange småbarnsforeldre som politikerne hadde sett for seg (Ellingsæter, 2003, 2012). Øremerkingen av permisjon til fedre kom samtidig med at hele fødselspermisjonen ble forlenget, og foreldre hadde nå til sammen 42 uker med full lønnskompensasjon, eller 52 uker med 80 prosent lønnskompensasjon. Av disse var fire uker øremerket til far, og seks uker var øremerket til mor. Det betydde at en familie hvor foreldrene hadde jobbet seg opp rettigheter til permisjon kunne være hjemme med barna i ett år, før man måtte begynne å se seg om etter andre omsorgsløsninger. De fleste kunne ha forhåpninger om en barnehageplass, selv om det fortsatt var større etterspørsel enn det fantes plasser for de minste barna. Ettersom etterspørselen etter barnehageplasser var stor, fantes også et visst marked for privat barnepass. Det dreide seg da oftest om dagmamma eller familiebarnehager. Dette kan sees på som "kriseløsninger" som foreldrene gjerne gikk bort fra hvis en offentlig barnehageplass ble tilgjengelig (Vollset, 2011:236). Foreldrene kunne motta kontantstøtte for barna frem til de fylte tre, så sant de ikke hadde en fulltids barnehageplass. Evalueringer av ordningen viste imidlertid at ordningen ikke ble brukt i den grad man hadde sett for seg (Skevik & Hatland,

2008:104), og at de som brukte ordningen i stor grad var kvinner med lav utdanning og med svak jobbtilknytning (Hellevik, 2000).

Et spenningspunkt i den norske familiepolitikken er forholdet mellom ønsket om å påvirke foreldre til for eksempel å dele mer på omsorgen for barna, og ønsket om å promotere valgfrihet og legge til rette for en "nøytral" politikk som i større grad åpner for ulike løsninger i ulike familier (Skevik & Hatland, 2008). Ellingsæter (2011) omtaler dette som en front som går mellom liberalistisk valgfrihet og sosialdemokratisk regulering. Politikken har sågar blitt karakterisert som dualistisk eller ambivalent (se f.eks. Ellingsæter, 2006) på grunn av denne spenningen, og på grunn av innføringen av politikk som på mange måter kan forstås som uttrykk for vektlegging av motsetningsfulle prinsipper. Flere forskere har sammenlignet ordninger som fedrekvoten, og kontantstøtten (Brandth & Kvande, 2005, 2009; Leira, 1998). Her vises det gjerne til at mens fedrekvoten fremmer likestilling i familien gjennom å intervenere i fordelingen av omsorgsoppgaver, er kontantstøtten innrettet som et gode som skal bidra til foreldres valgfrihet. Forskerne peker på at det i realiteten betyr en konsolidering av kjønnsforskjeller.

I motsetning til diskusjonen rundt innføringen av kontantstøtten som pågikk mot slutten av 1990 tallet, ble innføringen av fedrekvoten innført uten at det førte til en veldig opphetet debatt (Skevik & Hatland, 2008). Leira antyder at en av grunnene til at øremerket permisjon til fedre fikk en god mottakelse var at endringer i fedrerollen var godt i gang, og at det å innføre en "obligatorisk" pappaperm ikke medførte noe klart brudd med forventinger til hva godt faderskap var eller burde være. Temaet som har vært mest oppe til debatt har sentrert rundt spørsmålet om foreldres valgfrihet, og har i stor grad vært fremmet av høyresiden i politikken (Ellingsæter, 2011).

Fedre har siden 2000 mottatt foreldrepenger basert på sin egen lønn og stillingsprosent, og det er ingen muligheter for foreldre å motta permisjonspenger samtidig med mindre de velger fleksibelt uttak. Fedres uttak av permisjonstid som overstiger fedrekvoten er avhengig av at deres partnere går tilbake i jobb eller studier. Det er strenge regler for overføring av fedres øremerkede permisjon til mødre, selv om det i noen spesielle tilfeller kan godtas. Disse reglene gjør imidlertid at det er noen fedre som ikke får mulighet til å ta mer permisjon enn den øremerkede tiden. Det gjelder for eksempel menn som får barn med kvinner som er arbeidsledige. Slike restriksjoner gjør at det norske systemet skiller seg fra det islandske, som i større grad har koblet fedrenes og mødrenes individuelle rettigheter fra hverandre. Den norske ordningen setter grenser for muligheten foreldre har til å være sammen hjemme i permisjon, en innretning som kan forstås i lys av intensjonen om å styrke det individuelle far-barn forholdet, og intensjonen om å bidra til en jevnere fordeling av omsorgsoppgavene, med den effekt det er tenkt å ha på likestillingen i familien.

Oppsummert kan vi si at den norske politikkpakken som var tilgjengelig for deltakerne i min studie var en relativt lang permisjon med en øremerket del til fedre, og en relativt stor andel som kunne deles som foreldrene ville. Etterspørselen etter barnehageplass var fortsatt større enn tilbudet, selv om det var i ferd med å bli dekket, noe som gjorde behovet for mellomløsninger mindre prekært. Variasjon i foreldres, og da spesielt fedres praksiser og meningen de knytter til praksisene, er en sentral del av temaet for denne avhandlingen og noe jeg vil komme nærmere inn på. Men først vil jeg se nærmere på den islandske politikkpakken, slik den fortonet seg for deltakerne i min studie.

Island:

Den islandske fødselspermisjonsordningen representerte en stor og uvanlig endring i den islandske velferdspolitikken. Som Eydal (2000) viser har man i Island hatt en svakere tradisjon for statlig støtte til barneomsorgsordninger sammenlignet med de andre nordiske

landene. Frem til 2000 hadde islandske mødre rett på seks måneders permisjon med lønnskompensasjon. Fedre hadde mulighet til å ta noe av denne tiden, men uten øremerket del, og rettighetene var basert på deres partners arbeidsdeltakelse. I perioden mellom 1980 og 2000 ble det gjort flere forsøk på å få til en ny lov om fødselspermisjon i Island, men ingen av disse lyktes før endringene som ble vedtatt i 2000 (Einarsdóttir & Pétursdóttir, 2009:161). I perioden mellom 2000 og 2003 innførte Island en ordning som ble ansett for å være svært radikal, hvor fedre og mødre fikk tre øremerkede permisjonsmåneder hver, og tre de kunne dele som de ville. I realiteten betydde dette at permisjonstiden økte med tre måneder, alle øremerket til far.

En mulig forklaring på den relativt sett lave statlige støtten er den politiske historien til Island som på flere måter skiller seg fra de skandinaviske landene. I Island har høyresiden i politikken historisk sett hatt sterkt fotfeste, og skiller seg på den måten særlig fra Norge og Sverige hvor sosialdemokratiet har preget etterkrigstidens politikk (Ólafsson, 2003). Det har betydd en større grad av private og frivillige aktører i helse og omsorgssektoren i tråd med et liberalistisk syn på statens rolle i samfunnet. Eydal viser på sin side at man ikke utelukkende kan forklare det lave statlige bidraget til barneomsorg med en konservativ og liberalistisk politikk. Hun viser blant annet til at endringer i barneomsorgspolitikken i retning større statlig inngripen, som fødselspermisjonsreformen i 2000, har skjedd under høyresidens styre. Hun retter i stedet fokus mot karakteristika ved det islandske folket, for eksempel at de er innstilt på å få i stand private løsninger på de problemer som oppstår, og at de er motvillige til å klage (Eydal, 2000:119-121). Dette kan tyde på at islendingene i mindre grad enn sine skandinaviske naboer forventer at staten skal bidra med ordninger og velferdsgoder, og at de i større grad er innstilt på å ordne opp selv, i den betydning at de tar i bruk private løsninger eller kjøper tjenester via markedet.

Som i Norge var endringene i fødselspermisjonsordningene i liten grad ansett som kontroversielle i Island, og bruken av den tiltok raskt etter at den ble innført, noe som kan tolkes som en allmenn aksept for ordningen (Eydal & Ólafsson, 2008:123). Endringen i den islandske loven medførte at den samlede permisjonslengden økte betraktelig, og lønnskompensasjonen ble inntekstbasert, en løsning som har vært mindre vanlig i Island. I tillegg ble ordningen med øremerking innført som et fullstendig individuelt gode. Fedres og mødres opptjening og bruk av fødselspermisjon er koblet fra hverandre, noe som også betyr at foreldrene kan være hjemme samtidig mens de mottar foreldrepenger. Slik sett kan man si at måten fødselspermisjonsordningen er innrettet på er i tråd med den vektleggingen av individets frihet som kjennetegner de islandske kulturelle verdiene ifølge Ólafsson (2003). Ifølge Holst (2012) er ikke en likedeling av fødselspermisjon uforenlig med en liberalistisk tenkning, og hun fraråder å se det "sosialdemokratiske" og det "liberalistiske" som motsetninger. Islands politikk på dette feltet kan være et eksempel i så måte.

De islandske familiene jeg intervjuet opplevde i større grad enn de norske et omsorgs- gap (Eydal, 2008:142), det vil si at dekningsgraden av barnehageplasser i liten grad nådde etterspørselen før barna var mellom halvannet til to år. Med en permisjonstid på 9 måneder til sammen betydde det at foreldre måtte ta i bruk strategier for å tette dette gapet. For de minste barna ble omsorgsalternativet oftest dagmamma, eller *dagforeldre* som det kalles offisielt i Island. I motsetning til de norske dagmammaene var islandske dagforeldre registrert i kommunen, og mottok subsidier i tillegg til foreldrenes betaling. I tillegg innførte flere Islandske kommuner kontantstøtteordninger. Som i Norge kunne islandske foreldre motta kontantstøtte så sant de ikke benyttet seg av annen offentlig støttet barneomsorg. Foreldrene kunne motta kontantstøtten til barnet fylte to, og tall fra islandsk forskning (RBF, 2010) viste at det vanligvis var mødre som mottok denne mens barna var mellom ni og 18 måneder. Det var mulig for de islandske foreldrene å strekke fødselspermisjonen over en lengre tidsperiode,

og samtidig motta mindre lønnskompensasjon per måned. Dette var en vanlig strategi som særlig mødrene benyttet for å gjøre permisjonstiden lengre, og som et ledd i å tette tidsrommet mellom fødselspermisjon og tilgjengelig barnepass utenfor hjemmet. Det at fedrekvoten kom og utgjorde en forlengelse av permisjonen hadde betydning for bruken og fordelingen av den. Samtidig foretrakk mange mødre å være hjemme lenger enn seks måneder, og de valgte derfor å strekke permisjonen. Det vil for de fleste si at de tok en lengre permisjon med mindre foreldrepenger utbetalt per måned. På den måten kan vi hevde at det å få barn fortsatt har større innvirkning på kvinners lønnsarbeid enn det har på menns (Mósesdóttir, 2005), til tross for en intensjon om en større grad av likedeling (Gíslason, 2008).

Ifølge Eydal og Gíslason (2008:21) var det tre strømninger som førte til innføringen av den nye Islandske permisjonslovgivningen i 2000. For det første hadde det etablert seg nye roller for kvinner i det islandske samfunnet. Kvinner deltok nå aktivt i arbeidslivet, tok høyere utdanning og satt i maktposisjoner. For det andre hadde en kollektivisering av barneomsorgen funnet sted med en vektlegging av barns rett til å motta omsorg fra begge foreldre. Det tredje punktet som nevnes er det politiske presset på likestilling, og da særlig kravet om at både mødre og fedre skal ha mulighet til å kombinere omsorg og lønnsarbeid. Et element som Einarsdóttir og Pétursdóttir (2009) viser til er hvordan innføringen av den nye fødselspermisjonsloven ble ansett som en styrkning av arbeidsmarkedet. I Island hadde man lenge et underskudd på arbeidskraft, og ved å gi fedre rett til permisjon så politikerne for seg at kvinner skulle øke sin andel av lønnsarbeid. Einarsdóttir og Pétursdóttir (2009) viser i sin diskursanalyse av de politiske drøftingene at ordningen ble forstått som en kjapp og enkel løsning på den ulike fordelingen av omsorgsarbeidet i familien.

Oppsummert kan vi si at de islandske familiene i denne studien forholdt seg til ordninger som i stor grad la til rette for fedres permisjonsuttak, med like mye øremerket tid til

mødre og fedre. Permisjonen var på ni måneder til sammen, og foreldrene hadde da et betydelig omsorgsgap å tette før de kunne ha forhåpninger om en barnehageplass. Dette omsorgsgapet er tema for artikkel II hvor jeg går videre i å utforske de strategiene fedre og mødre tar i bruk når de skal tette det.

2 Hvordan kan man studere fedrekvoten?

Innføringen av fedrekvoten i Norge og Island har vært en suksess på den måten at så godt som alle fedre nå tar permisjon, i motsetning til slik det var før ordningen ble øremerket. Det at dette er en ordning som har maktet å krysse et offentlig/privat skille, har av blant andre Lister (2009) blitt sett på som en bekreftelse av den positive effekten ordningen har på relasjonen mellom kjønnene. En slik kryssing er det Fraser (2000:26) satte som et mål for sin "universal caregiver model": at den ikke bare skulle kunne dekonstruere motsetningen mellom omsorg og lønnet arbeid, men at den også skulle kunne dekonstruere motsetningen mellom det offentlige og det private.

I både Norge og Island var det noen fedre som hadde benyttet seg av muligheten de hadde til å ta permisjon også før innføringen av en fedrekvote, men dette antallet steg markant da permisjonen ble øremerket. En av grunnene til dette er trolig at de øremerkede ordningene ble lagt til den eksisterende permisjonen. Den spiste dermed ikke av den tiden mødre hadde mulighet til å ta permisjon, samtidig som den forlenget den samlede permisjonen. Det at det store flertallet av norske og islandske fedre tar ut sin øremerkede permisjon er et faktum som har blitt sett på som et tegn på at denne politikken var kjærkommen, og at den oppfyller de intensjonene som ligger til grunn for denne ordningen (Eydal & Gíslason, 2008; Leira, 2002). I Norden kan man derfor si at man har gjort store fremskritt i å involvere fedre i barneomsorg, og gjøre denne deltakelsen til en "normal" del av moderne farskap (Gíslason, 2008). Det at så nær som alle fedre bruker permisjonsrettighetene sine har for eksempel blitt sett på som et

tegn på at den nordiske farsvennlige politikken "virker", og at den er del i en sosialt utjevneende politikk (Ellingsæter, 2012). Videre har en rekke forskningsbidrag vist at det har skjedd endringer i fedres deltakelse i barneomsorgen og husarbeidet etter innføringen av øremerket permisjon (f.eks. Eydal, 2008; Kotsadam & Finseraas, 2011). Samtidig viser forskere (f.eks. Bø, 2008; og Pétursdóttir, 2009) til et gap mellom en likestilt ideologi og den reelle praksisen i familier som preges av at mødre gjør mer av hus- og omsorgsarbeid, og det settes spørsmålsteget ved hvor langt vi faktisk har kommet på dette området også i Norden.

En utfordring innenfor dette forskningsfeltet er at man lett blander sammen konklusjoner fra forskning som utgår fra svært ulike perspektiver på menns involvering i hjemmet og i barneomsorgen. Dette trenger ikke være et problem så lenge man er klar over de ulike bidragenes formål og hva funnene kan si noe om. Jeg ønsker av den grunn å foreslå en inndeling av ulike retninger innenfor forskningen på politikken for involvert farskap i en nordisk kontekst. De tre kategoriene jeg foreslår skal ikke forstås som uttømmende eller gjensidig utelukkende. Det refereres på tvers av de ulike sjangrene, og sammen utgjør kategoriene et større felt av forskning på fedre og omsorg for små barn. Jeg mener imidlertid at en slik inndeling kan bidra til å skape oversikt over ulike tilnærminger og innsikt i hvilke typer funn disse retningene bringer frem. Denne oversikten er også nyttig for å synliggjøre hvor avhandlingen hører hjemme teoretisk.

2.1 Ulike retninger

For å avgrense en bred og mangfoldig forskningslitteratur vil jeg først og fremst forholde meg til litteratur som omhandler fedres involvering i omsorg for små barn innenfor en nordisk kontekst. Litteratur utenfor Norden er også relevant for mitt prosjekt, men jeg plasserer prosjektet mitt først og fremst innenfor en nordisk forskningstradisjon hvor fokuset har vært relasjonen mellom fordeling av omsorg mellom foreldre, og en familie- og likestillingspolitikk som har søkt å innvirke på måten omsorg for barn organiseres på. Når jeg

snakker om små barn tenker jeg på tiden fra fødsel og frem til ca. tre års alder. Det finnes ingen klar avgrensning av denne tiden, og den kan også sies å inneholde flere faser i seg selv ettersom barn utvikler seg mye i løpet av de første årene, og både barns og foreldres situasjon går gjennom store endringer. Likevel mener jeg det er meningsbærende å snakke om små barn, eller den tidlige barndommen, særlig med referanse til mye av familierpolitikken som knyttes til foreldreskap i denne livsfasen.

Politikk-fortolkning:

I den første kategorien inngår analyser og fortolkninger av rasjonalet og prosessene bak etableringen av en politikk som skal fremme et involvert farskap. Dette er arbeid som analyserer utformingen av og spenninger i politikken, og hører til i en politikk-fortolkende tradisjon. I slike studier tolkes og evalueres politikken på dette området ved å studere dens tilblivelse, innretning, lengde, grad av kompensasjon osv. Dette har for eksempel blitt gjort ved å sammenligne politiske ordninger i de nordiske landene (Duvander & Lammi-Taskula, 2010; Eydal & Rostgaard, 2011a; Haas & Rostgaard, 2011; Leira, 2002; Rostgaard, 2011). Denne typen forskning kan sies å utgå fra et evaluerende perspektiv hvor hensikten er å skape oversikt og vurdere ulike politiske ordninger opp mot konkrete målsetninger. Dette gjelder for eksempel målsetninger om en jevnere fordeling av tid brukt på barneomsorg blant kvinner og menn. Innenfor denne sjangeren finner vi også forskning hvor utviklingen av politikken beskrives og analyseres, gjerne med utgangspunkt i motsetninger som valgfrihet vs. likestilling, og hvilke politiske aktører som målbærer de ulike standpunktene (Einarsdóttir & Pétursdóttir, 2009; Ellingsæter, 2011).

En kan også finne sammenligninger av ulike politiske tiltak innrettet mot den samme gruppen; altså småbarnsforeldre. Ett eksempel er sammenligningen av fedrekvote og kontantstøtte (Brandth & Kvande, 2009; Leira, 1998) hvor forskerne søker å svare på i

hvilken grad politikken legger til rette for oppnåelsen av konkrete målsetninger, som likedelt fordeling av omsorgsoppgaver (Lammi-Taskula, 2006). Det kan også dreie seg om hvordan ulike politiske tiltak står i motsetning til hverandre, eller har motstridende målsetninger (Ellingsæter, 2006). Forholdet mellom kvinners og menns bruk av familiepolitiske ordninger er et gjennomgangstema i disse bidragene, selv om sosiale forskjeller og etnisitet også til tider diskuteres. Man er altså først og fremst opptatt av å diskutere politikken innretning og antatte virkning på utjevning av kjønnsforskjeller (Eydal m.fl., 2015). I disse bidragene skilles det gjerne mellom en kjønnsnøytral politikk som i effekt påvirker kvinners tid til omsorg, og en mer kjønns spesifikk politikk som i større grad antas å ha en effekt i retning mer likedelt omsorg.

Forskning om politikken virkninger:

Innenfor denne kategorien er formålet med forskningen å studere årsak-virkning ved hjelp av kvalitative eller kvantitative empiriske data. Her finner vi bidrag som tar for seg politikken innvirkning på individnivå, for eksempel hvordan politikken påvirker menns omsorgsorientering (Eydal, 2008). Det kan også dreie seg om kausalvirkninger på samfunnsnivå når man undersøker effektene av fedrekvoten på mål som kvinners sykefravær og lønnsutvikling (Ugreninov, 2012). Ved å bruke innføringen av fedrekvoten som et "naturlig eksperiment", har forskere undersøkt virkningen av fedrekvoten på bla. a. holdninger til likestilling, fordeling av husarbeid i familien (Kotsadam & Finseraas, 2011), fedres og mødres arbeidslivsdeltakelse, og barns kognitive utvikling (Cools m.fl., 2010). I denne kategorien danner intensjonene ved ordningene et utgangspunkt for å evaluere virkningen. Formålet med politikken evalueres ikke i og for seg selv, men intensjonene legges til grunn når man utforsker folks praksiser. Funnene kan likevel brukes som del av en kritikk av måten politikken er innrettet på hvis man for eksempel finner at den ikke har den effekten

den er ment å ha. Et eksempel er Cools, Fiva og Kirkebøen (2010) som fant at innføringen av fedrekvoten har liten effekt på kvinners lønnsutvikling.

Hvilke typer slutninger man kan trekke på basis av funn innenfor denne kategorien henger sammen med hvilke data man baserer dem på. I kvantitative studier kan man trekke lange linjer og fremskaffe generaliserbare data. I kvalitative studier kan man gå mer "under huden" på informantene og knytte funnene opp mot forståelsesrammer og meningskonstruksjon. Også i denne sjangeren har likestilling mellom kjønnene vært en sentral tematikk, men i tillegg vektlegges sammenhengen mellom for eksempel uttak av permisjon og faktorer som utdanning, arbeidslivstilknytning, etnisitet, alder og bosted. Et eksempel fra Sverige er Almqvist m.fl. (2011) som finner at menn bosatt i urbane strøk i større grad tar ut permisjon. Det som preger fortellingene som kommer frem i denne typen forskning er ønsket om å si noe om, og i så fall hvordan, politikken virker. Forståelsen av politikken intensjoner danner grunnlaget for "målingen" av effekten, og diskuteres i mindre grad. Et eksempel i så måte er Bungum (2013) som ser på fedres fleksible uttak av fedrekvoten, og hvilke effekter dette kan tenkes å ha på forholdet mellom barn og far. Et lignende eksempel er Smebys (2013) artikkel i samme bok som ser på menns bruk av fleksibelt uttak og hva slags følger det får for fordelingen av ansvar i hjemmet mellom menn og kvinner.

Man kan si at denne typen forskning på politikk for involvert farskap har et take-up fokus; altså et fokus på uttak av permisjon og hvilke følger det har for fedrene selv, eller for deres partnere og/eller barn. I tillegg til kjønnsforskjeller fokuseres det på flere andre faktorer, for eksempel forskjeller mellom fedre bosatt i urbane og rurale områder (Almqvist m.fl. , 2011), eller hva slags jobbkontekst fedre og mødre befinner seg i og hva det har å si for uttak av permisjon (Lammi-Taskula, 2008; Lappegård, 2003, 2008). Et mye referert eksempel på kvalitativ forskning innenfor denne sjangeren er Brandth og Kvandes (2003) studie hvor formålet ifølge forfatterne er "å undersøke hvilke endringer som kan komme i gang i fars

relasjon til barnet *som resultat av* de nye permisjonsordningene" (s. 103, min utheving). Her er det først og fremst endring på individnivå som er i fokus, og forfatterne lager et analytisk skille mellom fedre som tar permisjon lenge og alene uten barnets mor til stede, og de som tar lite eller ingen permisjon, eller er hjemme samtidig med barnets mor. Slik ser de for seg at måten permisjonen brukes utgjør et kritisk punkt for å studere farsutøvelse, og de er opptatt av å studere på hvilken måte ordningen med øremerket permisjon til fedre *virker*.

Gjøring av farskap innenfor en politisk/ideologisk kontekst:

Den tredje kategorien som preger feltet tar et steg bort fra å skulle måle eller evaluere politikken. Dette er forskning som ser politikken som en kontekstuell ramme, og som antar et bredere anlagt fokus på farskap, altså ut over politikken virkning i og for seg. Denne type forskning søker å utforske temaet med et fokus på meningsdimensjonen ved farskap. Innenfor denne kategorien finner vi studier som for eksempel tar utgangspunkt i kunnskap om fedre som befinner seg i ulike arbeidslivskontekster (Andersson, 2011; Olsen, 2005) og som utforsker fedres, og gjerne mødres, preferanser og begrunnelser for en bestemt fordeling av tid mellom jobb og omsorgsoppgaver (Haas & Hwang, 1995; Halrynjo & Lyng, 2010). Her finner vi studier med et "work-life- balance" perspektiv på studiet av farskap, og politikken knyttet til fedres involvering i barneomsorgen blir ett av flere element som bidrar til fedres omsorgspraksiser.

Vi finner også arbeider som utforsker farskap i et klasseperspektiv, som for eksempel Plantin (2007) som sammenligner fedre fra ulike sosiale lag i det svenske samfunnet. Farskap kan inngå som ett av flere elementer i studiet av klassemessige omsorgsorganiseringsmodeller (se Plantin, 2007; Stefansen & Farstad, 2008, 2010), eller ved å studere fedre i én bestemt sosial klasse slik Aarseth (2008, 2009) gjør når hun studerer fedre i øvre middelklasse. Felles for disse er at tilgjengelige velferdsordninger for småbarnsforeldre fungerer som et bakteppe

for å utforske praksiser og den mening som fedre, men også mødre, knytter til sin praksis. En del av denne typen forskning fokuserer spesielt på endringer i forståelsen av maskulinitet, og knytter denne til endringer samfunnet innfører for å styrke fedres involvering med barn (Brandth & Kvande, 1998; Haavind, 2006; Johansson & Klinth, 2007, 2008). Dette temaet knyttes gjerne også til måten endringer av holdninger står i forhold til den praktiske deltakelsen fedre bidrar med i familien (Bekkengen, 2002; Bø, 2008; Forsberg, 2007)

2.2 Politikken som ideologisk kontekst.

Denne avhandlingen plasserer seg innenfor den tredje kategorien: jeg studerer gjøring av farskap, og meningsdimensjonen som tillegges denne gjøringen, med politikken som et bakteppe og en kontekst. Selv om utgangspunktet for mitt prosjekt har vært å studere farspraksiser med ordningen øremerket fødselspermisjon til fedre som kontekst, handler ikke avhandlingen utelukkende om fedres permisjonsuttak. Slik flere har påpekt (Ellingsæter, 2006; Stefansen, 2011) inngår ordninger, som fødselspermisjon, i regimer eller pakker som til sammen må forstås som noe mer enn summen av enkelttiltak. Ifølge Ellingsæter (2006) interagerer politiske tiltak innenfor velferdsstaten på måter som skaper *mulighetsstrukturer* som igjen er med på å forme foreldres praksiser. Mitt anliggende har vært å studere foreldres manøvreringer innenfor disse strukturene. Mens de konkrete ordningene skaper rammer som foreldre må forholde seg til og kan manøvrere innenfor når de konkret skal organisere omsorgen for barna, er det en litt annen sak hvordan foreldres praksiser forstås innenfor noen idemessige rammer. Hva forstås som godt foreldreskap, og hvilke normer knyttes til utøvelsen av et godt farskap? Dette er spørsmål som man ikke får svar på kun ved å studere hva folk gjør, men som fordrer at man kommer tettere på de forståelsene som ligger bak valget av omsorgsløsninger.

Min intensjon har på den måten vært å utforske omsorg og farskap innenfor rammene av en farsvennlig velferdsstat, slik både Norge og Island fremstår med sin politikk rettet inn

mot å involvere fedre i den tidlige barneomsorgen. Slik kan man si at i stedet for å spørre om, eller hvordan, involverte fedre skapes gjennom bestemte velferdsordninger, spør jeg *hva det vil si* å være en involvert far, og hvordan vi kan forstå de ulike måtene å utøve farskap på.

Politikken spiller derfor en rolle i mitt prosjekt fordi politikken ikke bare setter noen praktiske begrensninger for folks handlinger, men fordi den kan knyttes til en overordnet fortelling om et nytt, involvert farskap. Denne fortellingen legger videre et grunnlag for hvordan foreldres praksiser forstås og tolkes. Jeg vil derfor både se nærmere på hvordan målsetningen om involverte fedre begrepsfestes og knyttes til en type praksis på et overordnet samfunnsnivå, samt hvordan farskapspraksiser begrepsfestes og forstås av fedre og mødre til små barn.

Målet med politikken for likestilt foreldreskap er å bevege seg i retning av en praksis hvor far involverer seg emosjonelt i barnets liv, i stedet for at dette er noe mor først og fremst tar seg av. Veien til dette målet har vært knyttet til vektleggingen av fedres individuelle ansvar (Fraser, 2000; Lorentzen, 2012). Johansen (2010) viser til at far blir statens styringsagent, noe som innebærer at omsorgsansvaret ikke kan overlates til mor alene, i stedet må far gjøres ansvarlig for å få til en endring i retning likestilt foreldreskap. Mor kan heller ikke ta hele permisjonen og slik frata far *retten* til å involvere seg i barneomsorgen. Individuelle rettigheter til permisjon er i stor grad ment som et middel til et slikt mål, og det er det individuelle som er nøkkelbegrepet i denne sammenhengen.

Ifølge Brandth og Kvande (2003), samt Lorentzen (2012), har det i Norden foregått en endring fra en mannlig forsørgermodell til en individuell modell hvor velferdsstaten har individualisert ansvaret for barna i stedet for å knytte velferdsgodene til familieenheten. En lignende utvikling peker Daly (2011) på i sin analyse av den europeiske familiepolitikken. Hun spør om politikken går i retning individualisering eller familisering av rettighetene, og konkluderer med at begge deler foregår samtidig. Hun viser imidlertid at ordningene med øremerket fødselspermisjon, slik flere nordiske land har innført, er en politikk som er et ledd i

en bevegelse mot mer individualisering. Med referanse til Dalys analyse kan vi spørre: er en "universal caregiver", slik Fraser fremhever, det samme som en "individualized carer"? Forholdet mellom det individuelle og det involverte farskapet blir et sentralt tema for min avsluttende diskusjon. I den forbindelse trekker jeg også på studier av endringer i maskulinitetsformer som har vært nyttige i forbindelse med arbeidet mitt. Selv om jeg ikke har gått inn for å utforske endringer i maskulinitet, er denne kunnskapen relevant for å forstå endringer i farskapspraksiser. Slik kan man si at jeg har brukt begreper knyttet til maskulinitet for å utforske gjøringen av farskap, snarere enn vise versa. Dette vil jeg utdype i det kommende kapittelet.

3 Teoretiske perspektiver

I denne delen vil jeg presentere det teoretiske grunnlaget som analysene i avhandlingen bygger på. Jeg har tatt utgangspunkt i teorier som både nyanserer forståelsen av hva involvert farskap er, og teorier som belyser forholdet mellom likhet og forskjell. De teoretiske begrepene jeg anvender peker mot å se farskap som situert, noe som krever metodikk og analyseredskaper som er i stand til å fange opp hvordan farskap kan utøves på ulike måter til ulike tider og på ulike steder (Marsiglio m.fl., 2005). Fellesnevneren for mitt teoretiske utgangspunkt er altså ønsket om å i større grad utforske kompleksitet, nyanser og variasjoner i måter å forstå hva involvert farskap innebærer. Analysene leder frem til diskusjoner rundt hva som skal være målestokken for involvert farskap, likestilt foreldreskap og hvordan vi kan forstå endringene som skjer knyttet til fedres og mødres utøvelse av foreldreskap i den nordiske konteksten.

3.1. Fedre, farskap og farspraksiser

Ifølge Brandth og Kvande (2003) har man ikke hatt et samlende teoretisk perspektiv i farsforskningen etter at man stort sett har gått bort fra det som har blitt oppfattet som en

statisk og deterministisk rolleteori, eller det Pleck (2007) omtaler som "essential father theory", dvs. teorien om betydningen av fars tilstedeværelse som rollemodell særlig for gutter. Brandt og Kvande (2003:33) peker imidlertid på en tendens i forskningen hvor man har beveget seg i retning av "milde" sosialkonstruktivistiske tilnærminger som fokuserer på hvordan fedre fortolker seg selv i samhandling med andre. Slik Daly (1993) ser det kan farskap fra et sosialkonstruktivistisk perspektiv forstås som en stadig pågående prosess som involverer produksjon og reformulering av roller gjennom observasjon, kommunikasjon og forhandling. Innenfor et slikt teoretisk rammeverk er målsetningen å skape innsikt gjennom en relasjonell og fortolkende tilnærming til menns farskapsidentitet slik det uttrykkes gjennom fedres egne erfaringer (K. Daly, 1993:512).

Inkludert i forskningen om fedre ligger diskusjoner om hva det vil si å være far, og hva farskap betyr i relasjon til institusjoner som stat, marked og familien. Hobson og Morgan (2002) ser behov for å lage analytiske skiller mellom begrepene "fathers", "fatherhood" og "fathering" i det de omtaler som "the fatherhood triangle". De mener et slikt skille er viktig ettersom de ulike dimensjonene ofte flettes sammen, og slik skygger for distinksjonen mellom konstruksjon av farskap gjennom lovverk, politikk og diskurser, og praksiser knyttet til farskap. I begrepet "fathers", *fedre* på norsk, ligger fokuset på hvordan begrepet *far* blir knyttet til et bestemt individ. Hobson og Morgan knytter dette begrepet til diskusjonen rundt det å være biologisk versus sosial far. Mens begrepet *far* må forstås i relasjon til mødre og barn og som del av en sosial struktur, kan begrepet "fatherhood", *farskap* på norsk, knyttes til den kulturelle kodingen som gjøres av menn som fedre. I dette inngår rettigheter, plikter, ansvar og statuser som knyttes til fedre, så vel som forståelsen av hva som betegner gode og dårlige fedre.

Det tredje begrepet, "fathering", er ikke like enkelt å oversette og det er ifølge Hobson og Morgan heller ikke et godt innarbeidet begrep på engelsk. Begrepet retter seg mot

"gjøringen" av farskap, og de praksisene som knyttes til det å være en far. Brandth og Kvande (2003) oversetter "fathering" med *farspraksiser*. Utfordringen med denne oversettelsen er at den kanskje i mindre grad favner det som Hobson og Morgan påpeker nemlig at "fathering" ikke nødvendigvis krever tilstedeværelsen av et barn. Forfatterne eksemplifiserer med fedre som søker om å ta fødselspermisjon før barnet er født. Det er altså et holdningsaspekt til stede i begrepet "fathering" som muligens kommer noe ut av fokus når man kaller det *farspraksiser*. Det henviser altså ikke bare til det fedre rent praktisk gjør, men også de valgene de tar, og slik inkorporeres til en viss grad tenkningen bak gjøringen i et begrep som "fathering".

For å knytte mine analytiske bidrag til Hobson og Morgans differensiering av begreper kan man si at de tar for seg forståelser av hvordan farskap gjøres, altså hvilken "fathering" foreldrene knytter til "fatherhood". Jeg har brukt ulike begreper i artiklene som inngår i avhandlingen. På engelsk har jeg brukt begrepet "fathering" i tråd med Hobson og Morgans definisjon. I artikkel I, som er på norsk, bruker jeg begrepet *farskapsmodeller*, og definerer det som det mønsteret som dannes av forventinger knyttet spesielt til farsrollen, hvordan fars deltakelse inngår i de daglige omsorgspraksisene i ulike familier, og hvordan dette også henger sammen med forståelsene av små barns omsorgsbehov. Ved å bruke farskapsmodell fremfor farspraksis åpner jeg i større grad for den meningsmessige dimensjonen som knyttes til praksisen, og tydeliggjør at det er denne sammenhengen som er fokuset for mine analyser. Jeg vil likevel si at begrepet farspraksiser kan brukes om det som utforskes i mine bidrag når jeg samtidig vektlegger meningsaspektene knyttet til praksisen.

Som Hobson og Morgan påpeker ligger det både et ideologisk- og et handlingsaspekt i begrepet "fathering". Det er en måte å favne både en diskursiv og en praktisk side ved farskap som muligens utgjør noe mer enn summen av delene. Når staten får en rolle i menns og kvinners fordeling av omsorgsansvar, bygger det på en forventning om at en aktiv pappa-politikk kan frembringe en ny, nærværende farspraksis som har fordeler både for barnet og for

likestillingen i hjemmet. I avhandlingen har jeg ikke gått videre inn i studier av hva god barneomsorg er, i betydningen barns utviklingsmessige behov. Jeg har snarere forholdt meg til hva foreldre opplever som gode omsorgsløsninger for barna, for seg selv og for familien som helhet, sett i lys av de omsorgsløsningene som staten legger til rette for. Som et grunnlag for dette vil jeg si litt mer om ulike måter å vurdere og måle endring i retning involvert farskap, og hvilke diskusjoner som har vært sentrale i den forbindelse.

3.2. Hva betyr det å være en involvert far?

Ifølge Eerola og Huttunen (2011) har et meta-narrativ om den nye faren etablert seg i både offentlig og akademisk diskurs rundt familien. Denne type narrativer fremtrer, ifølge forfatterne, som oppleste sannheter i samfunnet; de er utbredte, de gjentas ofte, og bestrides sjelden (s. 213). Eerola og Huttunen studerer narrativer om farskap gjennom unge finske førstegansfedres fortellinger, og finner at farskap italesettes på ulike måter av ulike fedre. De finner imidlertid et narrativ blant fedrene som korresponderer godt med det de kaller en kulturelt dominant fortelling om hva det er å være en akseptabel far i Norden i dag. Denne fortellingen fremstiller den gode far som en omsorgsgiver på linje med mor, og de sentrale komponentene i fortellingen er nærhet og omsorg, engasjement, ansvar og delt foreldreskap. Eerola og Huttunen finner altså at ulike fedre på ulike måter knytter egne fortellinger om farskap til dette metanarrativet om den "nye far", selv om flere også trekker inn mer tradisjonelle fortellinger om godt farskap, med henvisning til betydningen av lønnsarbeid og kjønnsdelte oppgaver knyttet til barneomsorg. Til tross for denne variasjonen mener Eerola og Huttunen (2011:226) at alle fedrenes narrativer kan sees i lys av det de kaller "familistic turn", det vil si at i alle de finske narrative fantes en undertone av familiesentrering, selv om den manifesterte seg på ulike måter. Felles er at de forholder seg til normer som styrer menn i retning å være nærværende, ansvarsfulle familiemenn, noe også Brandth og Kvande (2014) finner fra en norsk kontekst.

Også Dermott (2008:16) viser til de endringene i forståelse av godt farskap som har foregått. Hun kaller det en kulturell transformasjon av farskap bort fra far som moralens vokter, via rollen som den gode forsørger, til en forståelse av godt farskap som innebærer involvering i omsorgen og en forventning om likestilt deltakelse i foreldreskapet. Som Dermott påpeker kan det sies å være problematisk å omtale denne måten å utøve farskap på som "ny", ettersom motsatsen da vil bli "gammel", eller i alle fall noe som som hører fortiden til. Ulike måter å praktisere farskap på eksisterer i vår samtid, og spørsmålet blir om måten farskap kategoriseres på som nytt, gammelt, tradisjonelt e.l. danner grunnlag for en evolusjonistisk forståelse av det som skjer med fedres praksiser.

En annen måte å forstå utviklingen på er at den skjer på ulike punkt og til ulike tider, altså en ikke-synkron utvikling. Dette kan forstås som at ulike historiske epoker kan leve side om side (Bergman m.fl., 2011). På den måten kan vi si at endring og kontinuitet foregår samtidig. Det som imidlertid ikke endres ved en slik tenkning er at forståelsen av godt farskap fortsatt bygger opp om et dikotomisk forhold mellom noe gammelt og noe nytt, det som representerer endring og det som representerer kontinuitet. I avhandlingen, særlig i artikkel III, diskuterer jeg hvordan endring ikke nødvendigvis kan forstås innenfor slike dikotomiske eller evolusjonistiske rammer. Dette er spørsmål jeg også vil komme tilbake til i min avsluttende diskusjon.

Farskap og omsorgen for barn

I artikkel I knytter jeg forståelsen av fedres praksiser til både de strukturelle føringene som familierpolitikken legger for foreldre, og kulturelle aspekter ved barneomsorg. De teoretiske perspektivene jeg har hatt nytte av i den sammenhengen vektlegger forståelsen av god barneomsorg som ett av elementene som er med på å forme foreldres praksiser, også fedres. Innebygd i dette perspektivet ligger tanken om at forståelser av hva som er god barneomsorg må forstås ut fra sin lokale kontekst. Fra antropologiske og samfunnsgeografiske studier har

jeg hentet begrepene 'kulturelle omsorgsmodeller' (LeVine m.fl., 1994) og 'moralske rasjonaliteter' (Holloway, 1998). Fellesnevneren for disse bidragene er forståelsen av at foreldre forholder seg til ulike former for kulturelle script eller handlingsskjema for god barneomsorg, og at slike script skapes, opprettholdes og endres innenfor lokale kontekster. En lokal kontekst trenger i denne sammenhengen ikke kun å forstås geografisk, men også som et uttrykk for omgangskrets- altså de betydningsfulle menneskene som man omgir seg med.

Også i artikkel II er forståelsen av hva som er god omsorg for barn en faktor som reflekteres i analysen av foreldres fordeling av fødselspermisjon. Begge disse analysene viser hvordan perspektiver på struktur og kultur er nyttige for å forstå foreldres manøvreringer. I hvilken grad, og på hva slags måte, fedre skal og bør inngå i barneomsorgen handler om forståelsen av hva som er bra og nødvendig for barn i den første tiden av deres liv. Forskere har sett på disse ulikhetene i et klasseperspektiv (se feks. Aarseth, 2008; Stefansen & Aarseth, 2011; Stefansen & Farstad, 2010), og kanskje særlig har Lareau (2003) bidratt med noen nøkkelbegreper som gjør ulike forståelser av barns behov tydelig også i andre kontekster enn den amerikanske. Hun viser hvordan foreldre i ulike klassekontekster forholder seg til ulike sett av kulturelle repertoar som former måten de oppdrar barna sine på. Middelklasseforeldres oppdragerstil kaller Lareau "concerted cultivation". Innenfor dette kulturelle repertoaret vektlegges behovet for å stimulere barnas utvikling og fremme deres kognitive og sosiale evner. Denne gruppen foreldre forstår sin egen innsats i den forbindelse som helt sentral. Denne måten å være forelder på kontrasteres til arbeiderklassens kulturelle repertoar som Lareau oppsummerer med benevnelsen "the accomplishment of natural growth". Disse foreldrene ser ikke på det som sin hovedoppgave å inngå i en foredling av barnas følelser, meninger og tanker. De ser som sin oppgave å legge til rette for barnas naturlige utvikling, som forstås som en indre motor, snarere enn noe voksne må igangsette.

Dermott (2008) fant i sin undersøkelse at den atferdsmessige endringen som ble ansett som nødvendig for å matche den kulturelle malen for godt farskap var utviklingen av et intimt farskap, det vil si en dyadisk relasjon mellom far og barn. Dermott (2008:137) hevder det har skjedd en "dyadisk vending" hvor man har snudd fokuset bort fra kjernefamilien og over til relasjonen mellom individer. I følge Dermott er far-barn dyaden sentral i diskusjonen om moderne farskap (fatherhood), og sees på som en selvstendig relasjon, løsrevet fra parforholdet til mor, og på den måten grunnleggende likestilt med moderskapet (motherhood).

Disse perspektivene kan anvendes når vi skal forstå ulike måter fedre inngår i barneomsorgen på. Når man i arbeiderklassekonteksten i mindre grad vektlegger den intensive foredlingen gjennom dyadiske relasjoner fra tidlig barndom av, er det lettere å forstå hvorfor noen fedre tenker de vil komme mer på banen når barna blir eldre. Dette henger selvsagt også sammen med forståelsen av et naturlig bånd mellom mødre og barn, gjerne eksemplifisert med amming, og den tette koblingen mellom femininitet og morsrollen (Braun m.fl., 2011). I studier av middelklassen finner man en forståelse av at barns utvikling er avhengig av det Stefansen og Aarseth (2011) omtaler som 'berikende intimitet', en form for intimitet som bygges gjennom felles lystbetonte aktiviteter. Foreldrene ser sin egen individuelle relasjon til barnet som sentral for hvordan barnet utvikler seg, og styrkingen av relasjonen blir dermed en viktig del av de aktivitetene foreldre gjør sammen med barn. Denne måten å forstå godt foreldreskap og god oppvekst på har også følger for måter fedre tenkes å inngå i barneomsorgen på.

Disse perspektivene er sentrale i avhandlingen ettersom de peker på betydningen av de rammene som strukturene og kulturen gir for hva som forstås som godt foreldreskap og god oppvekst. Disse rammene er ikke statiske, men snarere fleksible og åpne for forhandlinger. Måten fedre inngår i omsorgen for barna på forstås slik i lys av rammene og strukturene, og ikke som konstant eller uforanderlig.

Endringer i måter å være far på: Ideologi og praksis

Forholdet mellom ideologi og praksis har stått sentralt i faglige diskusjoner om hvordan, og på hvilken måte, farskap og foreldreskap som kjønnsrelasjon endres. I den forbindelse blir det viktig å spørre hvordan farskapspraksiser måles og vurderes. Hva tas til inntekt for endring, eller mangel på endring, mot en involvert farspraksis? Som tidligere nevnt er det flere ulike retninger innenfor forskningen på fedre og omsorg, og dermed finnes ulike metoder for å måle og vurdere de endringer som skjer, om de skjer og i så fall hvordan. Doucet (2013) viser til tidsbruksstudier som en vanlig metode for å studere hvordan menn og kvinner deler på oppgaver knyttet til husarbeid og barneomsorg. Dermed baseres analysene på foreldres fordelinger av oppgaver og tid de bruker på disse. Dette er ifølge Doucet ikke tilstrekkelig for å kunne si noe nyansert om hvordan fedre og mødres ansvar fordeles, og hva dette har å si for likestilling i hjemmet. For å forstå det må man ta i bruk metoder som gjør det mulig å studere hvordan foreldre forholder seg til ansvar over tid, og i lys av kontekstuelle og relasjonelle faktorer (Doucet, 2015:239).

Både i kvantitative og kvalitative studier av fedres bruk av fødselspermisjon i Norden har tid, oppgaver og ansvar vært sentrale fokusområder (se f.eks. Eydal, 2008). Formålet med slike studier er å undersøke foreldres fordeling av ansvar og oppgaver, for eksempel hvor mye fødselspermisjon hver forelder tar, og så se på effektene av denne fordelingen over tid. Brandt og Kvande (2003) viser at menn gjennom fedrekvoten utvikler omsorgskompetanse, det vil si at far ved sin tilstedeværelse, og opplevelse av sakte tid, erfarer hva som skal til for å møte barnets behov. Felles for slike studier er at deltakelse i tidlig omsorg forstås som en praksis som legger grunnlaget for videre deltakelse og involvering i barnets liv. Dermed blir involvering i tidlig omsorg også forstått som en forutsetning for likestilt foreldreskap.

Ifølge Doucet (2009:90) er det ikke nødvendigvis slik at det finnes en klar årsakssammenheng mellom den nære relasjonen i tidlig barndom og foreldreskapsrelasjoner

over tid. I stedet fremhever hun at mødre og fedre inngår i en "constant dance of connection" som endres for hvert barn og forelder over tid. Endringer over tid gjør at det ikke er lett å vurdere fremtidig fordeling av ansvar fra ett tidspunkt til et annet (Doucet 2015). Braun m.fl. (2011) er også opptatt av de kontekstuelle sidene som former farskap, og foreldreskap, over tid. De viser gjennom sine studier av britiske arbeiderklassemenn hvordan omstendigheter kan påvirke i hvilken grad fedre tar en aktiv del i omsorgen for barna. Ett eksempel de trekker frem er menn som i tidligere forhold har vært det de kaller aktive fedre, men som i nye forhold, og som fedre for nye barn, kan ta en mer tilbaketrukket rolle. Denne typen funn utfordrer dikotomiske kategorier som ellers gjerne har en tendens til å bli reproduisert i forskning på forskjeller (Hoel, 2013). Som Johanson og Ottemo (2013) påpeker er det behov for mer nyanserte, detaljerte og empirisk orienterte studier av menn og menns praksiser for å kunne teoretisere rundt sosial endring. Det disse forfatterne peker på er at det ikke er enkelt å plassere menn på en skala som går fra gammel til ny, tradisjonell til moderne. Som dem ser jeg også behovet for studier som belyser variasjon og kompleksitet i artikuleringen av nye idealer knyttet til farskap, og hvordan de kan forstås i lys av sosiale strukturer som for eksempel klasse.

Når man tilnærmer seg perspektiver på endring av menns deltakelse i omsorgsoppgaver blir det nødvendig å ta i betraktning spørsmålet om forholdet mellom holdninger og handlinger. Forskere i og utenfor Norden har vist til et paradoks som de mener henger sammen med et misforhold mellom holdninger og handlinger. Det pekes på en økende grad av støtte for en ide om fedres viktige bidrag til barneomsorg, samtidig som man finner at endringen ikke følges opp i måten fedre faktisk deltar i omsorgsarbeidet i familien på (Bø, 2008; Henwood & Procter, 2003; LaRossa, 1988; Miller, 2011; Pétursdóttir, 2009). Dette motsetningsparet, som også kan kalles ideologi vs. praksis, har blitt tematisert både innenfor og utenfor den nordiske konteksten. LaRossa (1988) kaller dette "culture vs. conduct" og

argumenterer for at selv om det har skjedd en endring av "culture", dvs. normer, verdier og oppfatninger knyttet til menns bidrag i foreldreskapet, har "conduct", dvs. menns omsorgspraksiser- hva de reelt sett gjør- ikke fulgt etter. Til tross for at LaRossas analyse snart er 30 år gammel, er dette et begrepspar som også i senere tid har dannet grunnlag for diskusjoner om endring på dette området (se for eksempel Dermott, 2008)

Disse analysene viser at menn i prinsippet er for likedeling av omsorgsansvar og at selv om de sier de ønsker å fordele oppgaver knyttet til barn og husarbeid mer likt mellom seg og sin partner, følges det ikke opp av handling. Et eksempel er Pétursdóttir (2009) som intervjuet Islandske arbeidstakere om kombinasjonen av lønnet arbeid og omsorgsoppgaver. Hun fant at mens informantene forholder seg diskursivt til et ideal om likestilte relasjoner i jobb og familieliv, tyder praksisen deres på at kjønnsforskjeller og tradisjonell fordeling av arbeid og omsorg reproduseres:

" Both men and women are within the socially desirable aura of gender equality which is a manifestation of an ideal situation that clashes with the 'real'. This clash is inevitable because practice is different from ideal perceptions" (Pétursdóttir, 2009:209).

Et slikt perspektiv retter seg mot de diskursene som er rådende i samfunnet, og påpeker et gap mellom ide- nivået og den faktiske gjøringen på "bakkenivå". En litt annen måte å se dette gapet mellom idealer er praksis er foreslått av Bekkengen (2002). Hun vektlegger det hun kaller en barneorientert maskulinitet, og tolker det som et tegn på fornyet maskulin dominans. I den barneorienterte maskuliniteten ligger det at det å ha nære og gode relasjoner til barn er en viktig del av det gode liv, også for menn, og at relasjonen til barn har betydning for ens egenutvikling (s.95). Bekkengens intervjuer med småbarnsfedre viste at de fleste forbandt uttak av permisjon med det som var bra for barn, og i mindre grad med likestillingsspørsmål.

Konklusjonen Bekkengen kommer til er at uttak av permisjon først og fremst påvirker relasjonen mellom menn og barn, og i liten grad relasjonen mellom menn og kvinner når det for eksempel gjelder fordeling av husarbeid, eller menns fordeling av tid mellom arbeid og omsorgsarbeid. Dette er tendenser som også Forsberg (2007) finner i sin studie av involvert foreldreskap. Han mener også at fedres barnesentrerte maskulinitet kan fungere som en strategi for ikke å involvere seg mer i de praktiske sidene ved omsorgs- og husarbeid. Ut fra en svensk kontekst peker altså Bekkengen og Forsberg på at mens den barnesentrerte ideologien gir seg utslag i fedres samvær med barn, fører det ikke til noen reell endring i kjønnsrelasjonene i familien. Mor gjør fortsatt mest, og en kjønnets maktrelasjon knyttet til fordelingen av lønnsarbeid og omsorgsarbeid videreføres.

Daly (1996:474) mener at denne typen perspektiver tar utgangspunkt i "a deficit model perspective", altså et perspektiv hvor man vektlegger manglende endring i farspraksiser. I stedet for å fokusere på gapet mellom idealer og praksiser kan vi se nærmere på hvordan endring faktisk har skjedd og måten endring skjer i spesielle grupper, eller på ulike måter i forskjellige grupper. Dette kan forstås som en mer optimistisk modell hvor man argumenterer for at endring skjer, og at de fremskritt som man mener har blitt gjort må anerkjennes. I dette kan det også ligge en mer nyansert diskusjon om hvordan endring foregår ut over en dualistisk fremstilling av endring /ikke endring, eller likestilt/ ikke likestilt. Forskere ser ulikt på i hvilken grad man har oppnådd endring i kjønnsrelasjonene knyttet til omsorgen for barn, og det kan se ut til at de inntar svært polariserte posisjoner. Med utgangspunkt i omtrent samme statistikk, forskning og teorier kan forskere hevde ulike standpunkter. Johansson (2009) peker på dette skillet og identifiserer et positivt og et mer pessimistisk bilde som dannes av utviklingen, og viser samtidig at de ulike bidragene baserer sine teorier på ulike funn. Mens noen snakker om mer likestilling, forhandlinger, kjønnsnøytrale relasjoner, demokratisering

av familien og en ny form for intimitet, viser andre til funn som tyder på at kvinner tjener mindre enn menn, tar mer fødselspermisjon, har mindre makt og tar mer ansvar for husarbeid.

Aarseth argumenterer for at ideologi og praksis henger tett sammen. I sin studie blant middelklassepar fant Aarseth (2008, 2009) at når fedrene engasjerte seg i barnas aktiviteter fulgte mye av det praktiske med på lasset. Aarseth studerer en spesifikk, høyt utdannet, likestillingsorientert gruppe. Det kan bety at et eventuelt gap mellom ideologi og praksis ikke er likt, men varierer, i ulike grupper av befolkningen. Det peker også mot et behov for et perspektiv på variasjoner i studiet av forholdet mellom holdninger og handlinger. Enkelte forskningsbidrag, som Sullivan (2010) og Gillies (2009) gjør nettopp det, og har funnet at praksisen endres i retning mer likedeling av husarbeid og barneomsorg, uten at det nødvendigvis er koblet til likestillingsidealer. Dette er altså et "omvendt" gap mellom idealer og praksis, hvor praksisen er mer likestilt enn holdningene. Med et perspektiv som inkluderer variasjon i endring sier Sullivan at gapet mellom idealer og praksis tettes gradvis, men det tettes på en differensiert måte, dvs. på ulike måter i ulike subgrupper av befolkningen. Når man diskuterer endring i denne sammenhengen rettes gjerne fokuset mot å studere ideologi eller holdninger i lys av likestillingsideologi. Sullivan påpeker imidlertid at holdninger som ligger bak visse handlinger kan være tuftet på ulike ideologier. For eksempel kan en mer lik fordeling av husarbeid være tuftet på en grunntanke om rettferdighet, og sameksistere med en tradisjonell kjønnsrolleideologi.

Dermott (2008) diskuterer culture/conduct-skillen og sier det er ett av flere paradokser knyttet til farskap i vår tid. Et paradoks hun presenterer er spenningen mellom å anerkjenne variasjon og diversitet i farskap, samtidig som man skal kunne si noe mer generelt om bredere kulturelle trender. Dermott hevder imidlertid at skal man oppnå en bedre forståelse av farskap, må man kunne bevege seg forbi slike paradokser og anta en mer nyansert tilnærming. Hun stiller seg kritisk til behovet for å skulle fremstille farskap som en enhetlig kategori, ettersom

fedre gjør farskap innenfor ulike sosiale kontekster. Veien til farskap er ulik for ulike fedre, noe som resulterer i en betydelig diversitet i menns erfaringer med å være far (Dermott, 2008:7-8).

Maskulinitet og farskap

Som jeg har vist knyttes oppnåelsen av større grad av likestilling i hjemmet til fedres deltakelse på linje med kvinner. Det betyr at en endring i retning økt likestilling forutsetter at menn trer inn på arenaer, og etablerer praksiser, som tradisjonelt har vært dominert av kvinner. Når dette skjer kan det kobles til forståelser av hva det er å være mann og far – altså koblingen mellom teorier om maskulinitet og teorier om farskap. Ifølge Braun, Vincent og Ball (2011) finnes det i mindre grad en slik kobling for menn enn det finnes for kvinner. Det å være mor, fortrinnsvis en god mor, er altså ifølge disse forfatterne knyttet tett til forestillinger om feminitet. Til maskulinitet knyttes i større grad idealet om å være en ansvarsfull forsørger som på den måten kan ivareta familiens behov. Disse forfatterne viser i sin studie av arbeiderklassemenn at fedrenes deltakelse i omsorgen var avhengig av kontekstuelle faktorer som arbeidsledighet, økonomiske problemer, boligsituasjon osv. De peker på at det kan se ut til å mangle et moralsk eller verdibasert system som knytter farskap, fedres praksiser og maskulinitet sammen.

Det er imidlertid ikke mulig å si at farskap og maskulinitet forholder seg til hverandre på en bestemt måte for alle fedre. Behovet for å studere farskap i flertall, samt maskuliniteter i ulike kontekster, er noe flere har påpekt (se f.eks. Johansson & Ottemo, 2013). I tillegg til å se på aspekter som klasse og etnisitet kan man studere måten farskap og maskulinitet henger sammen på i ulike domener, og på ulike tidspunkt i et barns liv. I avhandlingen trekker jeg veksler på Gottzen og Kremer-Sadliks (2012) analyse av amerikanske fedres deltakelse i barne- og ungdomsidrett. De finner at fedre kombinerer ulike former for maskulinitet på ulike måter innenfor ulike domener. Det betyr at de kan være involverte, engasjerte, omsorgsfulle

fedre på idrettsbanen, men i mindre grad være med og trekke lasset på hjemmebane, for eksempel når det gjelder husarbeid. Slik sett er deres funn i tråd med Bekkengens (2002) analyse av barnesentrerte menn, og hennes problematisering av forholdet mellom deltakelse i barneomsorg og oppnåelse av større grad av likestilling i hjemmet. Gottzen og Kremer-Sadlik bruker Andersons (2005) begreper som beskriver to kontrasterende former for normativ maskulinitet: inkluderende og ortodoks maskulinitet. Anderson har som Gottzen og Kremer-Sadlik sport i USA som sitt empiriske felt. Han diskuterer konstruksjoner av maskulinitet blant heteroseksuelle menn i cheerleading, som regnes som en feminisert sport. Menn som kategoriseres inn i den ortodokse gruppen uttrykker en maskulinitet som devaluerer kvinner og homoseksuelle. På den måten sier Anderson at de tilpasser en form for hegemonisk maskulinitet i en ellers kvinnedominert sport. Den kontrasterende gruppen uttrykker inkluderende maskulinitet, det vil si at de ifølge Anderson at de omfavner det feminine fundamentet i sporten, og at de uttrykker mindre kvinnefiendtlighet og homofobi.

Mitt felt er selvsagt et annet enn Andersons, men det vi har felles er at vi studerer områder i samfunnet som tradisjonelt har vært dominert av kvinner. Det Andersons analyser viser meg er at det ikke er opplagt hva som skjer når menn entrer slike arenaer, og hans begreper kan være med på å belyse noen av de manøvreringene menn gjør når de blir fedre og må bevege seg i det som av mange fortsatt oppfattes som et feminisert felt. I artikkel III har jeg og min medforfatter, Kari Stefansen, brukt Andersons begreper for å belyse ulike farskapspraksiser i ulike grupper av islandske fedre. Mitt formål med å bruke teorier og begreper knyttet til maskulinitet har vært å belyse måter å gjøre farskap på. Slik sett er ikke mitt hovedformål å utvikle perspektiver på maskulinitet, men å se hvordan teorier fra maskulinitetsfeltet kan belyse og utvikle perspektiver på involvert farskap. I den forbindelse blir også spørsmålet om forholdet mellom farspraksiser og hegemonisk maskulinitet relevant.

Med sin teori fundert i studier av sport og homofobi fremmer Anderson (2009) en hypotese om at det skjer endringer i maskulinitetsnormer i retning en mer inkluderende maskulinitet. Han ser sin teori som en alternativ posisjon til Connells teori (Connell & Messerschmidt, 2005) om hegemonisk maskulinitet. Vi kan si at mens Connells teori kan brukes til å forklare hvordan maskulinitet "gjøres" på måter som er med på å opprettholde menns hegemoniske posisjon, er Anderson opptatt av å vise hvordan kjønn "omgjøres", og at kjønnsspesifikke sfærer i mindre grad blir relevante og synlige. Johanson og Ottemo (2013) antar som Anderson et optimistisk perspektiv på endringer i maskulinitetsformer, og ønsker å moderere Connells begrep om hegemonisk maskulinitet i lys av erfaringer fra den nordiske konteksten. De ser endringer i skandinavisk farskap som eksempel på en gradvis prosess i retning et mer kjønnsnøytralt og likestilt foreldreskap. På den måten peker de på en mulig transformasjon av hegemonisk maskulinitet og et delvis brudd med patriarkalske strukturer. Spørsmålet disse og andre forskere har stilt er om menns deltakelse på områder som barneomsorg bidrar til slik endring. Dette er en diskusjon jeg vil komme tilbake til i avhandlingen, og som flere av mine analyser kan være med på å belyse.

3.3. Likestilling og kjønnsforskjeller

Til nå har jeg presentert teorier knyttet til variasjoner innenfor farskap, maskulinitet og forståelser av god omsorg, og hvordan fedres involvering kan forstås og måles. Avhandlingen tematiserer også relasjonen mellom kjønnene. En forståelse av hva farskap og farspraksiser innebærer kan ikke forstås uavhengig av forståelser av moderskapet. Forståelser av foreldreskap må også forstås i en maktrelasjon hvor, som nevnt innledningsvis, kvinners historiske rolle som hovedomsorgsgiver har større følger for kvinners økonomiske situasjon og begrenser deres muligheter i det offentlige rom. Aktivt eller involvert farskap blir som nevnt forstått i mange sammenhenger som en nøkkel til økt grad av likestilling mellom kvinner og menn. Som jeg har vist er utviklingen i retning av en slik situasjon omdiskutert.

Mens noen antar et positivt perspektiv på utviklingen, vil andre hevde at vi i fortsatt, også i Norden, kan snakke om en videreføring av menns overlegne posisjon vis-a-vis kvinner.

I avhandlingen berører jeg spørsmålet om hvordan vi kan forstå og forholde oss til kjønnsforskjeller. Må kjønnsforskjeller forstås som uttrykk for mangel på likestilling? I en rekke bidrag innenfor forskning knyttet til politikkutforming blir målsetningen om kjønnsymmetri fremhevet (Brighouse & Wright, 2008; Ellingsæter, 2011; Gornick & Meyers, 2009). Også Frasers (1994, 2000) diskusjon om mulige endringer i kjønnsrelasjoner har likhet som en målsetning, selv om hennes foreslåtte løsning er en "universal carer"-modell hvor menn i realiteten gjør mer som kvinner, altså kombinerer yrkesdeltakelse og barneomsorg. Et spørsmål jeg tar opp, særlig i artikkel II, er om forskjeller mellom kjønnene når det kommer til måten man inngår i omsorgen for barna på, trenger å representere mangel på likestilling. Som Bjørnholt (2013) påpeker har argumenter knyttet til forskjeller mellom menn og kvinner i de seneste tiårene blitt delegitimert, og forstått som essensialisme, mens likhet eller "sameness" har blitt det hegemoniske perspektivet.

Jeg spør, ved hjelp av Doucets (2006) begrep "strategisk essensialisme" om det er mulig å anerkjenne kjønnsforskjeller innenfor en bestemt kontekst, og samtidig unngå en absolutt kategorisering av forskjell. Det betyr at man kan tenke essensialistisk, eller differensiert, innenfor en bestemt fase som for eksempel spedbarnstiden, og samtidig ha mulighet til å praktisere likestilt foreldreskap over tid. Det Doucets perspektiv bringer inn i diskusjonen er forståelsen av kroppsliggjorte praksiser, og måten kvinner og menn investerer i kjønn. Doucet påpeker at man må spørre seg når forskjell blir en ulempe, eller når gjør forskjellen en forskjell? Det betyr at snarere enn å måle og evaluere ulikheter i måter menn og kvinner inngår i omsorgen for barn på, bør fokuset rettes mot hvilke ulemper eventuelle forskjeller medfører. Som en konsekvens av dette må man spørre hva forskjeller i menns og

kvinneres foreldreskapspraksiser består av, og hvis man skal oppnå likestilling – hvordan kan likestilling defineres, måles og vurderes?

Jeg har latt meg inspirere av Doucet som argumenterer for å anta et kontekstuel – eller strategisk essensielt – perspektiv på forholdet mellom likhet og forskjell. I det ligger det at man må ta i nærmere øyesyn hvordan likheter og forskjeller interagerer på ulike måter til ulike tidspunkt. Doucets utgangspunkt er et ønske om en mer nyansert forståelse av kjønnsforskjeller. Hun holder fast ved ønsket om en fremtid hvor menn og kvinner deler likt på gleder og byrder ved omsorgsgivning, samtidig som hun fremhever behovet for å være bevisst dyptgripende kjønnede forskjeller som faktisk eksisterer.

Kroppsliggjøring – embodiment – er et sentralt begrep når man skal diskutere foreldreskap ettersom foreldreskap kan sies å være en kjønnet praksis. I den grad man ønsker å gjøre foreldreskap mindre kjønnet, vil kunnskapen om måter foreldreskap knyttes til kjønn på være en viktig kunnskap. I avhandlingen har jeg dratt veksler på Orloffs (2009) perspektiver i diskusjonen om forholdet mellom kvinners og menns deltakelse i omsorg. Orloff peker på menns og kvinners investering i kjønn, og måten kunnskap, subjektivitet og handling både begrenses og muliggjøres av eksisterende kjønnskategorier. Slik Orloff ser det bidrar et ensidig fokus på "kjønnsegitær omsorg" til å lukke for forståelser av kroppsliggjøring og kvinners og menns ulike tilknytning til omsorg, og på den måten legge til grunn en forståelse av at kvinner og menn entrer inn i omsorgsoppgavene på like vilkår. Selv om menn deltar mer i omsorg, ser Orloff det som mindre sannsynlig at kjønn vil opphøre som betydningsfull kategori, men at vi i stedet kan se for oss en rekonfigurasjon av kjønn, kanskje i mer ønskede mønstre. Det Orloff her ser for seg er altså at man ikke kan fjerne seg fra forskjeller, men at man muligens kan oppnå å skape noen nye forskjeller mellom kvinner og menn.

Doucet (2006:33), med henvisning til Connell (1987), viser til at kjønn er en kategori som både begrenser og muliggjør handling. Hun peker videre på hvordan menns og kvinners handlinger springer ut av og utgjør deler av deres moralske identitet, og som formuleres gjennom kjønnets sosial atferd og sosiale normer. I lys av et slikt perspektiv har jeg gått inn i materialet for å belyse og diskutere måter menn og kvinner fordeler omsorgsoppgaver, innenfor bestemte kontekstuelle, moralske, kulturelle strukturer.

Oppsummert kan man dermed si at mitt mål har vært å studere variasjon i gjøringen av farskap gjennom å utforske foreldres fortellinger om omsorgsorganisering og fordeling. Med dette som utgangspunkt vil jeg diskutere forståelsen av involvert farskap, det vil si hvilke, og hvem sine praksiser som kan forstås innenfor rammene av dette begrepet. Politikken som er innrettet mot å involvere fedre i omsorgen for små barn danner bakteppet for denne diskusjonen, noe som betyr at jeg ikke tar sikte på å vurdere effekten av den nordiske, farsvennlige, politikken. Snarere vil jeg bidra til å problematisere forståelsen av hva involvert farskap kan bety, og bringe mer nyanse inn i et bilde jeg oppfatter som preget av dikotomiske og hierarkiske motsetninger mellom ulike måter å være far på.

4 Data og metode

Datamaterialet som denne avhandlingen bygger på består av to sett med kvalitative intervjuer: ett norsk og ett islandsk. I dette kapittelet beskriver jeg hvordan deltakerne ble rekruttert og hvordan intervjustudiene ble gjennomført. Jeg vil også diskutere muligheter og begrensninger i materialet, samt gjøre rede for analyseprosessen knyttet til artikkelskrivingen.

4.1 De to studiene:

Intervjuer med norske foreldre:

De norske intervjuene ble utført i forbindelse med prosjektet "Omsorgskarrierer og dagligliv for barn under tre år", som jeg var tilknyttet i ca. tre år som forskningsassistent før jeg startet mitt avhandlingsarbeid. Dette var et samarbeidsprosjekt mellom NOVA og HIO, avdeling for førskoleutdannelsen, under overskriften: "Barns omsorgskarrierer: Barnehagen som ledd i en omsorgskjede for barn opp til tre år" ². Utgangspunktet for dette prosjektet var ønsket om å utforske små barns dagligliv og å følge barnas "omsorgskarriere" fra omsorgsordningene i hjemmet, til barnehagen eller andre ordninger som fulgte etter at permisjonen var over. Den delen av prosjektet som NOVA hadde ansvaret for besto av intervjuer med småbarnsforeldre, samt omsorgspersoner som ble involvert i omsorgen etter endt permisjonstid, det vil i hovedsak si ansatte i barnehager. Formålet med designet var dels å kunne studere familiers valg av omsorg, og dels å studere barnehagen i samspill med foreldre og små barn. Man var også ute etter å forstå hvordan foreldrene resonnerer ut fra hvilke tilbud som var tilgjengelige og ønskelige. Et formål med prosjektet var å dekke en variasjon i klassetilhørighet og etnisitet blant informantgruppen, og rekrutteringen ble derfor lagt opp på en måte som skulle ivareta en slik variasjon.

I alt 58 familier ble rekruttert til å delta i dette prosjektet hovedsakelig gjennom helsestasjoner i to Oslo-bydeler, og i to mindre østlandskommuner. Oslo-bydelen hvor de fleste av informantene var bosatt, var variert både når det gjelder utdanning, etnisitet og levekår. Den andre Oslo-bydelen ble valgt for å få flere deltakere med annen etnisk bakgrunn enn norsk. I samråd med helsestasjonen henvendte forskerne seg til foreldre på venterommet med forespørsel om å delta i prosjektet. I noen tilfeller var det helsesøstrene som rekrutterte foreldrene til prosjektet. I de to østlandskommunene var det helsesøster som stod for rekrutteringen i samråd med forskerne. Foreldrene fikk utdelt brosjyrer med informasjon om

² Prosjektet ble finansiert av Norges Forskningsråd. Ledet av Agnes Andenæs, Psykologisk institutt, UIO, og Lars Gulbrandsen, NOVA.

prosjektet, og ble gitt muligheten til å vurdere om de ville delta eller ikke. De aller fleste sa seg villig til å delta da vi ringte for å bekrefte deltakelsen og avtale tid for intervju. Ettersom så godt som alle norske foreldre er i kontakt med helsestasjonen i den første tiden etter en fødsel var det en fordel for oss å rekruttere på nettopp denne måten. Utvalget vi endte opp med inneholdt familier som ellers har vist seg å være vanskelige å rekruttere; det gjelder særlig foreldre med lav utdanning.

Intervjuene ble gjennomført i tre runder: i den første runden (2006- 2007) var barna mellom 6 måneder og ett år gamle. Den andre intervjurunden ble gjennomført med et underutvalg på 19³ familier i 2008, da barna var ca. to år gamle. Deretter ble et underutvalg bestående av 10⁴ familier intervjuet i 2009. Familiene som deltok i oppfølgingsintervjuene ble valgt ut strategisk med utgangspunkt i analyser vi gjorde på basis av første intervjurunde. I disse analysene identifiserte Kari Stefansen og jeg to hovedmønstre i måten foreldrene ordner omsorgen for barna på, henholdsvis et *ordnet omsorgsløp* og et *skjermet rom*. Vi inkluderte også en gruppe som befant seg i et mer uklart landskap mellom disse to mønstrene, en modell vi begrepsfestet som en hybridmodell (se: Farstad & Stefansen, 2007; Stefansen & Farstad, 2008). Ved å bruke analysene som utgangspunkt for videre intervjuer sikret vi en klassemessig variasjon i utvalget ettersom hovedmønsteret i måten man ordnet omsorgen på fulgte klassemessige skillelinjer. I runde tre gjorde vi en ytterligere avgrensning ettersom vi da inkluderte kun familier med etnisk norsk bakgrunn, og de som helt klart plasserte seg enten innenfor middelklassen eller arbeiderklassen. I vedlegg 2 finnes en oversikt over utdannelsesnivået til intervjudeltakerne.

³ De familiene som ikke ble intervjuet ansikt til ansikt deltok per telefon i et kort oppfølgingsintervju. I tillegg ble 9 av barnas førskolelærere og en dagmamma intervjuet. Disse intervjuene er ikke del av materialet for denne avhandlingen.

⁴ Omtrent samtidig (runde 3) ble det gjennomført intervjuer med foreldre hvor en eller begge har innvandrerbakgrunn. Disse inngår i et prosjekt ved psykologisk institutt, og er ikke del av mitt avhandlingsarbeid.

For å avgrense antall informantfamilier i min avhandling har jeg i avhandlingsarbeidet konsentrert meg om de familiene som har blitt intervjuet mer enn en gang, dvs. de 20 parene som ble intervjuet minst to ganger. Noen av foreldrene i utvalget har annen etnisk bakgrunn enn norsk, men jeg har ikke forfulgt tema knyttet til kulturforskjeller eller etnisitet i intervjuene. Analysen i artikkel I⁵ er basert på disse intervjuene, og det gjelder også delvis artikkel IV. Jeg viser ellers til vedlegg 1 og 2 for oversikter over antall familier og intervjuer.

I avhandlingen har jeg vært opptatt av å utforske variasjon i måter å tematisere og praktisere farskap på. Ettersom klasseforskjeller var sentralt i seleksjonen av underutvalg i det norske materialet, er det på sin plass å si noe om hva jeg mener med klasseforskjeller i denne sammenhengen. Jeg har forholdt meg til klasser som relativt grove kategorier basert på hvilken utdanning og hvilke jobber foreldrene hadde. Det som da gjerne omtales som arbeiderklasseforeldre er personer som er ufaglærte eller faglærte i manuelle yrker, eller som jobber med underordnet kontorarbeid o.l. De som omtales som middelklasseforeldre har yrker som krever høyere utdanning, og vil også oppleve en større grad av fleksibilitet, autonomi, og i noen tilfeller også stor grad av ansvar i sine jobber. Nivå av utdanning og typen av arbeid er ikke i seg selv en faktor jeg var spesielt opptatt av i mine analyser. Tanken var heller at dette er indikatorer som har betydning for den konteksten som foreldrene forholder seg til i sine liv. Slik sett legger jeg meg opp til et klassebegrep som fungerer på merkelapper som signaliserer hvilken materiell og sosial situasjon familiene befinner seg i (Gillies, 2005; Stefansen, 2011). Ettersom klassemessig variasjon var sentral i rekrutteringen til det norske prosjektet, forsøkte jeg også å oppnå en tilsvarende variasjon i det islandske materialet. Måten jeg gikk frem på vil forklares senere i dette metodekapittelet.

⁵ I denne artikkelen skriver jeg at 11 familier ble fulgt opp i tredje runde. Det rette antallet er 10 familier. Se vedlegg 1 og 2 for detaljer.

Jeg deltok i den norske intervjustudien som forskningsassistent før jeg gikk i gang med mitt eget avhandlingsarbeid. På den måten var mange av avgjørelsene rundt rekruttering og utvalg alt lagt da jeg tok til på mitt eget doktorgradsarbeid. Dette medførte selvsagt at jeg ikke utformet intervjuguider og opplegg for intervjuene på basis av mitt eget prosjekt, men heller måtte forme prosjektet mitt etter de data som forelå. Fordelen var at jeg hadde vært med og utformet intervjuguiden og deltatt i mange av intervjuene, enten ved å intervju foreldrene alene eller sammen med andre forskere. Måten den norske studien ble utformet på, ble også førende for hvordan jeg la opp den islandske intervjustudien. En fordel med det norske utvalget var det longitudinelle designet. Dette bidro til et rikt og fyldig datamateriale ettersom tilfanget av beskrivelser og fortellinger blir større, og som forskere fikk vi et bedre innblikk i familienes liv. Det å møte foreldrene igjen etter hvert som barna ble eldre la grunnlag for å analysere flere dimensjoner, og følge en utvikling i familien over tid.

Om intervjuene:

I runde en ble foreldrene intervjuet samtidig, i runde to ble de intervjuet hver for seg, og i runde tre ble noen intervjuet sammen, og noen hver for seg alt ettersom hva som var praktisk mulig. Intervjuene ble med få unntak gjennomført hjemme hos familiene på kveldstid. I de aller fleste tilfeller fikk vi avtalt intervjuer hvor begge foreldrene deltok, både når intervjuene ble gjort sammen og hver for seg. I vedlegg 2 gjør jeg rede for hvem som deltok i intervjuene, og som det fremgår av oversikten var det noen intervjuer hvor kun mor var til stede, men i disse familiene hadde også far blitt intervjuet minst to ganger ettersom dette var familier hvor vi gjorde oppfølgingsintervjuer. Alle fedrene ble intervjuet i den første runden, og det er i disse intervjuene som berører fordelingen av fødselspermisjon i størst grad.

Vi gjennomførte semistrukturerte intervjuer hvor vi fulgte forhåndsbestemte tema i en intervjuguide (se vedlegg 4). Samtidig ble gangen i intervjuet formet av deltakernes svar, og

vi hadde mulighet til å forfølge tema som ikke var forberedt på forhånd. Intervjuene sentrerte rundt foreldrenes valg av omsorgsløsninger for barna og planer for fremtiden. Vi stilte spørsmål for å belyse begrunnelser og vurderinger rundt valg av omsorgsløsninger, og foreldrenes tanker om velferdsgoder som fødselspermisjon, fedrekvote, kontantstøtte og barnehage. Andre halvdel av intervjuet var et såkalt "livsformsintervju" (Andenæs, 1996; Haavind, 1987) hvor vi sammen med foreldrene tok utgangspunkt i en konkret dag, gjerne den foregående, og "fulgte" barnet gjennom dagen ved at foreldrene fortalte detaljert om hva som hadde foregått fra morgen til kveld (måltider, søvn, lek, husarbeid, turer, besøk osv.). Natten og foregående helg ble også berørt i denne sekvensen. Dagen eller døgnet ble det strukturerende prinsippet for denne delen av intervjuet, og bidro til å konkretisere foreldrenes praksiser og begrunnelser knyttet til den dagligdagse omsorgen for barn. Temaet for intervjuet ble på den måten knyttet tett til hverdagslivet og økte forskerens forståelse av hvordan foreldrene gjorde omsorgen, og hvordan de reflekterte rundt denne "gjøringen".

Intervjuer med Islandske foreldre:

Det islandske intervjumaterialet består av intervjuer med 14 par med minst ett barn under to år. Bakgrunnen for å avgrense informantgruppen på denne måten var at jeg ønsket å finne en måte å dekke en tilsvarende gruppe som i det norske utvalget med tanke på barnets alder. Ettersom oppholdet på Island var begrenset til ett år var det ikke mulig å gjøre oppfølgingsintervjuer med disse foreldrene slik vi gjorde i det norske prosjektet. Barna til deltakerne i studien var mellom syv måneder og to år gamle på intervjutidspunktet. I fire av familiene var dette det første og så langt eneste barnet. I resten av familiene hadde barnet eldre søsken. Alle familiene, bortsett fra en, var bosatt i hovedstadsområdet i og rundt Reykjavik, et område hvor ca. 60% av den islandske befolkningen er bosatt. En familie var bosatt i en mindre by på nordsiden av Island.

Foreldrene ble rekruttert gjennom mitt private og profesjonelle nettverk på Island. Noen fikk jeg kontakt med før jeg reiste til Island, men de fleste tok jeg kontakt med etter at jeg hadde etablert meg og fått et større nettverk. Fremgangsmåten jeg tok i bruk var at jeg først mottok kontaktinformasjon til potensielle deltakere, og sendte dem informasjon om prosjektet per e-post. Deretter fulgte jeg opp per telefon og/eller e-post for å høre om de ønsket å delta, og for å avtale tid for intervju. Enkelte av familiene rekrutterte jeg ved å bruke "snøballmetoden", dvs. ved å rekruttere venner eller bekjente av par som alt hadde sagt ja til å delta. Også i det islandske materialet oppnådde jeg relativt god variasjon med tanke på utdanning og jobbtilknytning i første omgang. Det var i utgangspunktet noe vanskeligere å rekruttere deltakere med lavere utdanning og tilsvarende jobber, og jeg forsøkte derfor å rekruttere flere deltakere via kontaktpersoner, og via en barnehage. På denne måten oppnådde jeg å få et utvalg hvor ulike klassetilørigheter var representert. Jeg var ikke ute etter å finne deltakere med en annen etnisk bakgrunn enn islandsk, men en av deltakerne har bakgrunn fra et søreuropeisk land. For en oversikt over de islandske intervjuene, se vedlegg 3.

Å rekruttere intervjudeltakere gjennom ens eget nettverk reiser selvsagt spørsmål om forskningsetikk og representativitet. Via mine kontakter fikk jeg noe informasjon om hvem de aktuelle familiene var, hvilken jobb foreldrene hadde og hvor gamle barna var. Ut over dette kommuniserte jeg aldri tilbake til kontaktpersonene hvem jeg hadde gjennomført intervjuer med. Jeg intervjuet heller ikke personer jeg selv hadde personlig kontakt med i min hverdag. Ettersom jeg tok i bruk ulike kontaktpersoner, som var ukjente for hverandre, unngikk jeg å intervju innenfor et smalt sosialt segment. Det er imidlertid spesielt viktig i et lite samfunn som det islandske å overholde etiske prinsipper om anonymitet både i datainnsamlingen og i de følgende analysene.

I tillegg til å intervju foreldre tok jeg kontakt med ansatte i Reykjavik kommune som hadde ansvar for barnehager og dagforeldre for å lære mer om ordningene slik de organiseres

og finansieres. Jeg var også på besøk i to ulike barnehager for å lære mer om hvordan islandske barnehager er organisert. I den ene av disse tilbrakte jeg en dag i en småbarnsavdeling. Denne erfaringen var nyttig for meg når jeg skulle intervju foreldre om deres tanker om ulike omsorgsløsninger, og selv om jeg ikke gjorde systematiske observasjoner fikk jeg et innblikk i hvordan islandske barns barnehagehverdag kan fortone seg. I løpet av oppholdet på Island deltok jeg også på formelle og uformelle møter og samtaler med forskere innenfor mitt eget fagområde. Denne aktiviteten var også betydningsfull for mitt kunnskapstilfang i et samfunn som jeg ikke kjente godt til på forhånd.

Om intervjuene:

De islandske intervjuene med foreldre lignet de norske som jeg har beskrevet over. De var utformet på samme måte for å belyse foreldrenes tanker om valg av omsorgsløsninger, men her var vekten i større grad lagt på fødselspermisjon og fedres permisjon. Også i de islandske intervjuene gjennomførte jeg et livsformsintervju for å få innsikt i familienes hverdagsrutiner, og for å ha et konkret utgangspunkt for å diskutere foreldrenes praksiser og begrunnelser for valg av omsorgsløsninger (se vedlegg 5 for intervjutemaer, og vedlegg 6 for eksempel på sekvens fra livsformsintervju). Som i den norske studien ble også disse intervjuene gjennomført hjemme hos familien, som regel på kveldstid. Både mor og far var til stede og deltok i alle intervjuene. Valget om å gjøre intervjuene på denne måten var basert på det norske opplegget hvor en stor andel av datamaterialet var parintervjuer. Erfaringene fra de islandske intervjuene er også reflektert i artikkel IV hvor vi fremhever noen fordeler ved å intervju foreldre samtidig. Det praktiske spilte også en rolle her ettersom det ville være mer tidkrevende å intervju foreldrene hver for seg. Jeg anså det som mulig å få kontakt med og intervju flere par på denne måten innenfor den tiden jeg hadde til rådighet.

12 av intervjuene ble gjennomført på engelsk. I to familier snakket og forsto foreldrene norsk og dansk, og jeg kunne derfor snakke norsk. I den ene av disse familiene snakket far verken norsk, dansk eller engelsk. Mine islandskkunnskaper var ikke tilstrekkelige for å gjennomføre intervjuet på islandsk og mor som snakket norsk ble dermed tolk for far. Dette var ikke en ideell situasjon, og fars stemme i dette intervjuet er derfor ikke sterkt representert. I artikkel III hvor det empiriske grunnlaget er de islandske fedrenes tanker om sin rolle som omsorgsperson har jeg sett bort fra dette intervjuet ettersom denne faren ikke hadde mulighet til å kommunisere godt nok med meg. Imidlertid lærte jeg mye om denne familiens fordeling av fødselspermisjonen og deres dagligliv ved å snakke med mor, og ved å komme hjem til familien og få et inntrykk, om enn kortvarig, av samspillet dem i mellom.

Jevnt over hadde deltakerne gode engelskkunnskaper og virket komfortable med å uttrykke seg på engelsk. I tilfeller hvor det oppsto vanskeligheter med å uttrykke seg kunne foreldrene supplere med å bruke islandsk, ettersom jeg tilegnet meg noe språkkunnskap i løpet av oppholdet⁶. Kjennskap til det islandske språket var nyttig for meg fordi jeg på den måten kunne forstå meningen i det foreldrene sa i tilfeller hvor de ordla seg på måter som ikke var helt korrekt på engelsk. Et eksempel på dette var tilfeller hvor foreldrene omtalte fødselspermisjonen som "vacation", som betyr ferie. På islandsk kan ordet "orlof" brukes både om (fødsels)permisjon og ferie eller fritid, og det kunne derfor være forklaringen på at man valgte dette ordet på engelsk. Det er selvsagt en utfordring at ordvalg og formuleringer ikke ligger like tett på det som foreldrene ville uttrykke som det hadde gjort hvis de kunne snakke sitt morsmål. Å gjøre intervjuer på et felles andrespråk kan sees som et problem for informantens mulighet til å uttrykke det de virkelig mener. Jeg har først og fremst vært ute etter å analysere meningsinnholdet knyttet til det som foreldre forteller om sin omsorgspraksis, og selv om valg av ord har betydning i den sammenhengen er det ikke

⁶ Jeg deltok på Islandskkurs gjennom hele oppholdet

avgjørende for å få til en god analyse av det de forteller i intervjuene. Når jeg har brukt sitater fra intervjuene i artiklene har jeg beholdt den opprinnelige ordlyden fra intervjuene, men i enkelte tilfeller har jeg rettet på grammatikken for å øke forståelsen for innholdet i sitatet. Jeg ser dette som formålstjenlig i dette tilfellet, ettersom jeg ikke har lagt vekt på lingvistiske detaljer i min analyse av intervjuene.

4.2 Generelt om intervjuing, situering og materialet i denne avhandlingen:

Det norske og det islandske materialet skiller seg på enkelte punkt selv om begge studiene inneholder kvalitative intervjuer med foreldrepar. For det første ble de norske intervjuene utført av flere forskere. Jeg var imidlertid i kontakt med minst en av foreldrene i de parene som ble intervjuet to eller tre ganger. Jeg var også delaktig i analyser som ble gjort på basis av de første intervjuene hvorav det var flere intervjuer jeg ikke hadde gjort selv (Farstad & Stefansen, 2007; Stefansen & Farstad, 2008, 2010). Arbeidet med analysene gjorde at jeg fikk nær og god kjennskap til intervjuene ved å lese dem flere ganger, og ved å diskutere innholdet i dem med nære kollegaer som var delaktige i studien. Det islandske materialet er innsamlet av meg alene, og jeg planla alt fra rekruttering til gjennomføring av intervjuene.

For det andre er intervjuene på Island gjort i en kontekst som er mer fremmed for meg enn den norske. Dette kan ha sine fordeler og ulemper. I den norske konteksten kan man risikere å unngå å spørre mer inngående om ting som fremstår som innlysende for en innfødt. På Island var jeg i større grad en novise som kunne spørre "dumme" spørsmål, og informantene var mer bevisste på å forklare detaljer som de ville ta for gitt at en innfødt kjente til. Å komme utenfra kan likevel gjøre at det er noen sammenhenger man ikke får med seg, og at man ikke oppnår noen full forståelse av samfunnet for øvrig i løpet av kun ett år. Et godt eksempel er debatter som pågår i media og i politikken. I det norske materialet kunne slike aktuelle debatter fungere som utgangspunkt for diskusjoner i intervjuet. Vi hadde en mer eller mindre felles referanseramme med dem vi intervjuet. Siden jeg ikke kunne nok islandsk til å

få med meg nyansene i slike diskusjoner via media, ble det vanskelig for meg å referere til aktuelle debatter. Jeg løste dette ved å referere til aktuelle diskusjoner rundt for eksempel fordelingen av fødselspermisjon som pågår i Norge, for så å spørre om dette lignet på tema i den islandske debatten.

En tredje forskjell som skiller de to materialene er designet. Det norske prosjektet hadde et longitudinelt design hvor vi møtte igjen deltakerne over en tidsperiode på 3 år. På denne måten kunne vi følge opp ting foreldrene hadde fortalt oss i tidligere intervjuer, og designet genererte rikere data enn hvis man hadde gjort enkeltintervjuer. De islandske intervjuene blir i større grad øyeblikksbilder fra en konkret periode i en families liv. Samtidig la jeg opp intervjuene på en måte som skulle favne foreldrenes erfaringer i retrospekt, og også tanker om fremtiden. Ut fra de tidsbegrensninger som var lagt på prosjektet opplevde jeg at foreldrene ga meg fyldige og interessante data som tjente formålet for min studie.

Å intervju sammen

I artikkel IV skriver jeg og Margunn Bjørnholt om det å intervju par sammen. I denne artikkelen er målsetningen å belyse det vi anser som fordeler med å intervju foreldre sammen. Årsaken til at vi ville skrive denne artikkelen var det vi oppfattet som en mangelfull utforskning av dette temaet i metodelitteraturen, og et noe ensidig kritisk perspektiv på slike intervjuer. Det kan selvsagt være gode grunner til å være kritisk til å intervju par samtidig. En innsigelse kan være at den ene partneren kan dominere samtalen, og slik komme mer til orde enn den andre. I tillegg kan man se for seg at et par vil søke å presentere et enhetlig bilde utad og dermed være opptatt av å skape konsensus seg i mellom snarere enn å vise frem eventuelle uenigheter eller konflikter.

I artikkelen hevder vi imidlertid at det også er gode grunner til at man kan bruke parintervjuer når man skal forske på relasjoner i familien. Ett av aspektene vi løfter frem er at

man i slike intervjuer kan dra nytte av at foreldrene utfyller hverandres fortellinger, og at man som forsker kan få god og nyttig informasjon fra å observere samspillet mellom partnerne, og slik få tilgang på informasjon som ellers ville være vanskelig å få fra et enkeltintervju. Vi hadde også begge erfart at deltakerne i parintervjuer gikk langt i å vise frem uenigheter, og å diskutere med hverandre med forskeren til stede. I artikkelen spør vi om forskeren og forskningsintervjuet kan forstås som del av den praksisen Finch (2007) kaller "displaying families", dvs. en praksis hvor relasjoner fremvises for å demonstrere deres sosiale betydning. Et utgangspunkt for et slikt perspektiv er at forståelsen av relasjoner og hvordan de tolkes skjer som en samproduksjon. Vi vektlegger her det relasjonelle selvet, og påpeker at selv om mening samproduseres blir den ikke mindre sann eller autentisk.

Det er viktig å nevne at det norske intervjumaterialet har en styrke ved at det inneholder både parintervjuer og separate intervjuer, og slik danner intervjuene en god basis for ulike analyser. Dette materialet var som nevnt innsamlet før jeg startet mitt eget doktorgradsprosjekt, og føringene for intervjumaterialet var dermed lagt i forkant. Denne intervjustudien var ment å dekke ulike perspektiver ettersom det var flere forskere involvert i prosjektet, og den var ment å dekke et tidsspenn over tre år. Den overordnede studien hadde et ikke ubetydelig fokus på barnets hverdag i barnehagen, noe som ligger litt på siden av mitt fokusområde. Selv om dette kan sees som et problematisk utgangspunkt, var det samtidig fordeler for meg ved å starte mitt prosjekt etter at intervjumaterialet forelå. Jeg kunne for eksempel gå i gang med analyser relativt raskt, og jeg hadde tilgang til atskillig flere intervjuer enn jeg ville ha mulighet til å gjennomføre på egenhånd. Ettersom jeg allerede hadde god kjennskap til materialet kunne jeg også se muligheten for fremtidige analyser, noe som virket inn på hvordan jeg designet mitt doktorgradsprosjekt.

I tillegg til at materialet delvis består av parintervjuer består det også av intervjuer som er gjort med to forskere til stede. Dette ble først og fremst gjort i de tilfellene hvor vi

intervjuet par samtidig. På den måten var det fire personer til stede i en del av intervjuene, to intervjuere og to informanter. Min erfaring var at det var store fordeler med å intervjuer sammen med en annen forsker. Intervjuene tok opp en rekke tema, og det kunne være en utfordring å holde fokus gjennom hele intervjuet og å behandle alle temaer like grundig. Når vi var to som intervjuet samtidig kunne vi utfylle hverandre og bidra til at alle temaer og problemstillinger ble tatt opp. Dette medførte videre at det ble lettere å holde tråden i intervjuet, noe som skapte en avslappet stemning rundt bordet. En annen fordel med å være to intervjuere var at vi kunne diskutere intervjuet umiddelbart etterpå. For meg som på den tiden fortsatt var noe uerfaren med lange intervjuer var dette en nyttig trening sammen med mer erfarne forskere.

Man kan også se for seg at denne fremgangsmåten hadde visse ulemper ved at vi som gjorde intervjuene utilsiktet kunne bli ledet av hverandres kommentarer og fortolkninger. Man kan også se for seg at forskere i en slik setting vil være uenige om tolkninger, og om hvordan man best skal gå frem i et intervju. I hvilken grad det oppleves som en ulempe eller som en fordel vil avhenge av faktorer som kjemi mellom intervjuerne, og i hvilken grad man har en god felles forståelse av prosjektets formål og opplegg. Min erfaring med å intervjuer sammen med andre forskere var at vi hadde god kommunikasjon, at vi sammen snudde og vendte på erfaringene fra intervjuet, og på den måten fikk belyst flere sider enn hvis jeg skulle ha gjort det på egen hånd.

4.3 Etikk

Både det norske og det islandske intervjumaterialet er rapportert til og godkjent av NSD. Det islandske prosjektet er i tillegg godkjent av de islandske personvernmyndighetene (personuvernd). I begge prosjekter ble det utarbeidet informasjonsmateriell som presenterte formålet med undersøkelsen, forskernes taushetsplikt, forsvarlig oppbevaring av personidentifiserbare data og hvilke rettigheter man som deltaker har til å kunne trekke seg fra

undersøkelsen. Informasjonen ble gitt for å ivareta muligheten til å gi et informert samtykke til deltakelsen. I forbindelse med det norske og islandske prosjektet ble det sendt ut informasjonsmateriell i etterkant av datainnsamlingen, med informasjon om nettsadresser og kontaktinformasjon, samt informasjon om fremdriften i prosjektet. Dette ble gjort for at deltakerne skulle kunne ta kontakt hvis de hadde spørsmål, og også for at de som har deltatt til prosjektene skulle kunne få innblikk i hva deres deltakelse har resultert i.

De forskningsetiske retningslinjene må også ivaretas etter at materialet er samlet inn, altså i presentasjonen av data i det skriftlige resultatet. Informantene viste meg stor tillit, en tillit som må forvaltes. Jeg har gjort mitt beste for å tydeliggjøre mitt empiriske grunnlag for de analyser jeg gjør, og har valgt ut sitater for å understøtte analysen. På den måten vil jeg sikre så godt det lar seg gjøre at informantenes "stemmer" høres i teksten og at det de har ytret blir gjort rettfærdig i skriftlig form. Jeg har anonymisert alle navn og andre identifiserbare opplysninger slik at det skal være vanskelig å gjenkjenne dem som har deltatt i undersøkelsen. I noen tilfeller har jeg endret på foreldrenes yrker, alder, kjønn til barnet og/eller søsken. Dette er gjort på en slik måte at det ikke kommer i konflikt med poengene i analysen, men med det formål å gjøre deltakerne mindre gjenkjennbare.

4.4 Analyseprosessen

Alle intervjuene som denne avhandlingen bygger på ble tatt opp digitalt og senere transkribert. Analysen av dataene baserer seg først og fremst på gjentatte gangers lesing av transkripsjonene. En innvending til denne fremgangsmåten kan være at man går glipp av informasjon som ligger i tonefall og kroppsspråk. I de tilfellene hvor jeg gjorde intervjuene selv, eller deltok sammen med en annen forsker gjorde jeg notater umiddelbart etter intervjuet. Slik fikk jeg notert det jeg opplevde som viktig å huske når det gjaldt konteksten for intervjuet, og eventuelle opplysninger som ikke lot seg fange på "bånd". En del av intervjuene transkriberte jeg selv, mens noen ble transkribert av innleide assistenter. I de

tilfellene hvor jeg transkriberte intervjuene selv kunne det sette i gang tankeprosesser som jeg tok med meg videre inn i analysearbeidet. I de tilfellene hvor jeg verken hadde gjennomført intervjuet eller transkribert det selv, gikk jeg tilbake og lyttet til sekvenser på opptaket for å få bedre tak i det informanten uttrykte. Det at de norske informantene ble intervjuet mer enn én gang bidro til at jeg fikk en økt forståelse av deres ytringer og kunne sette intervjuene i en videre kontekst.

På mange måter kan man si at analyseprosessen begynner allerede når man velger ut tema som skal belyses i et intervju. Selv om man åpner for at intervjuet kan ta nye retninger i det semistrukturelle designet, er noen forutsetninger lagt i det man introduserer spesifikke tema for diskusjon. Cato Wadels (1991) berømte "runddans mellom teori, metode og data" er en passende beskrivelse av den måten jeg tilnærmet meg datamaterialet. Underveis i datainnsamlingen noterte jeg poenger til analysen, noe som også la føringer for hvilke teoretiske bidrag som ble aktuelle å forholde seg til. Dette virker så videre inn på hvordan man innretter intervjuene, og hvordan man leser dem i etterkant.

Ved å lese intervjuene gjentatte ganger, og stadig referere tilbake til utskriftene, "lærte jeg meg" materialet, jeg fikk materialet under huden. Jeg identifiserte sentrale tema som gikk igjen i samtalene med foreldrene, og kodet materialet slik at jeg kunne undersøke mønstrene nærmere. I det videre jobbet jeg med tematiske analyser av materialet, med en spesiell oppmerksomhet rettet mot variasjoner i foreldrenes fortellinger. Fremgangsmåten kan beskrives som en pendelbevegelse mellom det nære og konkrete, og de overordnede mønstrene som jeg observerte i datamaterialet. Hva som skjer i denne prosessen er vanskelig å beskrive nøyaktig, siden det henger sammen med ens forforståelse og de intuisjoner man får underveis i prosessen som leder en i en bestemt retning. Det kan forstås i lys av den hermeneutiske fortolkningsprosessen hvor det foregår en vekselvirkning mellom delene og helheten, også kalt den hermeneutiske sirkelen. Som Kvale og Brinkmann (2008) påpeker er

ikke dette en " ond sirkel", men en spiral hvor man gradvis sirkler seg inn mot det nære og konkrete, samtidig som man stadig refererer tilbake til helheten. Slik kan man oppnå en stadig dypere forståelse av meningen i det som har blitt sagt eller skrevet.

I analyseprosessen har jeg som nevnt vært opptatt av å se på variasjoner i måter å snakke om omsorgsløsninger på, og så undersøke forståelsene som ligger bak slik organisering. I de empiriske analysene har jeg derfor organisert materialet i første omgang ut fra ulike måter å fordele permisjonen på, planer for barnehagestart for barna og omsorgsorganiseringen for øvrig. Deretter har jeg undersøkt mønstre i begrunnelsene for denne organiseringen, og sett på foreldrenes fortellinger om sine dagligdagse praksiser i og utenfor hjemmet. Som nevnt var underutvalget i den norske studien basert på et klassemessig mønster som kom til syne gjennom tidlige analyser. Blikket for klasseforskjeller har jeg tatt med meg i mitt eget avhandlingsarbeid, men mer som et uttrykk for ulike sosiale og økonomiske kontekster som foreldre befinner seg i. Jeg har ikke ønsket, og har heller ikke gjort grundige klasseanalyser av materialet, til det er det islandske materialet for lite. Jeg mener at materialet likevel favner en variasjon som blant annet kan knyttes til klasseforskjeller og hvordan slike forskjeller har betydning når man skal forstå foreldres valg av omsorgsløsninger.

Materialet ga ikke direkte grunnlag for å si noe om hva foreldre faktisk gjør, ettersom jeg i liten grad hadde mulighet til å gjøre observasjoner. Grunnlaget for å si noe om praksiser ligger dermed i foreldrenes fortellinger. Det er derfor måten foreldrene uttrykker seg på, hva de fremhever og vektlegger i sine fortellinger, som utgjør grunnlaget for analysene i avhandlingen. I og med at jeg brukte livsformsintervjuet som fremgangsmåte opplevde jeg at foreldrene i stor grad tematiserte sine dagligdagse praksiser, og at de også diskuterte seg i mellom hvordan de organiserte både omsorgen for barna og andre sider av dagliglivet i familien.

I mitt prosjekt har et hovedanliggende vært å fortolke mening som uttrykkes i kvalitative intervjuer. Mening kan fortolkes på mange ulike måter og jeg har ikke hatt det som mål å presentere den eneste rette fortolkningen av det informantene prøver å uttrykke. Slik Kvale og Brinkmann skriver handler det snarere om å stille ulike spørsmål til teksten, i dette tilfellet intervjuene mine. I avhandlingens analyser diskuterer jeg hvordan foreldrenes uttalelser kan forstås innenfor en bestemt kontekst. I analysedelene har jeg bestrebet meg på å skrive på en transparent måte slik at jeg tar leseren med meg på mine vurderinger av måter å fortolke respondentenes utsagn på. I min avhandling har det vært sentralt å undersøke hvilken mening foreldre knytter til omsorgsløsninger, og analysene tar utgangspunkt i de begrunnelsene foreldre har for sine omsorgsordninger. På den måten gjør jeg fortolkninger som rekontekstualiserer informantenes utsagn innenfor en bredere referanseramme (Kvale & Brinkmann, 2008:207). Lesingen av en tekst, og de spørsmål man stiller til denne, kan lede til flere forskjellige fortolkninger. Målet er da heller ikke å komme frem til den ene sanne meningen som ligger i det informantene forteller. Snarere er målet å formulere eksplisitt det grunnlaget man bygger sin fortolkning på slik at andre forskere kan vurdere validiteten i disse.

5 Sammendrag av artikler

Artikkel I: " Hva betyr det å ta pappaperm?- Når fedrekvotens intensjoner møter menns ulike farskapsmodeller ". Publisert i Sosiologi i dag, nr. 1-2 2010.

Denne artikkelen er basert på det norske intervjumaterialet, samlet inn i forbindelse med NOVA-prosjektet " Omsorgskarrierer og dagligliv for barn under 3 år ". Artikkelen tar utgangspunkt i en antatt sammenheng mellom måten fedre tar permisjon på, nærmere sagt om de tar den ut alene uten mor til stede på dagtid, og tilegnelsen av en selvstendig omsorgskompetanse. Dette er et element ved fedrekvoten som bl.a. Brandt og Kvande (2003) har omtalt som et kritisk punkt for å studere endringspotensialet for far-barn-relasjonen. I artikkelen undersøker jeg denne sammenhengen ved å se på variasjoner i måter fedre utformer sin farspraksis på. Jeg introduserer begrepet "farskapsmodeller" som er en måte å begrepsfeste det mønsteret som dannes av forventinger som knyttes til farsrollen, det vil si hvordan fars deltakelse inngår i de daglige omsorgspraksisene, og hvordan denne deltakelsen henger sammen med forståelsene av små barns omsorgsbehov.

Hensikten med analysen i artikkelen er å undersøke hvordan politiske tiltak oppfattes og tas i bruk av mottakerne for slik å forstå mer av mulighetene og begrensningene familiepolitikken utgjør. Familiepolitiske virkemidler utgjør, slik Ellingsæter (2003) viser, en mulighetsstruktur som er med på å forme foreldres praksiser. Samtidig er omsorg for barn en kompleks sosial praksis som involverer produksjon av og forhandling om kulturelle verdier (Gulløv, 2003). Da må man samtidig holde muligheten åpen for at det samme tiltaket kan tjene ulike formål for ulike foreldre.

Jeg bruker eksempler fra tre familier for å illustrere ulike og kontrasterende farskapsmodeller. Dette er fedre som befinner seg i ulike arbeidslivssituasjoner, og som snakker om sin deltakelse i omsorgen for små barn på ulike måter. *Kristian* tok permisjon

alene til tross for at hans partner hadde ferie på samme tid. Hun fant på andre ting på dagtid for at Kristian og sønnen skulle få tid alene. Kristian fremstår som arkitekten for omsorgsarrangementet rundt sønnen, og relasjonen mellom foreldre og barn forstås som dyader som må styrkes uavhengig av den andre forelderen. Kristians farskapsmodell innebærer en høy grad av involvering både på jobb og i hjemmet.

Robert tok også permisjon alene uten at hans partner var hjemme på dagtid, men i motsetning til Kristian la han ikke vekt på å utvikle sin egen omsorgspraksis uavhengig av sin partner. Han var i utgangspunktet motvillig til å ta permisjon i det hele tatt, og han så det ikke som spesielt viktig å utvikle selvstendige omsorgsrutiner. Vi ser her at selv om Robert og Kristians måte å ta ut permisjonen på er lik, uten barnets mor til stede på dagtid, tilnærmer de seg omsorgsoppgaven på ulike måter.

Den tredje faren som presenteres er *Thomas* som tok en kort permisjon og var hjemme samtidig med sin partner. Thomas' tilnærming til omsorgspraksisen var at hans deltakelse ville komme etter hvert. Tiden alene sammen med det lille barnet betyr mindre enn det som kommer senere. Dette illustreres i oppfølgingsintervjuet med Thomas der han forteller om sin deltakelse i omsorgen for sønnen som da hadde blitt to år. Han forteller nå hvordan han inngår i omsorgen for sønnen på en tett og nær måte, og hvordan han har funnet frem til egne måter å gjøre omsorgen på. Thomas illustrerer her det Doucet (2009) fant i sine intervjuer med kanadiske menn nemlig at det foregår en stadig runddans i relasjoner, og at måten foreldre inngår i omsorgen endres over tid. Forståelsen av fars rolle vil også inngå i denne runddans.

Eksempelene i artikkelen viser at man ikke kan forstå fedres omsorgspraksiser som en direkte konsekvens av måten familiene organiserer og fordeler fødselspermisjonen på. Det er derfor grunn til å problematisere hvilke slutninger man kan trekke på basis av kvantitative mål på hvor mange fedre som tar permisjon, og hvordan permisjonen fordeles mellom foreldrene.

Fedres omsorgskompetanse og likestilling i parforholdet handler om mer enn det som skjer i permisjonstiden, og fedres tilegnelse av en selvstendig omsorgspraksis må forstås i lys av den konteksten de befinner seg i.

Artikkel II: *"Difference and equality: Icelandic parents' division of parental leave within the context of a childcare gap. Publisert i Community Work and Family, online 15. Oktober 2014.*

Denne artikkelen tar utgangspunkt i det islandske omsorgsgapet, dvs. perioden mellom fødselspermisjon som islandske foreldre kan ta, og tilgjengelig barnehageplass til barna. Her ser jeg nærmere på de strategiene islandske foreldre benytter når de skal organisere barneomsorgen i løpet av og etter fødselspermisjonen. Spesielt ser jeg på måten foreldrene fordeler og bruker fødselspermisjonen og hvordan disse valgene henger sammen med hvordan de forstår sitt bidrag i omsorgen for de minste barna.

Problemstillingen tar utgangspunkt i forholdet mellom en politikk som legger til rette for en lik deling av tid til omsorg, og det at et kjønnsdelt mønster i uttak av permisjon fortsatt eksisterer. Jeg spør hvordan vi kan tilnærme oss spørsmålet om kjønnsforskjeller innenfor en politikk som har likedeling og likestilling som mål. Trenger kjønnsforskjeller nødvendigvis stå i et motsetningsforhold til likestilling, og hvis ikke, hvordan kan en slik erkjennelse få følger for den politikken som føres på feltet?

Det jeg fant var at mødre strakk sin seks måneders lange permisjon over en lengre periode, og mottok en tilsvarende lavere sum i lønnskompensasjon hver måned. Dette ble en måte å dekke omsorgsgapet mellom fødselspermisjon og barnehage. En vanlig begrunnelse for dette er skepsisen til ordningen med dagforeldre, og at foreldrene mener at ni måneder gamle barn er for små til å motta omsorg utenfor hjemmet. Videre opplever mødre at seks

måneder er for kort permisjon for deres egen del. Dette ble begrunnet blant annet med ønsket om å kunne amme barnet lenger, men også med en generell oppfatning om at det er bra både for mor og barn å være hjemme i en lengre periode enn seks måneder. Fedrene på sin side uttrykte at tre måneder permisjon var en passe lengde, og at det i liten grad var relevant for dem å strekke den over en lengre periode. Til tross for at foreldrene la noe ulik vekt på begrunnelsene for å ordne seg slik de gjorde, var fellesnevneren at fedres tid til omsorg ikke krevde like lang tid som mødres.

Gornick og Mayers (2009) fremmer en visjon om kjønnslikestilling hvor menn og kvinner inngår på en symmetrisk måte i omsorg og lønnsarbeid. Slik tenker de at Frasers (2000) "universal caregiver model" kan virkeliggjøres, og peker mot de skandinaviske landene som eksempler på land som nærmer seg en slik modell. I artikkelen trekker jeg frem Orloffs (2009) argument om at visjonen om kjønssymmetri ligger for langt fra folks erfaringer, og at det tar for lett på den kjønnede subjektiviteten. Hun hevder videre at kroppsliggjorte erfaringer knyttet til omsorg overskygges av ideen om at menn og kvinner har de samme interessene for et likedelt foreldreskap, og at det er strukturelle hindringer som må fjernes for at likedeling skal oppnås.

Diskusjonen som følger fokuserer på forholdet mellom likestillingspolitikk og det kjønnsdifferensierte mønsteret knyttet til den tidlige barneomsorgen. Kjønnsforskjeller i omsorgen for små barn videreføres også innenfor et samfunn som det islandske hvor man har gått langt i å individualisere og avkjønne fødselspermisjonsordningen. Her trekker jeg inn Doucets (2006) argument om at forskjell ikke nødvendigvis betyr mangel på likestilling. Doucet foreslår heller at man antar en kontekstuell, eller *strategisk essensiell*, tilnærming til forskjeller og likheter mellom kvinners og menns omsorgspraksiser. Med denne tilnærmingen kan man rette oppmerksomheten mot forskjeller mellom kjønnene uten å fremme en absolutt kategorisering av forskjell. Dette perspektivet er nyttig fordi det gjør det mulig å ta hensyn til

kjønnsdifferensierte, kroppslige erfaringer i det tidlige foreldreskapet uten å avvise målsetninger om likestilling i familien.

Artikkel III: Involved fatherhood in the Nordic context: dominant narratives, divergent practices. Publisert i *NORMA- International journal for masculinity studies*. 15 (1) 2015.

(Med Kari Stefansen som medforfatter)

Artikkelen tar for seg ulike narrativer og praksiser knyttet til involvert farskap basert på det islandske intervjumaterialet. Vi plasserer vår tekst i en kategori av forskning som forholder seg til farskapspolitikken som et bakteppe og en ramme for foreldres omsorgspraksiser. Den islandske konteksten er interessant i denne sammenhengen ettersom man der har hatt en uttalt intensjon om å styrke fedres bidrag i den tidlige barneomsorgen, og slik gjøre det mulig for både mødre og fedre å være yrkesaktive og omsorgspersoner. I tråd med Johansson og Ottemo (2013) ser vi behov for studier som belyser variasjon og kompleksitet når nye ideer om farskap artikuleres, samt hvordan disse interagerer med strukturer som klasse. Analysen i denne artikkelen ser vi på som et bidrag i den retning.

Bakteppet for analysen er det kulturelle skiftet i farskapsidealer som har funnet sted i vesten de seneste tiårene. En vanlig måte å artikulere dette på er som en overgang fra en tradisjonell forsørgerfar til en "ny" far. Vi viser til måter det nye farskapsidealet artikuleres, og trekker da bl.a. på Eerola og Huttunens (2011) analyse fra Finland hvor de peker på et metanarrativ om det involverte farskapet. Dette er en overordnet fortelling om hva det betyr å være en involvert far, som spesielt fremhever betydningen av at fedre inngår i omsorgen for de små barna på linje med, og på samme måte som, mor.

Vi tar i bruk Andersons (2005, 2009) begreper ortodoks og inkluderende maskulinitet når vi ser nærmere på ulike måter fedre inngår i omsorgen for de minste barna på. Disse

begrepene presenterer Anderson som "competing forms of normative masculinity". Både Anderson og Gottzén og Kremer-Sadlik (2012) anvender disse begrepene når de studerer menn i tradisjonelt feminiserte sfærer, slik også spedbarnsomsorg har vært ansett gjennom tidene. Det de finner, og som har bidratt til våre analyser, er at menn balanserer mellom disse kontrasterende kulturelle modellene for maskulinitet avhengig av kontekster og i ulike faser.

De empiriske mønstrene vi analyserte frem sentrerer seg rundt noen gjennomgående likheter, men samtidig noen sentrale forskjeller blant fedrene i utvalget. På tvers av materialet fant vi fedre som tok sterk avstand fra sine egne fedres distanserte farsrolle, og uttrykte et ønske om å være en engasjert og nærværende far for egne barn. Slik sett kan alle fedrene i utvalget forstås i lys av en vending mot familien, slik Eerola og Huttunen (2011) også finner i sitt finske materiale. Forskjellene vi fant kan ved første øyekast forstås innenfor rammene av ny versus tradisjonell farspraksis. En gruppe bestående av fedre med høy utdanning, gjerne ansatt i kunnskapsyrker, uttrykker seg i tråd med metanarrativet om den involverte far. Dette var fedre som vektla tidlig emosjonell og individuell, praktisk involvering i barneomsorgen, og vi kaller derfor denne gruppen fedre som primær-omsorgspersoner. Særlig fremtredende ble denne gruppens ønske om å skape egne rutiner uavhengig av mødrenes praksiser. Formålet med disse fedrenes praksiser kan forstås som en styrking av det dyadiske båndet mellom far og barn.

Den andre gruppen av fedrene kaller vi fedre som sekundær-omsorgspersoner, fordi de i mindre grad vektlegger sin omsorgsrolle overfor det lille barnet. I spedbarnstiden omtaler de sin egen innsats som en hjelp til mor, og flere uttrykker at de vil komme mer på banen når barnet blir større. Denne gruppen er mer heterogen når det gjelder klasse. Her finner vi både fedre som har tradisjonell arbeiderklassetilhørighet, selvstendig næringsdrivende og ansatte innenfor næringsliv og finans. Denne gruppen fedre uttrykker i mindre grad et behov for å

etablere selvstendige rutiner, og er i større grad rede til å ta over sine partneres praksiser knyttet til barneomsorg.

De to gruppene fedre, med sine ulike farskapspraksiser kan fremstilles som kontrasterende kategorier, en ny og en gammel eller tradisjonell. I diskusjonen ønsker vi å vise at bildet er mer sammensatt og komplekst. Det vi ser er at begge gruppers tilnærminger bærer i seg uttrykk for normativ og ortodoks maskulinitet. Gruppen "fedre som primær-omsorgspersoner" uttrykker en inkluderende maskulinitet ved å vektlegge den emosjonelle nærheten til barnet, på lik linje med mor. Samtidig kan den sterke vektleggingen av det individuelle, selvstendige farskapsprosjektet forstås i lys av en ortodoks form for maskulinitet.

Gruppen "fedre som sekundær-omsorgspersoner" ser det som en mulighet å utsette den nære kontakten med barnet til det blir litt eldre. Omsorgen i denne gruppen sees på som noe som kan tilpasses andre forpliktelser, hvilket utvilsomt kan forstås i lys av Andersons ortodokse maskulinitetsbegrep. Samtidig er disse fedrene i større grad parate til å ta over mors rutiner, og slik knytte seg an til en tradisjonelt kvinnelig praksis uten at dette fremstår som problematisk, men snarere som et spørsmål om å få jobben gjort. Denne måten å gå inn i et feminisert felt på uten å hevde sin individualitet og selvstendighet kan forstås i lys av en inkluderende maskulinitetsform.

Det vi finner er altså at begge grupper kan sies å utforme sitt farskap på måter som kombinerer involverte og ortodokse maskulinitetsformer. Vi ender slik opp med en mer nyansert forståelse av hva som kan og bør forstås som en endring i retning av en involvert farsrolle. Slike nyanser oversees gjerne når et bestemt narrativ om det involverte farskapet får dominere. En konsekvens kan bli at noen fedres endringsprosesser i mindre grad regnes med, og snarere forstås i lys av en kontinuasjon av en tradisjonell farsrolle. Det er vanskelig for oss å trekke slutninger om muligheter for økt likestilling som følge av de ulike måtene å utforme

farskapet sitt på. Vi ser imidlertid at de ulike måtene å utforme involvert farskap på kan ha sine styrker og svakheter i så måte. Vi peker avslutningsvis mot behovet for flere situerte analyser av farskap som kan gi oss mer innsikt i hvordan ulike modeller for involvert farskap kan bidra til å forme og omforme kjønnsrelasjoner i familien.

Artikkel IV: " 'Am I rambling?' On the benefits of interviewing couples together " . I *Qualitative Research* 14 (1) 2014 (Publisert online oktober 2012, med Margunn Bjørnholt som medforfatter).

I denne metodeartikkelen ser vi på fordeler med å gjøre intervjuer med par sammen innenfor kjønns- og familieforskningen. Utgangspunktet for å skrive artikkelen var skepsisen både jeg og min medforfatter hadde opplevd å bli møtt med når vi beskrev metoden vår for andre forskerkolleger. Vår erfaring fra parintervjuer var at det brakte frem mye nyttig og interessant informasjon som i stor grad tjente de formålene vi hadde i våre prosjekter. Vi ville derfor utforske disse fordelene systematisk og slik si noe om den kunnskapsbasen slike intervjuer kan generere. Vi noterte oss samtidig at det var et tema det var skrevet svært lite om i metodelitteraturen.

I artikkelen antar vi et perspektiv på individet som grunnleggende relasjonelt, og argumenterer for at samproduksjon av data i et forskningsintervju hvor par deltar frembringer like valid og interessant informasjon som når man intervjuer enkeltpersoner. Vi holder frem fire sentrale poeng basert på erfaringer fra tre kvalitative forskningsprosjekter hvor vi har gjort intervjuer med par samtidig. Disse er Margunn Bjørnholts prosjekt om ektefelledelt arbeidstid (se f.eks. Bjørnholt, 2009, 2012), og mine intervjuer med norske og islandske foreldre som beskrevet i metodedelen av avhandlingen.

Det første poenget vi fremhever i artikkelen er de etiske sidene ved å intervju par sammen. Når man intervjuer flere medlemmer i samme hushold, eller i et parforhold, blir det vanskelig å opprettholde anonymiteten mellom medlemmene. De vil kunne kjenne seg selv igjen, og dermed også sine partnere, i en gitt analyse. I parintervjuet har deltakerne mer kontroll over den historien som presenteres, og problemet med anonymitet mellom deltakerne i intervjuet reduseres. Forskeren blir heller ikke den som setter sammen potensielt sensitive opplysninger på måter som kan ha negative innvirkninger for deltakerne i etterkant.

Det andre punktet tar for seg måter parintervjuet kan frembringe gode og fyldige data om individene så vel som om parforholdet. Her peker vi på det Morgan og Krueger (1993) kaller "a cuing phenomenon" som bidrar til at deltakerne hjelper frem hverandres fortellinger. Videre viser vi til hvordan dynamikken i intervjuet kan hjelpe forskeren til å forstå kommunikasjonsmønstre mellom partnerne. Denne typen innsikt kan styrke forskerens forståelse av parets relasjon. Med eksempler viser vi også at diskusjoner så vel som konflikter mellom partnerne bringes frem i intervjuene. Dette poenget er viktig ettersom det har blitt hevdet at par vil søke å presentere et bilde av sitt samliv preget av konsensus, og at uenigheter og konflikter vil undertrykkes i møte med forskeren. Den kunnskapen som kommer frem gjennom parets diskusjoner seg i mellom er interessant og relevant for å forstå hvordan partene tillegger ulike aspekter ved arbeid og familieliv mening. Ved å få mulighet til å lytte til diskusjonen bringes nyanser frem som trolig ikke ville kommet frem på samme måte i et enkeltintervju.

Artikkelens tredje poeng handler om de observasjonene forskeren kan gjøre i møte med et par. Her omtaler vi det ikke-verbale, som kroppsspråk, toneleie og atferdsmønstre. Slike observasjoner kan bidra til å berike datamaterialet ut over det som blir sagt og fanget på bånd. Det fjerde og siste punktet vi holder frem er de praktiske aspektene ved å intervju et par samtidig. Dette er et poeng som ikke skal underkjennes, ettersom de fleste forskere jobber

under tids- og økonomisk press. Å ha muligheten til å gjøre ett intervju fremfor to når man møter et par kan være enklere å organisere.

Artikkelen avslutter med en diskusjon hvor vi introduserer Finchs (2007) begrep "displaying family". Finchs poeng er at i en tid hvor familierelasjoner fragmenteres, må de fremvises for å tydeliggjøre sin sosiale betydning. Vårt argument er at dette begrepet kan tydeliggjøre hva som foregår i et forskningsintervju med par: Forskeren kan inngå i det som kan kalles et publikum for "family display" på linje med andre typer publikum i deres omgivelser. Ved å intervju par sammen får forskeren mulighet til å observere "family display" som del av familiens praksiser. Når man velger en metode vil man alltid samtidig velge bort noe. Ved å intervju foreldre hver for seg hadde vi hatt muligheten til å fokusere på individets fortelling, men hadde da ikke fått tilgang til diskusjoner og andre relasjonelle prosesser knyttet til pars forståelser av familieliv, kjønn og foreldrerollen.

I denne artikkelen gjør vi et poeng av at denne intervjuformen burde tas i bruk av andre forskere. På den måten mener vi at man kan legge et grunnlag for å utforske nyanser, meningsbrytning, og meningskonstruksjon innenfor dette forskningsfeltet. Kunnskapen vil da vel så mye finnes i selve diskusjonene og de prosessene folk inngår i når de skal svare på et spørsmål og komme frem til gode svar i møte med en forsker.

6 Avsluttende diskusjon

Problemstillingene jeg dro opp i innledningen tar utgangspunkt i en nordisk kontekst hvor tanker om endringer i fedres praksiser og i relasjoner mellom foreldre har stor aktualitet. Generelt kan vi si at den farsvennlige politikken som føres i Norden har som sitt formål å styrke fedres deltakelse i hjemmet og i barneomsorgen, og på den måten fremme et mer likestilt foreldreskap. Deltakende fedre og likestilt foreldreskap er faktorer som har en forventet effekt også på likestilling i samfunnet for øvrig. Min hensikt med avhandlingen har

vært å utforske både hvordan farskap gjøres, forstås og vurderes, samt å problematisere forholdet mellom forskjell og likestilling i lys av en farsvennlig politikk. Ved å stille kritiske spørsmål til hvordan forbindelsen mellom fordeling av omsorgsoppgaver, og generell likestilling mellom kvinner og menn fremstilles ønsker jeg ikke å si at disse forbindelsene ikke har relevans. Snarere vil jeg si at mitt bidrag sier noe om at disse forbindelsene kan ha relevans på ulike måter for ulike foreldre, i ulike familier, på ulike steder og til ulike tidspunkt. I denne avsluttende diskusjonen vil jeg berøre noen av disse aspektene, samt ta opp et spørsmål knyttet til metode: hvordan kan vi studere farskap på måter som utfordrer etablerte dikotomier og muliggjør en redefinering av etablerte begreper?

6.1 Hvem sine praksiser teller og anerkjennes som nye?

Når endring i kjønnsstrukturene knyttes tett opp til *ett* spesifikt ideal for farsutøvelse, nemlig det Eerola og Huttunen (2011) omtaler som et metanarrativ for involvert farskap, kan det skje at man unngår å se både de omkringliggende strukturene som påvirker utøvelsen av farskap, og hvordan involvert farskap kan utvikles og manifestere seg på ulike måter blant ulike grupper av fedre. Dette kan forstås i lys av det Marsiglio m.fl. (2005) kaller *situert* farskap. Ifølge disse forskerne er det viktig å forstå hvordan aspekter som fysisk rom, sosiale settinger samt subjektive sosiale prosesser er vevd sammen med, og påvirker, farskap og farspraksiser. De analytiske bidragene i avhandlingen har alle til hensikt å belyse variasjon i måter å snakke om, og praktisere involvert farskap. Behovet for å tilføre et perspektiv på variasjon og kompleksitet anser jeg som viktig fordi forskjeller blant menn i mindre grad er utforsket. Denne typen perspektiv vil kunne skaffe til veie nye fortolkningsrammer for den typen farspraksiser som ofte tolkes som manglende endring i retning et involvert farskap. Som Hoel (2013) påpeker kan det være lett å reproducere de kategoriene man søker å utforske og nyansere, og slik bidra til å videreføre eksisterende motsetninger. Slik binær tenkning skaper

hierarkier hvor noen begreper fremstår som normative og vurderes positivt, mens andre fremstår som underordnede og vurderes i negative termer.

I avhandlingen har jeg reist spørsmål ved om den individuelle, intime, dyadiske relasjonen mellom far og barn i det første leveåret er det som hovedsakelig kjennetegner et involvert farskap. En del av forskningen knyttet til fedrekvoten og fedres deltakelse i omsorg bidrar til å danne et bilde av at den tidlige tiden er en spesielt viktig tid for fedre til å legge grunnlaget for en videre involvert relasjon til barnet, og dermed et likestilt foreldreskap (se f.eks. Brandth & Kvande, 2003). Et slikt perspektiv støttes av forskning som viser til sammenhenger mellom valg som gjøres i denne tiden og fordelingen av omsorgsoppgaver mellom mødre og fedre ettersom barnet blir eldre (se f.eks. Eydal, 2008). Intendert eller ikke er denne type resultat med på å understøtte ideen om at noen omsorgsløsninger fører til endring i retning mer involvert farskap/ likestilt foreldreskap, mens andre representerer fravær av endring, og dermed en videreføring av tradisjonelle kjønnsroller. I mine analyser har jeg sett på muligheten for at involvert farskap også kan oppnås på andre måter og på andre tidspunkt. Jeg har problematisert forståelsen av tidlig involvering og med det har jeg ønsket å diskutere hvordan ulike farspraksiser kan bidra til likestilt foreldreskap og kjønnsrettferdighet.

I mine analyser finner jeg at noen fedre omtaler sin farspraksis i tråd med meta-narrativet om den involverte far i kraft av å vektlegge sin individuelle relasjon til barnet, og ved at de uttrykker et ønske om å etablere denne uavhengig av partnerens relasjon til barnet. Særlig kan vi merke oss ønsket om å ordne omsorgen slik at far får tid med barnet uten mor til stede, eller som en av de islandske fedrene uttrykte det: *"with the mother out of the equation"*. Jeg finner også menn som ikke i utgangspunktet vektlegger den intime, dyadiske relasjonen til det lille barnet, men som gjerne uttrykker at de vil komme på banen etter hvert. Det er ikke vanskelig å se disse fedrene i lys av en tradisjonell farsrolle hvor far inntar en sekundær omsorgsrolle i spedbarnstiden. Min intensjon har imidlertid vært å bringe nyanse inn i en

fortelling hvor man lett opprettholder slike dikotome motsetninger. Å forstå involvert farskap som tett knyttet til fars intime, dyadiske relasjon til barnet kan slik jeg ser det føre til en for snever definisjon av begrepet, og som kan gjøre at vi unngår å se andre måter fedre beveger seg bort fra rollen som forsørger- far eller medhjelper- far. Ifølge Morgan (2002:273) gjør fokuset på et dyadisk forhold mellom fedre og barn at en unngår å se de ulike komplekse måtene denne dyaden kan knyttes til andre og videre sosiale strukturer. Funnene i mine analyser viser også at relasjoner ut over den dyadiske far-barn-relasjonen har betydning for foreldrene når fødselspermisjonen skal organiseres. Muligheten for hele familien til å tilbringe tid sammen, og fedres deltakelse i omsorgen for eldre barn når et nytt kommer til, er eksempler på de bredere sammenhengene som farspraksiser inngår i.

I mitt materiale fant jeg menn som tar permisjon, men gjerne samtidig med mor. De inngår i den daglige omsorgen for barna, men ikke i like stor grad med de minste barna. Det kan se ut til at de ikke vektlegger den dyadiske relasjonen til det lille barnet. Kan de likevel representere en dreining bort fra en tradisjonell forsørgerfarmodell? På dette spørsmålet vil jeg svare ja. Endringen fremstår på en annen måte enn for de fedrene som vektlegger den nære dyadiske relasjonen med det lille barnet, men de er likevel del av en dreining i retning av en emosjonell og praktisk involvering i omsorgsarbeid. Slik sett kan ikke disse forskjellene forstås som at menn befinner seg på ulike punkt langs en akse som går fra tradisjonell til ny far, altså at de skal mot det samme målet men beveger seg i ulik fart. Forskjellene er mer komplekse og på den måten kan man si at det jeg finner er noen nye, eller endrede, forskjeller.

6.2 Ideologi og praksis

Som tidligere nevnt diskuteres fedres involvering i barneomsorg gjerne i lys av det man kan kalle et ideologi/praksis-dilemma. LaRossa (1988) skiller mellom "the culture of fatherhood", og "the conduct of fatherhood". I dette ligger det at mens fedre uttrykker en ideologisk støtte til en involvert farsrolle, er det ikke nødvendigvis slik det blir i praksis. Man har altså menn

som på et overordnet ideologisk plan bifaller idealet om likestilt foreldreskap, men som i praksis ikke gjør de nødvendige endringer som skal til for å oppnå dette. Dermott (2008) problematiserer denne antatte diskrepansen mellom ideologi og praksis. Hun vektlegger fleksibiliteten i farskapspraksiser med tanke på praktisk omsorg, og hevder at utvikling av et nært forhold til barnet kan eksistere adskilt fra likestilt omsorgsfordeling. Dette er et tilsvarende poeng som Bekkengen gjør når hun peker på at fedrene hun studerte er barnesentrerte, altså en del av praksis endres, men uten å utfordre eksisterende maktrelasjoner.

I møte med deltakere i denne studien ble jeg imidlertid oppmerksom på en annen sammenheng mellom ideologi og praksis enn denne. Jeg fant at forholdet kunne snus på hodet: man kan finne uttrykk for en involvert farspraksis i kombinasjon med tradisjonelle ideer om kjønn og omsorg. Men man kan altså finne, som jeg har gjort, menn som er involvert i den praktiske barneomsorgen uten at det er koblet til sentrering rundt det lille barnet, og som heller ikke knytter an til likestillingsideal. Dette tyder på, slik også Aarseth og Andersen (2012) finner, at det nordiske likestillingsprosjektet med et fokus på likedeling *kan* passe med det som ofte forstås som en større grad av fellesskapsorientering i arbeiderklassefamilier. Ifølge disse forfatterne er det behov for å nyansere sammenhengen mellom likestilling, fellesskap og selvutfoldelse. I intervjuer med par situert i ulike klassekontekster finner de at likestillingsmodellen gir næring til nye opplevelser av fellesskap i familien, men at disse uttrykkes og oppleves på ulikt vis i middelklassen og i arbeiderklassen. Dette harmonerer med det Klinth og Johanson (2010) finner i sine intervjuer fra Sverige, nemlig at mennene tilnærmet seg likestilling på en implisitt måte. Dette kan ifølge forfatterne forstås som at mennenes holdninger er uttrykk for en relasjonell, fremfor organisatorisk, måte å forholde seg til likestilling. I dette ligger det at det først og fremst er relasjonen til den enkelte manns partner og barn som står i sentrum, og som utgjør motiv for forandring (Gíslason og Holter, 2007, sitert i Klinth & Johansson, 2010:190)

6.3 Involvert farskap og likestilling

Som nevnt kan styringen av fordelingen av fødselspermisjon forstås som et ønske om å skape symmetri i foreldreskapet, og en endring i retning av at mødre og fedre deltar i omsorgen for barn på lik linje. Ønsket om denne typen endring formuleres i modeller som Frasers (2000) "universal caregiver model", samt andre formuleringer av lignende modeller hvor mødre og fedre kan kombinere lønnsarbeid og omsorgsarbeid. Likedelingen har som formål å minske ulempene kvinner har i arbeidslivet når de blir mødre, samt å skape større likestilling i hjemmet, og i samfunnet forøvrig.

Klinth og Johansson (2010) sier med henvisning til den svenske "pappapolitikken" at den kan være en kilde til forandring i kjønnsrelasjonene, men at den også synliggjør visse fallgruver i en slik prosess. De viser at et utviklingsoptimistisk perspektiv på fedrekvoten risikerer å usynliggjøre økonomiske og yrkesmessige forhold som påvirker menn i ulike aldre. De peker her på at man på den måten kan unngå å legge merke til variasjon blant menn og de følger det kan ha for bruk av permisjonsrettigheter. Denne variasjonen kan forstås på ulike måter: man kan på den ene siden se for seg et variasjonsperspektiv som skiller mellom dem som tar permisjon og dem som ikke tar permisjon som uttrykk for vellykket vs. mindre vellykket tilpasning til en ny farsrolle. Slike analyser ender lett i konklusjoner som plasserer menns tilpasning på en skala fra mindre involvert/ tradisjonelt farskap til nytt, involvert farskap. I avhandlingen har jeg vært opptatt av å utfordre slike dikotomiske forståelser, og har i den forbindelse hatt nytte av begreper fra maskulinitetsforskningen.

Ved hjelp av Andersons begrepspar inkluderende og ortodoks maskulinitet kan vi spørre oss hvilke, og ikke minst hvem sine, praksiser som kan forstås som uttrykk for en endring i retning av en involvert farsrolle og likestilt foreldreskap. I materialet finner jeg familier hvor fars deltakelse tas i stor grad for gitt, og fedre ser seg selv som jevngede omsorgspersoner som mor. De går inn i et feminisert felt på en selvfølgelig måte. Dette er

utvilsomt i tråd med Andersons begrep inkluderende maskulinitet. Samtidig kan disse fedrenes vektlegging av en dyadisk relasjon til barnet, uavhengig av relasjonen til mor, forstås som en ortodoks form for maskulinitet med vekt på individualisme, selvstendighet, og uavhengighet. En barn-far-sentrering har på den måten en likestillingsmessig slagside fordi den i seg selv ikke gjør noe med maktrelasjonen mellom kvinner og menn.

Hva så med dem som ikke lever opp til et moderne ideal om den involverte far, men som på flere områder inngår i den daglige omsorgen, og det som til en hver tid foregår i hjemmet? Kan man si at de oppfyller en ortodoks maskulinitetsnorm på et ideologisk plan, men lever opp til en inkluderende maskulinitet i praksis? Disse fedrene ser ikke sin farskapsutøvelse som i en konkurrerende relasjon til partneres morsutøvelse. Det å utvikle en individuell, selvstendig relasjon til de små barna er ikke en uttalt målsetning i disse fedrenes fortellinger. Det kan selvsagt forstås som uttrykk for en "hands off"-holdning, et manglende engasjement og manglende ønske om å ta ansvar for de nære, relasjonelle oppgavene. Funnene fra min avhandling åpner likevel for at man kan tolke dette annerledes. Jeg har argumentert for at man kan forstå en slik farspraksis i tråd med inkluderende maskulinitet. I det ligger det at menn trer inn i feminine felt og inngår i oppgaver som gjennom tidene har blitt utført av kvinner uten at det tilsynelatende går på bekostning av deres forståelse av seg selv som gode menn og fedre. Begrunnelsen for dette, noe som først og fremst blir diskutert i artikkel III, er at også denne gruppen menn inngår i barneomsorgen på en selvfølgelig måte. De er med på en familiær vending (Eerola & Huttunen, 2011) som er markant i Norden. Disse fedrene uttrykker at de gjerne tar over mødrenes rutiner for barneomsorg, ofte med det argument at det er best for barna. Som en islandsk far uttrykte det: "it's another person, but the routine stays the same". På den måten kan vi si at det jeg finner er to varianter av involvert farskap hvor vi i begge finner elementer som både peker mot endring og mot kontinuitet i kjønn og foreldreskapsrelasjoner.

6.4 En metodisk refleksjon

Fokuset på nyanser og variasjon fordrer metodisk refleksjon. Hvordan kan man studere og begrepsfeste ulike måter å være far på slik at man unngår ferdig definerte motsetninger, og kan bidra til å utvikle nye begreper og forståelsesmåter? I avhandlingen har jeg vært opptatt av hva som kan defineres som endring i retning av involvert farskap og likestilt foreldreskap. I lys av mine funn kan det fremstå som at man lett opererer med for smale definisjoner og forståelser av hva det betyr å være en involvert far, og hvordan det henger sammen med likestilt foreldreskap. På bakgrunn av en slik argumentasjon blir det relevant å spørre hvordan involvert farskap vurderes og måles.

Hvis vi lar opptak av permisjon representere et mål på likestilthet vil man kunne risikere å se forbi meningsfulle aspekter som ikke favnes av en slik målestokk. Hvordan kan vi måle og vurdere aspekter som omsorg, ansvar og deltakelse? I tid, i antall oppgaver? Doucet (2015) viser at det er komplisert å finne en felles forståelse av hva som ligger i et begrep som ansvar, og at dette i mye mindre grad er diskutert i forskningen enn spørsmålet om hva omsorg er. For å forstå og nyansere hva som ligger i slike begreper trengs en kontekstuell forankring, hevder Doucet. Ved å ta i bruk metoden "household portrait" erfarte Doucet at hun fant interessant informasjon ved å lytte til parets diskusjoner om hvem som gjorde hva. På den måten fikk hun informasjon om hvordan foreldrene italesatte de ulike oppgavene, og hva de innebar av praktisk utførelse, forberedelse, diskusjoner osv. Doucet fant at hun med denne metoden kom tettere på meningen som foreldre tilla handlingene, valgene, ønskene og behovene sine. Dette var erfaringer jeg gjorde meg i parintervjuer når foreldre diskuterte seg frem til svarene. I selve diskusjonen lå det mye interessant informasjon om nyanser, avveininger og fokusområder. Denne måten å studere foreldreskapspraksiser på gjør at man i større grad kan ta høyde for kontekstuelle faktorer som påvirker foreldre i deres valg

av omsorgsløsning. Man kan slik komme nærmere det Marsiglio m.fl. (2005:14) omtaler som lokale konstruksjoner av farskap eller foreldreskap.

For å komme tettere på de endringene som skjer, og den meningen foreldre legger i sin organisering av barneomsorg, vil jeg fremheve betydningen av å gjøre sfære- og fasespesifikke analyser. Altså, man må undersøke menns og kvinners forståelse av hva involvert farskap er, hvordan det gjøres, samt når og hvor det gjøres. I den nordiske diskursen har fødselspermisjon og den tidlige barneomsorgen tiltrukket seg stor oppmerksomhet. Det er gode grunner til det, men barndommen og farskapspraksisene varer lengre enn det, og vil inngå i det Doucet (2009) omtaler som en "constant dance of connection", en praksis som endres over tid, men også mellom steder. Hvordan man studerer denne skiftende dansen av relasjoner og praksiser innbyr til mer detaljerte analyser av hvordan det oppfattes av dem som inngår i den. Slik har man også mulighet til å utfordre rådende oppfatninger, forestillinger og definisjoner av hva involvert farskap er og bør være.

Min ambisjon har vært å stille spørsmål med hva som menes med involvert farskap, og hvordan det kan oppnås. På den måten har jeg ønsket å nyansere konseptualiseringen av involvering og den målestokken som brukes for å avgjøre om målet er oppnådd eller ei. Kan vi si at det finnes fedre som involverer seg i omsorgen for barna, men på måter som ikke legges merke til fordi vi ser etter andre måter å gjøre det på? Kan endring mot en "universal caregiver" skje på andre måter enn det som forventes å være resultatet av politikken som føres? På bakgrunn av mine studier mener jeg det viktig å ha en tilnærming til spørsmålet som åpner for en slik mulighet. Alternativet er at man etablerer forståelsesrammer som blir for trange, og som kan ende opp med å skygge for en bredere og mer nyansert forståelse av de ulike måter endring foregår på.

Litteraturliste

- Aarseth, H. (2008). Samstemt selvskapning: Nye fedre i ny økonomi. *Tidsskrift for kjønnsforskning*(2), 4-21.
- Aarseth, H. (2009). From Modernized Masculinity to Degendered Lifestyle Projects. *Men and Masculinities*, 11(4), 424-440.
- Aarseth, H., & Andersen, L. C. (2012). Den likestilte familien i et klasseperspektiv mellom selvtutfoldelse og fellesskap. In A. L. Ellingsaeter & K. Widerberg (Eds.), *Velferdsstatens familier- nye sosiologiske perspektiver*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Almqvist, A.-L., Sandberg, A., & Dahlgren, L. (2011). Parental Leave in Sweden: Motives, Experiences and Gender Equality Amongst Parents. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers*, 9 (2), 189-206.
- Andenæs, A. (1996). *Foreldre og barn i forandring*. Oslo: Pedagogisk forum.
- Anderson, E. (2005). Orthodox and Inclusive Masculinity: Competing Masculinities among Heterosexual Men in a Feminized Terrain. *Sociological Perspectives*, 48(3), 337-355.
- Anderson, E. (2009). *Inclusive masculinity: The changing nature of masculinities*. New York: Routledge.
- Andersson, S. T. (2011). *Økonomisk farsskap. En kvalitativ studie av forsørgerpraksis og forsørgerrasjonalitet hos fedre i politiet og konsulentyrket*. (MA), University of Oslo, Oslo.
- Anttonen, A., Johansson, S., & Leira, A. (2007). Gendered Citizenship. The Care of Young Children. In R. Lister, F. Williams, A. Anttonen, J. Bussemaker, U. Gerhard, J. Heinen, S. Johansson & A. Leira (Eds.), *Gendering Citizenship in Western Europe*. Bristol: The Policy Press.
- Bekkengen, L. (2002). *Man får välja*. Malmö: Liber.
- Bergman, H., Eriksson, M., & Klinth, R. (Eds.). (2011). *Föräldraskapets politik*. Stockholm: Dialogos Förlag.
- Bjørnholt, M. (2009). Norwegian work-sharing couples project 30 years later: Revisiting an experimental research project for gender equality in the family. *Equal Opportunities International*, 28(4), 304-323.
- Bjørnholt, M. (2012). From Work-Sharing Couples to Equal Parents. Changing Perspectives of Men and Gender Equality. In M. J. Samuelsson, C. Krekula & M. Åberg (Eds.), *Gender and Change. Power, Politics and Everyday Practices* (pp. 53-72). Karlstad: Karlstad University Press.
- Bjørnholt, M. (2013). The vulnerability approach: A way of bridging the equality- difference dilemma? *Retfærd: Nordic Journal of Law and Justice*, 36(3), 25-44.
- Brandth, B., & Kvande, E. (1998). Masculinity and Child Care: The Reconstruction of Fathering. *The Sociological Review*, 46(2), 293-313. doi: 10.1111/1467-954x.00120
- Brandth, B., & Kvande, E. (2003). *Fleksible fedre: maskulinitet, arbeid, velferdsstat*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Brandth, B., & Kvande, E. (2005). Fedres valgfrihet og arbeidslivets tidskulturer. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 46(1).
- Brandth, B., & Kvande, E. (2009). Gendered or Gender - Neutral Care Politics for Fathers? *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 624, 177-189.
- Brandth, B., & Kvande, E. (2014). Parental leave and classed fathering practices in Norway. In G. B. Eydal & T. Rostgaard (Eds.), *Fatherhood in the Nordic welfare states*. Bristol: Policy Press.
- Braun, A., Vincent, C., & Ball, S. J. (2011). Working-class fathers and childcare: the economic and family contexts of fathering in the UK. *Community, Work & Family*, 14(1), 19-37.
- Brighouse, H., & Wright, E. O. (2008). Strong Gender Egalitarianism. *Politics & Society*, 36, 360- 372.
- Bungum, B. (2013). Barnas fedrekvote- tid sammen med far. In B. Brandth & E. Kvande (Eds.), *Fedrekvoten og den farsvennlige velferdsstaten*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bø, I. (2008). Equal gender opportunity: Couples in the gap between principles and practice. *Community, Work & Family*, 11(4), 439-455.
- Connell, R. W. (1987). *Gender and Power*. Cambridge: Cambridge Polity Press.

- Connell, R. W., & Messerschmidt, J. (2005). Hegemonic masculinity: rethinking the concept. *Gender & Society*, 19(6), 829-859.
- Cools, S., Fiva, J. H., & Kirkebøen, L. J. (2010). The Effects of Paternity Leave on Parents and Children *EOPC working paper*: University of Oslo Department of Economics.
- Daly, K. (1993). Reshaping Fatherhood: Finding the Models. *Journal of Family Issues*, 14(4), 510-530.
- Daly, K. (1996). Spending Time with the Kids: Meanings of Family Time for Fathers. *Family Relations*, 45(4), 466-476.
- Daly, M. (2011). What Adult Worker Model? A Critical Look at Recent Social Policy Reform in Europe from a Gender and Family Perspective. *Social Politics*, 18(1), 1-23.
- Dermott, E. (2008). *Intimate Fatherhood*. London: Routledge.
- Doucet, A. (2006). *Do men mother?: fathering, care, and domestic responsibility*. Toronto: University of Toronto Press.
- Doucet, A. (2009). Dad and Baby in the First Year: Gendered Responsibilities and Embodiment. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 624, 78-98.
- Doucet, A. (2013). Gender Roles and Fathering. In C. S. Tamis- LeMonda & N. J. Cabrera (Eds.), *Handbook of Father Involvement: Multidisciplinary Perspectives*. New York: Routledge.
- Doucet, A. (2015). Parental Responsibility: Dilemmas of Measurement and Gender Equality. *Journal of Marriage and Family*, 77(February 2015), 224-242.
- Duvander, A.-Z., & Lammi-Taskula, J. (2010). Föräldraledighet. In I. V. Gíslason & G. B. Eydal (Eds.), *Föräldraledighet, omsorgspolitik och jämställdhet i Norden*. Copenhagen: TemaNord 2010:595.
- Eerola, J. P., & Huttunen, J. (2011). Metanarrative of the "New Father" and Narratives of Young Finnish First-Time Fathers. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers*, 9(3), 211-231.
- Einarsdóttir, T., & Pétursdóttir, G. M. (2009). Iceland: from reluctance to fast-track engineering. In S. B. Kamerman & P. Moss (Eds.), *The politics of parental leave policies*. Bristol: The Policy Press.
- Ellingsæter, A. L. (2003). Når familiepolitikken ikke virker... Om kontantstøttereformen og mødres lønnsarbeid. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 44(4), 499-527.
- Ellingsæter, A. L. (2006). The Norwegian childcare regime and its paradoxes. In A. L. Ellingsæter & A. Leira (Eds.), *Politicising parenthood in Scandinavia. Gender relations in welfare states*. Bristol: The Policy Press.
- Ellingsæter, A. L. (2007). 'Old' and 'new' politics of time to care: three Norwegian reforms. *Journal of European Social Policy*, 17(1), 49-60. doi: 10.1177/0958928707071886
- Ellingsæter, A. L. (2011). Symmetrisk foreldreskap: politiske forhindringer. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 52(1), 3-32.
- Ellingsæter, A. L. (2012). Familiepolitikk i klassesamfunnet. In A. L. Ellingsæter & K. Widerberg (Eds.), *Velferdsstatens familier. Nye sosiologiske perspektiver*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eydal, G. B. (2000). Nordic child-care policies and the case of Iceland. In A. Pfennig & T. Bahle (Eds.), *Families and Family Policies in Europe. Comparative Perspectives*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Eydal, G. B. (2008). Policies promoting care from both parents- the case of Iceland. In G. B. Eydal & I. V. Gíslason (Eds.), *Equal rights to earn and care- parental leave in Iceland*. Reykjavik: Félagsvísindastofnun Háskola Íslands.
- Eydal, G. B., & Gíslason, I. V. (2008). Paid parental leave in Iceland: history and context. In G. B. Eydal & I. V. Gíslason (Eds.), *Equal Rights to Earn and Care: Parental leave in Iceland*. Reykjavik: Félagsvísindastofnun Háskola Íslands.
- Eydal, G. B., Gíslason, I. V., Rostgaard, T., Brandth, B., Duvander, A.-Z., & Lammi-Taskula, J. (2015). Trends in parental leave in the Nordic countries: has the forward march of gender equality halted? *Community, Work & Family*.
- Eydal, G. B., & Ólafsson, S. (2008). Family Policy in Iceland: An Overview. In I. Ostner & C. Schmitt (Eds.), *Family Policies in the Context of Family Change* (pp. 109-127): VS Verlag für Sozialwissenschaften.

- Eydal, G. B., & Rostgaard, T. (2011a). Gender Equality Revisited- Changes in Nordic Childcare Policies in the 2000s. *Social Policy & Administration*, 45(2), 161-179.
- Eydal, G. B., & Rostgaard, T. (2011b). Nordic Childcare: A Response to Old and New Tensions. In B. Pfau-Effinger & T. Rostgaard (Eds.), *Care Between Work and Welfare in European Societies*: Palgrave Macmillan.
- Farstad, G. R., & Stefansen, K. (2007). Ett år og klar for barnehagen? Foreldres forståelser av små barns omsorgsbehov. *Barn*, 2, 29-47.
- Finch, J. (2007). Displaying Families. *Sociology*, 41(1), 65-81.
- Forsberg, L. (2007). Negotiating involved fatherhood: Household work, childcare and spending time with children. *Nordisk tidsskrift for maskulinitetsstudier*, (2), 110-126.
- Fraser, N. (1994). After the Family Wage: Gender Equality and the Welfare State. *Political Theory*, 22(4), 591-618.
- Fraser, N. (2000). After the Family Wage: a Postindustrial Thought Experiment. In B. Hobson (Ed.), *Gender and Citizenship in Transition*. New York: Routledge.
- Gillies, V. (2005). Raising the 'Meritocracy': Parenting and the Individualization of Social Class. *Sociology*, 39(5), 835-853.
- Gillies, V. (2009). Understandings and Experiences of Involved Fathering in the United Kingdom: Exploring Classed Dimensions. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 624(1), 49-60.
- Gíslason, I. V. (2008). "You are regarded as weird if yo don't use the paternity leave". In G. B. Eydal & I. V. Gíslason (Eds.), *Equal rights to earn and care. Parental leave in Iceland*. Reykjavik: Félagsvísindastofnun Háskola Íslands.
- Gornick, J. C., & Meyers, M. K. (2009). Institutions that Support Gender Equality in Parenthood and Employment. In J. C. Gornick & M. K. Meyers (Eds.), *Gender Equality: Transforming Family Divisions of Labor*: Verso.
- Gottzén, L., & Kremer- Sadlik, T. (2012). Fatherhood and Youth Soorts: A Balancing Act between Care and Expectations. *Gender & Society*, 26(4), 639- 664.
- Gulbrandsen, L., & Ellingsæter, A. L. (2003). Fra selektivt til universelt velferdsgode NOVA rapport 24/03: NOVA.
- Gulløv, E. (2003). Creating a natural place for children. An ethnographic study of Danish kindergartens. In K. Fog Olwig & E. Gulløv (Eds.), *Childrens places- cross cultural perspectives*. London: Routledge.
- Haas, L., & Hwang, C. P. (1995). Company culture and Men's Usage of Family Leave Benefits in Sweeden. *Family Relations*, 44(1), 28-36.
- Haas, L., & Rostgaard, T. (2011). Father's rights to paid parental leave in the nordic countries: consequences for the gendered division of leave. *Community, Work & Family*, 14(2), 177-195.
- Haavind, H. (1987). *Liten og stor: mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haavind, H. (2006). Midt i tredje akt? Fedres deltakelse i det omsorgfulle foreldreskapet. *Tidsskrift for norsk psykologiforening*, 43(2006), 683-693.
- Haavind, H., & Magnusson, E. (2005). The Nordic Countries- Welfare Paracises for Women? *Feminism and Psychology*, 15(2), 227-235.
- Halrynjo, S. (2009). *Mødre og fedre i møte med karrierelogikkens spilleregler*. (PhD), University of Oslo, Oslo.
- Halrynjo, S., & Lyng, S. T. (2010). Fars forkjørsrett- mors vikeplikt? Karriere, kjønn og omsorgsansvar i eliteprofesjoner. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 51(2), 249-280.
- Hardoy, I., & Schöne, P. (2008). Hvor mye betyr barn for lønnsforskjeller mellom kvinner og menn? *Tidsskrift for samfunnsforskning*(1), 3-34.
- Hellevik, T. (2000). Småbarnforeldres yrkesdeltakelse og valg av barnetilsyn før og etter innføringen av kontantstøtten NOVA rapport 2/200. NOVA.

- Henwood, K., & Procter, J. (2003). The 'good father': Reading men's accounts of paternal involvement during the transition to first-time fatherhood. *British Journal of Social Psychology*, 42(3), 337-355.
- Hobson, B., & Morgan, D. (2002). Introduction: making men into fathers. In B. Hobson (Ed.), *Making Men into Fathers. Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoel, A. (2013). Fedrekvoten i et kulturelt komplekst Norge. In B. Brandth & E. Kvande (Eds.), *Fedrekvoten og den farsvennlige velferdsstaten*. Oslo: Univeristetsforlaget.
- Holloway, S. L. (1998). Local Childcare Cultures: moral geographies of mothering and the social organisation of pre-school education. *Gender, Place and Culture - A Journal of Feminist Geography*, 5, 29-53.
- Holst, C. (2012). Dele likt? Liberalfeministiske perspektiver på fedrekvoten. . In A. L. Ellingsaeter & K. Widerberg (Eds.), *Velferdsstatens familier. Nye sosiologiske perspektiver*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Johansen, B. (2010). *Likestilling i frihetesn tid*. (PhD), Norges teknisk- vitenskaplige universitet, Trondheim.
- Johansson, T. (2009). *Familjeliv*. Malmö: Liber.
- Johansson, T., & Klinth, R. (2007). De nya fäderna. Om pappaledighet, jämställdhet och nya maskulina positioner. *Tidsskrift för genusvetenskap*, (1-2), 143-166.
- Johansson, T., & Klinth, R. (2008). Caring Fathers. *Men and Masculinities*, 11(1), 42-62.
- Johansson, T., & Ottemo, A. (2013). Ruptures in hegemonic masculinity: the dialectic between ideology and utopia. *Journal of Gender Studies, advance online publication*.
- Klinth, R., & Johansson, T. (2010). *Nya svenska fäder*. Umeå: Boréa.
- Knijn, T., Jönsson, I., & Klammer, U. (2005). Care packages: The organisation of work and care by working mothers. In U. Gerhard, T. Knijn & A. Weckwert (Eds.), *Working Mothers in Europe- A comparison of Policies and Practices*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Kotsadam, A., & Finseraas, H. (2011). The state intervenes in the battle of the sexes: Causal effects of paternity leave. *Social Science Research*, 40(2011), 1611-1622.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2008). *InterViews: learning the craft of qualitative research interviewing*: Sage Publications.
- Lamb, M. E., Pleck, J. H., Charnov, E. L., & Levine, J. A. (1985). Paternal behavior in humans. *American Zoologist*, 25, 883-894.
- Lammi-Taskula, J. (2006). Nordic men on parental leave: can the welfare state change gender relations? In A. L. Ellingsæter & A. Leira (Eds.), *Politicizing Parenthood in Scandinavia. Gender relationa in welfare states*. . Bristol: The Policy Press.
- Lammi-Taskula, J. (2008). Doing Fatherhood: understanding the Gendered Use of Parental Leave in Finland. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers*, 6(2), 133-148.
- Lappegård, T. (2003). Pappa til (hjemme) tjeneste- hvilke fedre tar fødselspermisjon. *Samfunnsspeilet*, 5, 2003.
- Lappegård, T. (2008). Changing the Gender Balance in Caring: Fatherhood and the Division of Parental leave in Norway. *Popuation Reserch and Policy Review*, 27(2008), 139-159.
- Lareau, A. (2003). *Unequal Childhoods. Class, race and family life*. . Berceley: University of California Press.
- LaRossa, R. (1988). Fatherhood and Social Change. *Family Relations*, 37(4), 451-457.
- Leira, A. (1998). Caring as Social Right: Cash for Child Care and Daddy Leave. *Soc Pol*, 5(3), 362-378. doi: 10.1093/sp/5.3.362
- Leira, A. (2002). *Working parents and the welfare state: family change and policy reform in Scandinavia*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leira, A. (2008). Childcare in Scandinavia. Parental Responsibility and Social Right. *LHomme: European Journal of Feminist History*, 19(1), 81-103.

- LeVine, R. A., Dixon, S., LeVine, S., Leiderman, P. H., Keefer, C. H., & Brazelton, T. B. (1994). *Child Care and Culture: Lessons from Africa*. Cambridge University Press.
- Lister, R. (2009). A Nordic Nirvana? Gender, Citizenship, and Social Justice in the Nordic Welfare States. *Social Politics*, 16(2), 242-278.
- Lorentzen, J. (2012). *Fra farskapets historie i Norge. 1850- 2012*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Marsiglio, W., Roy, K., & Fox, G. L. (Eds.). (2005). *Situated fathering: a focus on physical and social spaces*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers Inc.
- Miller, T. (2011). Falling back into Gender? Men's Narratives and Practices around First-time Fatherhood. *Sociology*, 45(6), 1094-1109.
- Morgan, D. (2002). Epilogue. In B. Hobson (Ed.), *Making Men into Fathers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Morgan, D., & Krueger, R. A. (1993). When to yuse Focus Groups and why. In D. Morgan (Ed.), *Successfull Focus Groups*. London: Sage.
- Mósesdóttir, L. (2005). Reconciliation of work and Private life in Iceland. In S. I. a. E. E. European Commission's Expert Group on Gender (Ed.): Bifröst School of Business.
- Ólafsson, S. (2003). Contemporary Icelanders - Scandinavian or American? *Scandinavian Review*, 91(1).
- Olsen, B. M. (2005). Mænd, orlov og arbejdspladskultur. Fire danske virksomheder (Vol. 19): Sosialforskningsinstituttet.
- Orloff, A. S. (2006). From Maternalism to "Employment for All". In J. D. Levy (Ed.), *The state after statism*: Harward University Press.
- Orloff, A. S. (2009). Should Feminists Aim for Gender Symmetry? In J. C. Gornick & M. K. Meyers (Eds.), *Gender Equality- Transforming Family Divisons of Labor*: Verso.
- Pétursdóttir, G. M. (2009). *Within the Aura of Gender Equality*. (PhD), University of Iceland, Reykjavik.
- Plantin, L. (2007). Different Classes, Different Fathers? *Community, Work & Family*, 10(1), 93- 110.
- Pleck, J. H. (2007). Why could father involvement benefit children Theoretical perspectives. *Applied Developmental Science*, 11(4), 196-202.
- RBF. (2010). Umönnun ungra barna í Reykjavík. Reykjavik: Rannsóknastofnun í barna- og fjölsýlduvernd (Senter for barne og familieforskning, Islands Universitet).
- Rostgaard, T. (2011). Setting time aside for the father: Father's leave in Scandinavia. *Community, Work & Family*, 5(3), 343-364.
- Skevik, A., & Hatland, A. (2008). Family Policies in Norway. In I. Ostner & C. Schmitt (Eds.), *Family Policies in the Context of Family Change*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Smeby, K. W. (2013). Fedrekvoten- fullt og helt eller stykkevis og delt? In B. Brandth & E. Kvande (Eds.), *Fedrekvoten og den farsvennlige velferdsstaten*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stefansen, K. (2011). *Foreldreskap i småbarnsfamilien: Klassekultur og sosial reproduksjon*. (PhD), Universitetet i Oslo, Oslo.
- Stefansen, K., & Aarseth, H. (2011). Enriching intimacy: the role of the emotional in the 'resourcing' of middle- class children. *British Journal of Sociology of Education*, 32(3), 389-405.
- Stefansen, K., & Farstad, G. R. (2008). Småbarsforeldres omsorgsprosjekter. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 3- 2008.
- Stefansen, K., & Farstad, G. R. (2010). Classed parental practices in a modern welfare state: Caring for the under threes in Norway. *Critical Social Policy*, 30 (1)(120).
- Sullivan, O. (2010). Changing Differences by Educational Attainment in Fathers' Domestic Labour and Child Care. *Sociology*, 44(4), 716-733.
- Ugreninov, E. (2012). *Kvinner mellom arbeid og omsorgsforpliktelser- fokus på lønnsutvikling og sykefravær*. (PhD), Universitetet i Oslo, Oslo.
- Vollset, G. (2011). Familiepolitikens historie- 1970 til 2000 NOVA rapport 1/2011. NOVA.
- Wadel, C. (1991). *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord: SEEK.

Hva betyr det å ta pappaperm? Når fedrekvotens intensjoner møter menns ulike farskapsmodeller

Gunhild R. Farstad

Stipendiat ved Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).

grf@nova.no

Abstract

The paper discusses the Norwegian “father’s quota”, i.e. the earmarked parental leave for fathers. This policy measure is presented as a win-win benefit for mothers and fathers, contributing to gender equality in working life and in the family. But what does it mean to parents who are at the receive end of this benefit? Drawing on interviews with Norwegian couples the paper analyses the relationship between the father’s quota and their fatherhood practices. Furthermore it explores the impact of different fatherhood models on how the father’s quota is understood and used by men. The article discusses the claim that there exist a direct relationship between the way the parental leave is organized, and the father’s opportunity to develop an independent caring practice.

Key words: fatherhood, father’s quota, care practices, fatherhood involvement.

*Innledning*¹

I de seneste årene har fedres deltakelse i omsorgen for små barn vært et sentralt tema i den norske likestillingsdebatten. Fedrekvoten, dvs. fedres øremerkede del av fødselspermisjonen, blir holdt frem som et viktig virkemiddel for å løse utfordringene på veien mot et mer likestilt foreldreskap. Både Likelønnskommisjonen og Mannsutvalget (begge i 2008) viste i sine rapporter til utvidelsen

av øremerket permisjon for far som et sentralt virkemiddel for henholdsvis økt likelønn mellom kvinner og menn, og for å gi fedre mer og nærmere kontakt med sine barn fra de er små. Dette bildet av en vinn – vinn situasjon reflekterer hensikten med dette politiske virkemidlet²; å skape endring i en kjønnsmessig ubalanse i samfunnet. Men hvilken mening tillegges et tiltak som fedrekvoten av foreldrene som tar den i bruk?

I denne artikkelen belyser jeg forholdet mellom fedrekvoten og dens intensjoner, og menns utforming av farskap slik det trer fram i kvalitative intervjuer med norske, heterofile foreldrepar. Intensjonen med å gi fedre en øremerket del av permisjonen er å styrke fedres selvstendige foreldrerolle, og fokuset på fedres deltakelse i tidlig barndom impliserer at denne tiden er særlig viktig for å danne grunnlaget for et deltakende farskap. I artikkelen utforsker jeg hvordan fedres uttak av fødselspermisjon inngår i et større bilde av kontekstuelle og kulturelle faktorer. Hensikten med analysen er å identifisere ulike farskapsmodeller, og å vise hvilken betydning disse har for hvordan fedrekvoten både blir forstått og brukt. Jeg fokuserer her på påstander om at måten permisjonen fordeles mellom mor og far spiller en rolle for fars muligheter til å utvikle et deltakende farskap til det beste for mor, far og barn. Jeg vil spesielt diskutere sammenhengen mellom å ta fedrekvoten alene, dvs. uten mor til stede på dagtid, og tilegnelsen av en selvstendig omsorgskompetanse. Videre vil jeg problematisere påstander om at det eksisterer en direkte sammenheng mellom fedres tid med spedbarn og muligheten til å skape et deltakende, involvert farskap over tid.

Staten og det likestilte foreldreskapet

Leira (2008) har beskrevet endringer i den skandinaviske familiepolitikken som for alvor skjøt fart på 1970-tallet. Gjennom en serie reformer foregikk det en omfordeling av ansvar mellom staten og foreldrene. Ansvar for små barns omsorg ble ikke lenger sett på som et rent familieanliggende, og statens og familiens felles interesser når det gjelder god omsorg for barn ble i større grad vektlagt. Ved å gi fedre rett til lønnet fødselspermisjon fikk man i tillegg en mulighet til å påvirke fordelingen av omsorgsansvar innenfor familien. Slik kan man si at innføringen av fedrekvoten er et ledd i at omsorg for barn har "gone public" (Anttonen *et al.*, 2007:115). I tillegg til utbygging av offentlige omsorgstilbud for barn, har utviklingen også involvert ulike økonomiske støt-teordninger for omsorg i hjemmet, som fødselspermisjon, skattelette og kon-

tantstøtteordninger. Med dette har staten fått en stemme i spørsmålet om hvordan omsorgen for barn skal fordeles, også mellom foreldrene. En hovedmålsetning med denne politikken i de nordiske landene har vært å bidra til redistribusjon av forsørgelses- og omsorgsansvar i familien, og slik tilstrebe en ”dual earner dual carer” modell (Anttonen *et al.*, 2007).

Som første land innførte Norge en egen øremerket fødselspermisjon for fedre in 1993. Før dette hadde fedre hatt rett til fødselspermisjon uten øremerking, dvs. fedre hadde retten til å ta permisjon, men foreldrene kunne selv bestemme hvor mye hver forelder skulle ta. Svært få norske fedre benyttet seg av denne rettigheten, noe som endret seg betraktelig etter at permisjonen ble øremerket og slik ville falle fra hvis fedrene ikke tok den. I 1993 tok bare fire prosent av fedrene fødselspermisjon, et tall som steg til 85 prosent over de neste syv årene (Lappegård, 2003).³ I tillegg bidro den gradvise styrkingen av fedres selvstendige opptjening av permisjonsrettigheter og mulighet for å få utbetalt sin egen lønn til økningen i andelen fedre som benyttet seg av fedrekvoten. Fedres uttak av permisjon har også økt i takt med forlengelsen av den øremerkede permisjonstiden (tall fra NAV 2009). Statistiske analyser (Lappegård, 2003) tyder på at i hvilken grad fedre tar ut permisjon, og hvor mange uker de tar, henger sammen med forskjeller i utdanningsnivå. Det vises også til at mødrenes arbeidstilknytning, utdanning og lønnsnivå har betydning for i hvilken grad fedrene tar permisjon. Bak slike statistiske sammenhenger ligger selvsagt en mer sammensatt virkelighet som handler om hvem som gifter seg med hvem, og hva slags foreldreskap mødre og fedre sammen utformer.

Argumentene for å øremerke permisjonen var og er sammensatte. Leira (2008) holder frem tre forhold: øremerking styrker fedre i forhandlinger med motvillige arbeidsgivere, loven er en styrke for fedre når de skal diskutere fordeling av permisjonen med sine partnere, og loven er viktig symbolsk sett ettersom den stadfester at menn er like egnet som kvinner til å ta vare på små barn. Hovedbildet som dannes av en slik fremstilling er fedre som ønsker å ta permisjon, men som møter ulike former for motstand og hindringer og derfor trenger statens støtte. Samtidig tyder erfaringene med denne lovgivingen på at fedre trenger et visst insentiv, eller ”mildt press” for å ta permisjonen (Leira, 2002; Anttonen *et al.*, 2007; Brandth og Kvande, 2009). Fedrekvoten kan slik forstås både som en rettighet og en plikt fedre har til å være deltakende omsorgspersoner i den første tiden av barnets liv.

Innføringen av fedrekvoten har altså først og fremst blitt presentert som et likestillingstiltak. Mannspanelet og Likelønnskommisjonens rapporter er

begge eksempler på dette. Barns behov for tidlig tilknytning til far er også en del av diskusjonen, men i mindre grad går det frem på hvilken måte fars deltakelse er viktig for barn. Det er samtidig interessant å merke seg at innføringen av fedrekvoten har ført til en lengre samlet permisjonstid for barnet, og slik kan den sies å være en del av en refamilisering av den tidlige barneomsorgen samtidig som den fremmer en avkjønning av omsorgsansvaret i familien (Leira, 2008:88).

I Norge førte ikke innføringen av fedrekvoten til noen stor og opphetet politisk debatt, selv om enkelte motforestillinger ble ytret. Lovgivingen var heller ikke presset frem av en etterspørsel blant fedre, men den lave graden av offentlig ytret motstand kan tyde på at forslaget heller ikke var i konflikt med gjeldende maskulinitetsnormer i familien eller i arbeidslivet (Leira, 2008). Det har blitt pekt på at siden fedrekvoten er en rettighet basert på foreldrenes arbeidstilknytning, passer den inn i det som av menn ansees for å være gyldig fravær fra arbeid (Brandth *et al.*, 2005). Som jeg vil komme tilbake til senere, trenger ikke alle maskulinitetsnormer eller farskapsnormer å ha relevans for alle menn. Selv om ”avkjønnede” praksiser og forpliktelser knyttet til foreldreskapet og parforholdet går godt i hop med noen menns livsprosjekter (se for eksempel Aarseth, 2008) kan slike praksiser gå på tvers av andre menns forståelse av seg selv som far og som partner.

Struktur og kultur

Som politisk virkemiddel kan fedrekvoten forstås både som del av familiepolitikk, likestillingspolitikk og arbeidslivspolitik. I tillegg er politiske virkemidler knyttet til omsorg for barn påvirket av ulike nasjonale og kulturelle modeller av hva mors- og farsrollen innebærer, og av hva som ansees som en god barndom (Anttonen *et al.*, 2007). Familiepolitiske virkemidler er videre med på å forme foreldres praksiser ved at de utgjør en mulighetsstruktur (Ellingsæter, 2006). De utgjør samtidig strukturer som begrenser hvilke valg foreldre kan ta (Vincent og Ball, 2006). Hvordan slike strukturer av muligheter og begrensninger påvirker ulike foreldrepar varierer ettersom foreldre befinner seg i ulike yrkesmessige og sosioøkonomiske posisjoner (Stefansen og Farstad, 2010). På denne måten må familiepolitiske virkemidler forstås som strukturelle føringer som virker sammen med andre strukturer som arbeidsliv, økonomi osv.

I tillegg til å se politiske virkemidler i et strukturelt perspektiv, må foreldreskap og omsorg for barn også forstås innenfor et kulturelt perspektiv. Som Gulløv (2003) vil jeg hevde at omsorg for barn er en kompleks sosial praksis som involverer produksjon av og forhandling om kulturelle verdier. Det er derfor ikke nok å fokusere på omsorgspraksiser som et uttrykk for et ønske om å finne praktiske løsninger eller hva som lønner seg for familien. Det har tidligere blitt vist at foreldre i ulike klasseposisjoner forholder seg til ulike kulturelle modeller for omsorg som får betydning for hvordan de organiserer, eller ønsker å organisere, omsorgen for barna (Stefansen og Farstad, 2008). Måten fedres deltakelse i omsorg forstås er også en del av disse kulturelle omsorgsmodellene, og de moralske rasjonalitetene (Duncan *et al.*, 2004) som ligger til grunn for forståelser av barns behov, og hvordan disse best ivaretas. Ved å undersøke hvordan politiske tiltak oppfattes og tas i bruk av mottakerne kan vi forstå mer av mulighetene og begrensningene familiepolitikken utgjør. Vi kan også oppdage at det samme tiltaket kan tjene ulike formål for ulike foreldre.

Selv om likestillingsaspektet har vært det mest sentrale i diskusjoner om fedrekvoten, er også barns gevinst av fedres permisjon en del av bildet. Denne sammenhengen har imidlertid i mindre grad blitt begrepsfestet eller utforsket systematisk (Pleck 2007; Leira og Saraceno, 2008). Ifølge O'Brien (2009) har studier av fedres permisjon oftest fokusert på fedrenes egne erfaringer med å ta permisjon, sjeldnere hva slags følger fedres deltakelse i omsorgen får for barn. Til tross for få gode studier konkluderer O'Brien at det finnes en sammenheng mellom lengden på fødselspermisjon og barns velferd. Betydningen av fedres permisjon kan imidlertid ikke forstås i rene kvalitative termer mener hun, ettersom den er del av et større system bestående av foreldreskapspraksiser, arbeidspraksiser, spedbarns atferd og videre sosioøkonomiske faktorer (O'Brien, 2009:206-7). I den grad barns gevinst av at fedre (eller i det hele tatt foreldre) tar fødselspermisjon har blitt utforsket, diskuteres relasjonelle og sosioøkonomiske aspekter ved foreldreskapet oftest separat. For å forstå hva som har betydning for spedbarns velferd mener O'Brien vi må anvende et flerdimensjonalt rammeverk som inkorporerer statlige, lokale, familie og individuelle nivå (s. 208). Jeg tar med meg dette perspektivet når jeg i det videre utforsker forholdet mellom fedrekvoten som et statlig, politisk tiltak, og betydningen fars omsorg har i ulike familier.

Farskapsmodeller

I tillegg til å understreke betydningen av at far tar permisjon, har politikere, debattanter og akademikere hevdet at *måten* fedre tar permisjon på er vesentlig. I sin bok fra 2003 argumenterer Brandth og Kvande for at fedre som tilbringer mye tid alene sammen med barna sine mens de er små "kommer på sporet av langsom tid" (s.107). Fedrene oppnår da en viktig kompetanseutvikling og tilegner seg en "behovsorientert omsorgspraksis". Ifølge forfatterne oppnår ikke fedre som tar permisjonen sammen med mor denne typen kompetanse. Om permisjonen tas med eller uten mor blir slik et kritisk punkt for å studere endringspotensialet for far – barn relasjonen (Brandth og Kvande, 2003:105).

Meling fant på sin side at det ikke nødvendigvis er en sammenheng mellom hvordan omsorgen er organisert, og hva slags kompetanse fedrene selv opplever at de tilegner seg. Hun argumenterer for at selv om fedrene hun studerte tok permisjon, og tilbrakte tid alene med barna i denne tiden, relaterte de seg til ulike diskurser, noe som gjorde at omsorgspraksisene likevel ble forskjellige i de ulike familiene (Meling, 2007:110-11). Meling viser slik at den viktige indikatoren for fedres deltakelse i omsorgen ikke er hvor mye permisjon han tar, eller hvordan han tar den, men hvilke forståelser foreldrene har av den rollen fedres deltakelse spiller i familiens omsorgspraksiser.

I sin studie av canadiske menn som tar fødselspermisjon hevder Doucet (2009) at betydningen av likedeling av omsorg for spedbarn tillegges for stor vekt i diskusjonen om det likestilte foreldreskapet. I stedet for å se bort fra mødres og fedres ulike utgangspunkt for foreldreskapet mener hun disse forskjellene bør utforskes. For å forstå hva som gjør at fedre føler seg ansvarlige, og faktisk handler ansvarsfullt i familiesfæren må man ifølge henne være oppmerksom på aspekter som identitet, forpliktelse, kroppsliggjøring, sosialisering eller habitus, og normative forståelser av kjønn, lønnsarbeid og omsorg. Alle disse aspektene virker sammen og spiller inn på den måten fedre utformer sitt farskap på (Doucet, 2009:79-80). Ved hjelp av Bourdieus begrep *habitus* mener Doucet vi kan forstå hvordan ulike kjønnede praksiser knyttet til foreldreskapet vedvarer til tross for samfunnsmessige endringer. For eksempel fant hun at samtlige av fedrene som var hovedomsorgspersoner for sine små barn på en eller annen måte refererte til sitt moralske ansvar for å forsørge familien. I følge henne handler dette om mer enn rasjonelle beslutninger og maktrelasjoner, det handler også om en kunnskap og en praksis som nedfelles

i kroppene våre fra vi er små, og blir slik en del av det som blir tatt for gitt eller automatisert (s. 88-89).

Doucet påpeker at måten de kjønnede forståelsene av foreldreskapet utspiller seg på varierer med klasse, etnisitet, alder og arbeidstilknytning (s. 88). LeVine et. al. (1994) bruker begrepet 'cultural models of care' for å beskrive ulike sett av ideer om hva barn trenger, og som gir foreldre en forståelse av hva som er naturlige og nødvendige praksiser for å møte barns behov. I Stefansen og Farstad (2008) fant vi et mønster av slike omsorgsmodeller knyttet til klasseforskjeller, og studerte sammenhengen mellom bruken av familiepolitiske tiltak som barnehage, kontantstøtte og fødselspermisjon, og disse modellene. Jeg vil her snakke om ulike *farskapsmodeller* og slik peke på det mønsteret som dannes av forventinger knyttet spesielt til farsrollen, hvordan fars deltakelse inngår i de daglige omsorgspraksisene i ulike familier, og hvordan dette også henger sammen med forståelsene av små barns omsorgsbehov.

Et universelt politisk tiltak som fedrekvoten vil møte ulike måter å forstå og gjøre farskap på, noe som har betydning både for hvordan permisjonstiden utformes, og hva slags betydning den får i den enkelte familie. Poenget er å utforske disse forståelsene og diskutere de ulike farskapsmodellene i lys av formålet med å øremerke en del av permisjonen for fedre. Spørsmålet blir om måten far tar permisjon på er avgjørende for utformingen av en selvstendig og deltakende farsrolle slik man kan få inntrykk av i den pågående politiske og akademiske debatten.

Utvalg og metode

Materialet som denne artikkelen bygger på er samlet inn i forbindelse med et kvalitativt, longitudinelt prosjekt hvor 58 foreldrepar med barn under tre år ble intervjuet^{iv}. Parene ble rekruttert gjennom helsestasjoner i to bydeler i Oslo og i to mindre kommuner i Sørøst-Norge. I tillegg ble deltakere rekruttert via den såkalte "snøballmetoden". Intervjumaterialet består av en runde intervjuer gjennomført i 2005 og 2006 da det yngste barnet i familien var mellom ca. 6 måneder og ett år. 19 av parene ble intervjuet på nytt ett år senere, mens de øvrige ble kontaktet per telefon for en kort oppdatering siden sist. En siste intervjurunde ble også gjennomført da barna var i treårsalderen, denne gangen ble 11 av parene fra runde to fulgt opp. Utvalget var i utgangspunktet

sammensatt med tanke på å favne variasjoner i sosioøkonomisk posisjon og etnisitet. Seleksjonen blant informantene ved runde to og tre var basert på å ivareta denne variasjonen i utvalget. I denne artikkelen er det intervjuer fra runde I og II som inngår i analysen.

Intervjuene varte i ca halvannen time og foregikk stort sett i familiens hjem. Av og til var ett eller flere barn til stede, og noen av intervjuene ble utført av to intervjuere sammen. I første og siste intervjurunde ble foreldrene i de fleste tilfellene intervjuet sammen, mens i runde to intervjuet vi dem hver for seg. Intervjuene utforsker omsorgsorganiseringen fra barnet ble født og frem til treårs alder. I alle intervjurundene ble metoden "livsformsintervju" brukt (Haavind, 1987; Andenæs, 1996). Denne metoden går ut på å spørre foreldrene om konkrete hendelser i løpet av en bestemt dag og slik utforske de praktiske aspektene ved foreldreskapet og familiens øvrige hverdagsliv. Intervjuene ble tatt opp elektronisk og senere transkribert.

I analyseprosessen ble intervjuene lest med tanke på å identifisere ulike farskapsmodeller. Jeg vil her presentere tre familier som illustrerer tre slike modeller. Alle de tre foreldreparene ble intervjuet i forbindelse med at de hadde fått sitt første barn, og alle tre er intervjuet minst to ganger.

De tre familiene representerer ulike og kontrasterende farskapsmodeller. Poenget med å velge slike kontrasterende case er å tydeliggjøre hvilken betydning ulike kontekster får for utforming av foreldreskap, og hvordan et universelt politisk tiltak som fedrekvoten kan forstås i den sammenhengen. For hver familie har jeg fokusert på relasjonene foreldrene har til arbeidslivet, hvordan de har fordelt permisjonen mellom seg og begrunnelser for denne fordelingen. Jeg har også sett på konkrete omsorgspraksiser i dagliglivet. I denne sammenhengen vil jeg spesielt trekke frem leggerutiner i familiene ettersom dette viste seg å gi gode og tydelig eksempler på ulike måter fedre deltar i omsorgen for små barn. Jeg vil også trekke frem hvordan fødselspermisjonen og organiseringen av omsorgen i hjemmet henger sammen med foreldrenes tanker om barnehagestart for barna.

Jeg har valgt å presentere to familier hvor fedrene har tatt ut hele fedrekvoten (dvs. fire uker på den tiden vi intervjuet dem). I begge disse familiene var fedrene hjemme alene med barnet på dagtid i permisjonstiden. I den tredje familien tok far mindre permisjon enn kvoten, og han og mor var hjemme sammen da han hadde permisjon. Alle de tre parene har valgt en permisjonsordning med 80 prosent lønn i 54 uker, i likhet med flesteparten av norske foreldre. De tre fedrene jobber alle i privat sektor, men i ulike sjikt. I tillegg

til strukturelle ulikheter knyttet til arbeidsliv og sosioøkonomisk posisjon utrykker de ulike forståelser av sin rolle som far.

1) Kristian og Sara

Kristian og Sara er gift og har sønnen Noa. De bor i en romslig leilighet sentralt i Oslo. Første gangen vi møter familien har Noa nettopp fylt ett år og Kristian er ferdig med sin permisjon. Både Kristian og Sara har universitetsutdannelse; Kristian driver en teknologibedrift, og Sara jobber som rådgiver i et stort statlig selskap. Begge har tidkrevende jobber, men med mulighet til fleksibilitet i arbeidstiden. Ettersom Kristian driver selskapet kan han stort sett bestemme selv når og hvor han jobber. Samtidig er det en jobb som tar mye tid, og han må være disiplinert for å begrense sin egen arbeidstid. Sara jobber gjennomsnittlig en time overtid per uke, men sier hun ikke har noe problem med å legge opp dagene slik hun ønsker det selv.

Permisjonen:

Kristian og Sara tjener begge mer enn maksimumsbeløpet de kan få i foreldrepenger, men arbeidsplassene deres dekker mellomlegget, slik at de får 80 prosent av sin fulle lønn. Kristian forteller at siden han driver selskapet kunne han ikke ta mer permisjon enn de fire ukene som da var reservert for fedre, selv om han kunne tenkt seg mer. Sara måtte ta ut noen ferieuker før hun gikk tilbake på jobb, og disse falt sammen med Kristians permisjon. Kristian insisterte likevel på å være alene med Noa, og Sara var derfor ute av huset tilsvarende en vanlig arbeidsdag. Kristian forklarer dette med at det koster mye for firmaet at han tar permisjon, så han vil utnytte tiden godt *"Jeg sa til Sara at jeg kommer ikke til å ta ut noe fedrekvote hvis jeg ikke får være alene hjemme med Noa"*. Sara brukte denne tiden på å trene eller møte venner. Hun sier hun forstår Kristians ønske om å være alene med Noa: *"Nei, og da ville han (Noa) jo visst at jeg var der og så ville han mase og bli forvirra. Og det hadde ikke blitt noen sann ro for Kristian. Så det skjønner jeg, det kravet"*.

Hvis fedrekvoten hadde vært lengre ville Kristian ha tatt denne, men han tror han ville ha delt den opp i perioder. Han forklarer at det er en større risiko for han, som leder, å være borte fra jobb enn det er for Sara som ikke har lederansvar: *"Men hadde vi vært likestilt i forhold til det så hadde det nok blitt mer kamp om månedene"*. I det første intervjuet uttrykte Sara motvillighet til å dele

permisjonen likt med Kristian. Hun ønsket å ha så lang permisjon som mulig. Ved andre intervju sier hun imidlertid at hadde han hatt mulighet til å ta lengre permisjon, ville det eneste rette være å dele likt. *Så selv om jeg hater det på en måte, så kan jeg ikke se for meg noe annet enn at det burde bli delt likt.* Hun håper at Kristian kan ta litt fri når Noa skal begynne på skolen. *[F]or han som er såpass nært knytta og tar såpass stort ansvar som han gjør likevel, så er det stor verdi at han kan gjøre det senere også. For det er ikke sann at han ikke har bonda med Noa bare fordi han ikke tok fem, seks måneder da.*

Til tross for at begge er positive til at fedre tar permisjon, og mener det er viktig at far er alene i den tiden tror hverken Sara eller Kristian at fedrekvoten hadde stor betydning for forholdet mellom far og sønn. *Men det er kanskje fordi at det ikke er noe hos oss sann at det er Sara som bruker mer tid med han eller har et nærere forhold sann ellers også. Så det var veldig hyggelig og ålreit å ha god tid med han selvfølgelig, og vi var på en del turer i skauen med bæremeis og gjorde ting som jeg ellers ikke ville fått gjort selvfølgelig. Men jeg tror ikke det hadde noe sann veldig betydning(Kristian).*

Dagliglivets omsorgsorganisering og fars rolle:

Å utvide permisjonen etter fødselspermisjonstida var aldri et alternativ for Kristian og Sara. De anså barnehagen for å være det beste stedet for Noa etter at han fylte ett år. Foreldrene har hver sine dager hvor de har ansvar for å hente Noa i barnehagen, lage middag og for å legge ham om kvelden. De lagde dette systemet for å kunne trene eller avtale sene møter. *Fordi det er mange tror jeg som, enten blir det dama som tar ansvaret eller så blir det sann at begge to må være hjemme og ingen kan avtale noe(Kristian).* Problemer med å få Noa til å sovne om kvelden var også en årsak til at de innførte dette systemet. Kristian forteller at de har prøvd ut ulike rutiner rundt måltider og søvn, og han snakker detaljert om de ulike stegene han har funnet ut at Noa må igjennom for å roe seg om kvelden. Kristian mener det fungerer best når det er han som legger Noa, og sier han er bedre til å holde på rutinene mens Sara er mer fleksibel slik at hun ender opp med å "ødelegge opplegget". Saras uttalelser støtter også bildet av Kristian som "arkitekten" for leggerutinen: *Og så er det ofte du (Kristian) som innehar teknikken på hvordan vi skal gjennomføre det. Så vi er veldig enige om hva det er vi skal gjennomføre. Jeg er litt mindre strukturert enn Kristian da. Han sier sann; 'nei du skal ikke ta han opp nå, bare la han ligge og grine'.*

2) Robert og Monica:

Robert, Monica og datteren deres Maja bor i en liten leilighet i en bydel utenfor Oslo. Ved det andre intervjuet er Monica gravid med parets andre barn. Både Robert og Monica har yrkesfaglig utdanning; Robert er elektriker og Monica er sekretær for et budfirma. Robert har byttet jobb to ganger mellom det første og det andre intervjuet, og før dette gikk han arbeidsledig en periode. Ved det andre intervjuet jobber han fulltid i en elektrikerbedrift, og tar i tillegg helgevakter i et firma som leverer bygningsmaterialer. Monica ønsker ideelt sett å jobbe deltid for å utsette barnehagestart for Maja eller la henne ha en deltids plass, men ser ikke at de kan ha råd til dette da de trenger to fulle inntekter. Robert uttrykker på sin side et sterkt ønske om å delta i arbeidslivet. Han forteller at han kommer fra en familie hvor det å ta fri var svært uvanlig. Monica sier hun har presset på for at Robert skulle bli med på ferie. I følge henne kunne han ikke forstå poenget med å ta fri fra jobb.

Permisjonen:

Robert og Monica hadde fulle rettigheter til permisjon og valgte løsningen med 80 prosent lønn. Monica tok 11 måneder permisjon, og Robert var hjemme i de fire fedrekvoteukene. Monica gikk da tilbake til sin jobb i full stilling. Da de planla permisjonstiden kontaktet Robert NAV for å prøve å få overført sin permisjon til Monica. Robert begrunner dette med at han nettopp hadde begynt i ny jobb, og ville derfor ikke be om permisjon. I tillegg hadde ikke Monica noe stort ønske om å gå tilbake til jobben sin. NAV gikk ikke med på å overføre permisjonen til Monica, og Robert erfarte at det å ta ut fire ukers pappapermisjon likevel ikke ble noe problem på jobben. Løsningen ble da at Robert tok permisjonen for at de ikke skulle miste de fire permisjonsukene. Maja begynte i barnehagen etter at Robert hadde hatt sin permisjon. Ideelt ville Monica ventet med å ha Maja i barnehage til hun var litt eldre. Konfrontert med ulike forslag om å utvide fedrekvoten sier Monica at Robert uansett måtte ha tatt den slik at Maja ikke skulle trenge å begynne i barnehagen før hun var ett år.

Ved det første intervjuet blir foreldrene spurt om Robert kunne ha tatt en større del av permisjonen. Monica sier hun ikke synes dette er noen god ide: *Nei! (ler) For jeg er veldig glad i å være hjemme vet du.* Robert forteller at han ikke ville ha ønsket å ha en lengre permisjon *Nei uff. Altså, det har ikke noe med henne (Maja) å gjøre, men det.. nei (...)* Jeg er ikke av den typen nei. Ved

det andre intervjuet ber vi Robert se tilbake på permisjonstiden, og han sier han syntes fire uker var lenge: *Nei ærlig så kunne jeg nok tenkt meg å ha mindre. Jeg liker å jobbe for å si det sånn.* Når de skal ta permisjon med det kommende barnet er planen at Robert skal ta alle seks ukene som fedrekvoten da er økt til. Monica skal tilbake til jobb, og Robert sier han tror det vil bli *en prøvelse i seg selv*. Han forteller at det var Monica som bestemte at han skulle ta hele fedrekvoten: *Hun mener jeg skal ha det, så det er det eneste som har vært diskusjonen. Så da må jeg bare kripe til korset... (...) Neida, jeg innser jo selv også at det er jo gull verdt, men....*

Dagliglivets omsorgsorganisering og fars rolle:

Når Robert sier at han fikk et innblikk i hvordan det er å gå hjemme med småbarn i permisjonstiden, og opplevde at det ikke var *"bare bare"*. Han sier han er glad for at han tok permisjonen da Maja hadde blitt nesten ett år gammel, for hadde hun vært yngre ville det blitt mest fokus på spising og soving. Han planla likevel ikke noe spesielt for permisjonstiden sin, og husker ikke så mye av det de gjorde: *Altså, jeg syns det var gull verdt, men jeg kan ikke sitte her og si hva vi gjorde for noe. Det husker jeg ikke rett og slett.*

Da Maja begynte i barnehagen var det ofte Robert som leverte og hentet henne der. Grunnen til det var at Monica ikke har sertifikat, og Robert måtte kjøre til jobb. Samtidig jobbet Robert skift, så det kunne være en vanskelig kabal å få til å gå opp med Monicas arbeidstider og barnehagens åpningstid. Samtidig ga det ham for eksempel tid til å lage middag de dagene han jobbet tidligvakt. I den nye jobben har han mindre tid til dette, og siden Monica er gravid og sykemeldt, er det hun som leverer og henter Maja i barnehagen. Det er generelt Monica som tar hovedansvaret for den daglige omsorgen for Maja, og begge omtaler henne som en *mammajente*. Robert sier han har mindre tålmodighet med Maja og at det er Monica som leker mest med henne. Monica bekrefter dette og forteller om episoder hvor far har dårlig "timing" med Maja, og at det slik kan bygge seg opp konflikter mellom dem. Monica har som oftest ansvar for leggerutinen som innebærer bading og synging på senga. De eneste gangene Robert tar del i denne rutinen er hvis Monica ikke er hjemme. *Ja det blir akkurat de samme rutinene som Monica har.* Monica snakker også om dette og forklarer at dette er den eneste måten Robert kan ta del i leggerutinene. Monica sier hun tror Robert er flink med Maja når hun ikke er der, men når hun er hjemme blir det mye skrik og kringel hvis Robert skal legge henne. For å unngå dette tenker hun at det ville være bra om Robert

og Maja fikk mer tid alene: *Jeg tror jeg må være flinkere til å ha en dag i uka hvor jeg... da er ikke jeg her, da finner jeg på en ting en gang i uka.* Når det neste barnet kommer til verden tror Robert at han må ta mer ansvar for Maja. *Men at jeg må prioritere litt mer her hjemme enn på jobb, det må jeg. (...) Ja jeg er nødt til det.*

3) Thomas og Lisa

Thomas og Lisa er gift og bor i en enebolig i en liten by i Øst-Norge. Da vi først møtte dem var sønnen deres, Oliver, syv måneder gammel. Innen det andre intervjuet hadde han fått en liten søster som da var et par uker gammel. Thomas har fagbrev som rørlegger. I Thomas' firma er det to ansatte; han selv og eieren av firmaet. De deler på vakttenesten for akutte henvendelser. Dette betyr at til tross for at Thomas har en fleksibel arbeidstid må han være klar til å dra på oppdrag på kort varsel. Arbeidstiden hans er i utgangspunktet åtte til fire, men i praksis begynner han gjerne senere, og jobber lengre ut over dagen. Han har også mulighet til å være hjemme i rolige perioder, noe han benytter seg av. Etter at han ble far har han vært mer restriktiv til å ta akutte oppdrag i løpet av natta, og prøver som regel å få utsatt disse til dagen etter. Thomas sier at det er vanskelig å ta permisjoner eller ferier i mer enn to uker i den jobben han har. Ingen kan ta over jobben hans mens han er borte.

Lisa gikk ett år på videregående skole og har vært i jobb siden det. De siste årene har hun jobbet i en skobutikk i en by ca en halv time unna der familien bor. Hun har faste arbeidstider og ingen mulighet for fleksibilitet. Før hun ble gravid jobbet Lisa i en 80 prosent stilling og trente et håndballag en dag i uka. Før Oliver ble født sluttet Lisa som trener, men beholdt sin reduserte arbeidstid.

Permisjonen:

Thomas og Lisa hadde fulle rettigheter til permisjon da Oliver ble født, men Thomas hadde ikke rett til permisjon med lønn i forbindelse med fødselen, og tok derfor tre ukers ferie i den perioden. Da Oliver var ca fem måneder tok Thomas to uker permisjon. I samme periode tok Lisa ferie så de begge kunne være hjemme. Thomas sier at det ikke hadde vært noe alternativ å ta en lengre permisjon *Og da, selv om loven hadde sagt at jeg hadde hatt jobb etterpå så hadde jeg ikke det. Så såpass, det hadde ikke fungert rett og slett.* Thomas og

Lisa diskuterte aldri å dele permisjonen likt. *Det blir kun teoretisk (ler). For det hadde jeg skjönt på forhånd at det var ingen...* (Thomas). Lisa bekrefter dette og sier at hun ikke ville ha ofret tiden sin hjemme med Oliver. Hun sier hun ikke har noe i mot at fedre er hjemme i flere måneder hvis de ønsker det, men det har ikke vært noe alternativ for henne: *[Jeg] tror ikke jeg ville gått tilbake på jobben når han var seks måneder. Det tror jeg ikke jeg hadde fikset rett og slett.*

Når hun ser tilbake er Lisa glad for at de valgte å være sammen hjemme da Thomas hadde permisjon, ettersom det ga dem tid sammen som familie. I denne perioden hadde Oliver problemer med å sove om natten, og foreldrene syntes det var godt å være to. Når de konfronteres med argumentet om at det å ta permisjon sammen av noen ikke ansees som en "ordentlig" pappapermisjon sier Thomas: *Nei, men vi går ikke gravid i ni måneder heller. Selv om vi er med på mye av det.* Etter fødselspermisjonen tok Lisa ulønnet permisjon i ett år. En viktig grunn til dette var å utsette barnehagestart. Oliver startet i en deltidsplass da han var to år, noe begge foreldrene mener var en fordel for ham siden han da var mer klar for barnehagehverdagen.

Dagliglivets omsorgsorganisering og fars rolle:

I det første intervjuet var det først og fremst Lisa som hadde ansvar for Oliver når det gjaldt den daglige omsorgen som bading, mat, legging osv. Når vi møter dem igjen er det Thomas som har ansvaret for Oliver om morgenen. Thomas er den som leverer og henter i barnehagen, og den som oftest legger ham om kvelden. Lisa har nå permisjon med den nye babyen og tar ansvar for det meste av omsorgen for henne. Thomas forteller hvordan han har funnet sine egne leggerutiner for Oliver, for eksempel når det gjelder godnattsang på senga. Thomas kan ikke mange barnesanger, men har funnet ut at det fungerer like godt å synge sine egne favoritt-poplåter.

Thomas sier han ikke føler han er distansert på grunn av måten de har organisert fødselspermisjonen *Men jeg tror vi tar det etter hvert jeg. (...) For jeg tror jeg har et nært og godt forhold til han eldste i alle fall. Den yngste også, men ikke på samme måte selvfølgelig. Hun er litt avhenging av mora si i forhold til puppen da.* Lisa mener heller ikke at det å ta permisjonen sammen er et problem for forholdet mellom far og barn: *Ikke her i hvert fall. Han står veldig høyt her hos Oliver, så.. og det er ikke noe forskjell på oss her at han skal være mer med den ene enn med den andre. (...) Men vi har bytta på alt også når det har vært noe. Det er ikke den ene som har stått for å trøste hvis det er noe eller, nei det syns jeg vi har delt veldig likt på.*

Tre ulike farskapsmodeller

Jeg har nå presentert tre ulike fortellinger om arbeids og familieliv, og tre ulike måter å tenke på fars rolle i omsorgen for barn. Ved å kontrastere disse fedrene ser vi at måten de former sitt farskap på er et sammensatt tema. Kristian og Robert hadde like lang permisjon, og begge hadde tid alene med barna i permisjonstiden. De befinner seg samtidig i ganske ulike arbeidssituasjoner, er gift med kvinner med ulik arbeidstilknytting, og de forholder seg til ulike kulturelle forståelser av omsorg og familieliv.

Kristian er "arkitekten" for omsorgspraksisen i familien, og er opptatt av å innstille sine egne praksiser etter barnets behov. Til tross for at han fikk en kortere permisjon enn han kunne ønsket seg, føler han at han kjenner sønnen sin godt og trenger ikke konsultere Sara, snarere tvert imot. Det kan virke noe motsetningsfullt at Kristian insisterte på å få være alene med Noa i permisjonstiden samtidig som han ikke mener permisjonstiden hadde noen spesiell betydning for forholdet hans til sønnen. Kristian sier heller ikke mye om *hvorfor* det var viktig for han å være alene med Noa i permisjonen. En mulig forklaring er betydningen Kristian tillegger det å skape en selvstendig omsorgspraksis, noe som får følger for hvordan han mener en ordentlig pappapermisjon bør være. I intervjuene med Kristian og Sara blir det tydelig at de vektlegger det dyadiske forholdet mellom forelder og barn, og snakker sjelden om det å ha tid sammen hele familien som en viktig del av foreldreskapet. Dette kan også sees i sammenheng med organiseringen av hverdagen etter permisjonstiden hvor foreldrene har egne dager hvor de har hovedansvaret for Noa.

Det er tydelig at Kristian anser seg selv som en aktiv deltaker i utformingen av Noas hverdag og at dette har vært slik siden Noa ble født. Kristian fremstår som en aktiv og nærværende far samtidig som det kreves nøye planlegging for å få tiden til å strekke til i denne familien. Kristian kan minne om det Halrynjo (2009) kaller "care and career men", og det Cooper (2000) kaller "superdads". Dette er fedre som i tillegg til å ha tidkrevende jobber, er aktivt involvert i omsorgen for barna på linje med sin fulltidsarbeidende partner. De prøver å nå over alle forpliktelser uten å ofre noe verken i arbeidslivet eller på hjemmebane.

Robert på sin side viser til dels motvilje mot å ta del i omsorgen for sin datter. I intervjuene uttrykker han en sterk arbeidstilknytning, og han har lite sans for forslag om lengre permisjon for fedre. Robert uttrykker seg i tillegg

noe motsigelsesfullt. Han sier at permisjonstiden var *fin* og *gull verdt*, men han kan ikke si så mye om hva fedrekvoten betyr for han ut over slike generelle formuleringer. Robert snakker ikke om permisjonen som en rettighet menn har, eller noe som er spesielt viktig for barn, men snarere som noe en *må* ta. Erfaringene han gjorde i forbindelse med å være hjemme med Maja, har heller ikke gjort at han ser med nye øyne på den kommende permisjonen med barn nummer to. Roberts permisjonstid har altså i liten grad forandret på den tradisjonelle kjønnsdelte fordelingen av omsorgsansvaret for barna. Jeg forstår Roberts uttalelser, og bildet som dannes av hans og Monicas foreldreskap, som at han ser sin fars og mannsrolle først og fremst som forsørger og arbeider. Det å utforme sin egen omsorgspraksis er i mindre grad del av hans repertoar, slik det er det for både Kristian og Thomas.

Thomas, som ikke hadde permisjon alene, sier han tror at fedre blir mer involvert i omsorgen for barna etter hvert. I begynnelsen er det mor og barn som er i sentrum av biologiske årsaker. Når det andre barnet kom til verden begynte han å tilbringe mer tid med Oliver enn han gjorde før, og han finner egne måter å gjøre omsorgen på, til tross for at det er tydelig at hjemmet først og fremst er Lisas domene. Thomas er slik også en aktiv agent i å forme omsorgen for sin sønn, og til tross for at Lisa har hovedansvar på hjemmebane er han ingen fraværende far. Utviklingen i denne familien er et godt eksempel på det Doucet peker på når hun sier at mange ulike kontekstuelle faktorer er med på å forme fedres involvering over tid. Hun sier videre: *Mothers and fathers move back and forth in a constant dance of connection that changes for each child and each parent over the course of each year* (Doucet, 2009:90). Mens Lisa er mest aktiv i omsorgen mens barna er helt små, endres dette i en slags runddans, hvor både Thomas og Lisas relasjoner til barna forandrer seg over tid. Det kan også tenkes at Thomas' farskapsmodell står i en posisjon mellom de to andre hvor han kombinerer en tradisjonell forsørgerrolle med en individuell omsorgsrolle.

Fedrenes ulike arbeidstilknytning spiller også en rolle for hvordan omsorgen for barna organiseres og fordeles. Thomas og Kristian er begge godt etablerte på arbeidsmarkedet og har relativt trygge arbeidsplasser, samtidig setter jobbene deres visse begrensninger for hvor lenge de kan være borte fra arbeid. Roberts arbeidstilknytning er mer sårbar ettersom han har vært arbeidsledig i en periode, og har flere kortere ansettelsesforhold bak seg. Dette, kombinert med et sterkt ønske om å jobbe spilte en rolle for Roberts skepsis mot å ta permisjon. Kristian og Saras arbeidsliv gjør at de er sine egne "tidsledere"

(se Olsen, 2005) noe som også medfører at tiden både på arbeid og hjemme må planlegges nøye. Da Robert jobbet skift i sin tidligere jobb hadde han god tid til å ta seg av dagligdagse oppgaver i forbindelse med hjemmet og familien. Samtidig var ikke denne praksisen nødvendigvis selvvalgt. Monica ville for eksempel helst ha jobbet deltid hadde økonomien tillatt det, og på den måten kan man si at det er ytre omstendigheter som gjør at Robert har deltatt i flere praktiske gjøremål i hjemmet, og ikke en tanke om nødvendigheten av å dele likt.

Avsluttende diskusjon

Brandth og Kvandes (2003) analyse av fedre i permisjon bygger på en forståelse av den første tiden med barnet som spesielt betydningsfull for å skape kontakt mellom far og barn. Lengden på permisjonen og i hvilken grad far er alene med barnet på dagtid ansees av forfatterne som et "kritisk punkt" for å studere om man oppnår et nært og godt forhold mellom far og barn, og et likestilt foreldreskap over tid. De viser også til forskjeller i måter å forholde seg til de biologiske forskjellene mellom mødre og fedre blant fedrene de intervjuet. Mens de som tok lang permisjon alene ofte så på permisjonstiden som en mulighet til å kompensere for den fordelene mødre har i relasjon til barnet som hun oppnår gjennom graviditet, fødsel og amming, møtte de andre fedre som så på de biologiske forskjellene i større grad som hinder for sin egen deltakelse. Slik var det de som tok lengst permisjon, alene, som "overvant" de biologiske forskjellene mellom mødre og fedre.

Som eksemplene i denne artikkelen har vist handler fedres omsorgspraksiser om mer enn bare måten man tar ut permisjon på: Selve hensikten med å ta permisjon vektlegges forskjellig i ulike familier. Robert og Monica vektla det å ha en så lang permisjon som mulig for barnets del, og i mindre grad betydningen av fars selvstendige omsorgsrolle. Monica ønsket også å være lengre hjemme, og Robert ville heller ha jobbet, men det lot seg av ulike grunner ikke gjøre. Dette står i kontrast til Kristian og Saras løsning hvor Sara var ute av huset på dagtid til tross for at hun hadde ferie mens Kristian tok permisjon. Lengden på den samlede permisjonen var ikke et stort tema her siden Kristian og Sara mente at Noa var "overmoden" for barnehagen da han startet ved ett års alder. Farskapsmodellene som blir synlige i disse to familiene er såpass ulike at til tross for at Kristian begge var hjemme på dagtid alene

med barna sine, relaterer de seg svært ulikt til sine roller som fedre. Eksempellet med Thomas viser også at det er vanskelig å trekke slutninger fra organiseringen av permisjonen og etableringen av en selvstendig omsorgspraksis for menn. Over tid oppnår Thomas en slik kompetanse, selv om han forblir hovedforsørgeren og Lisa fortsetter å ha hovedansvaret for hjemmesfæren.

Doucet (2009) fant at fedrene hun intervjuet ikke nødvendigvis tok permisjon for å oppnå et likestilt forhold til sin partner. Hun viser for eksempel til fedre som vektla det å hjelpe og støtte partneren i den første tiden som en viktig måte å vise omsorg for barnet. Selv om fedrene gikk inn i sin foreldrerolle på en annen måte enn mødrene, og selv om paret anså båndet mellom mor og barn som spesielt sterkt, vektla de samtidig betydningen av at far fikk skape sine egne bånd med barnet, på sin egen måte. Doucet viser til slike eksempler for å utfordre det likhetstegnet som settes mellom tid og forpliktelser i barnets første år, og likestilling mellom foreldrene over tid. Hun mener at sosiologisk teori ofte underkjenner de fysiske forskjellene knyttet til foreldreskapet. Forslag om å dele fødselspermisjonen likt baseres i følge Doucet på et bilde på mødre og fedre som fullstendig utskiftbare og u-kroppsliggjorte (s. 82). Det Doucet peker på er forholdet mellom forskjell og likestilling, og hun argumenterer for at politiske virkemidler som intenderer å støtte fedres omsorgsrolle må ta hensyn til sammenflettede sosiale og kroppslige forskjeller som eksisterer mellom mødre og fedre.

Det at fedre deltar i omsorgen for barn er en viktig generator for endrede forståelser av farskap og foreldreskap i samfunnet, og å tilkjenne fedre permisjon er en del av en generell samfunnsendring på dette området. Når flere fedre tar del i omsorgen for barna er det for eksempel grunn til å tro at det også skjer endringer i arbeidslivet (se for eksempel Olsen, 2005). Det er likevel behov for i større grad å studere *hvilke* fordeler man kan oppnå ved å involvere fedre i omsorgen for barn. Som nevnt har studier av fødselspermisjon for fedre først og fremst fokusert på fedres egne erfaringer, og i mindre grad betydningen av fars omsorg for barns velferd.

Eksempelene i denne artikkelen har vist at man ikke kan forstå fedres omsorgspraksiser som en direkte konsekvens av måten familiene organiserer og fordeler fødselspermisjonen på. Betyr det at fedrekvoten som politisk virkemiddel er meningsløs, og at alt handler om hvilke holdninger fedre og mødre har? Selvsagt ikke. Jeg mener heller ikke at måten permisjonen brukes på er uvesentlig. Det er imidlertid grunn til å problematisere hvilke slutninger man kan trekke på basis av kvantitative mål på hvor mange fedre som tar permisjon,

og hvordan permisjonen deles mellom far og mor. Politiske virkemidler kan påvirke folks handlinger, men det betyr ikke dermed at en holdingsendring nødvendigvis følger. Videre kan politiske virkemidler påvirke og endre folks holdinger og forståelser, men det betyr ikke at de alltid har mulighet til å handle i tråd med dem. Det er altså grunn til å være nøktern når man skal vurdere betydningen av fedrekvoten, og behov for å vise åpenhet med tanke på hvordan den tas i bruk og hva slags følger det får i den enkelte familie.

Barns velferd og likestilling i parforhold handler om mer enn det som foregår i spedbarnstiden. Relasjonene fedre og mødre inngår i med barna sine kan sees som en runddans som endres over tid, og forståelsen av fars rolle vil også inngå i denne runddans. Fedres tilegnelse av en selvstendig omsorgspraksis henger med andre ord ikke bare sammen med de konkrete valg paret tar i organiseringen av fødselspermisjonen, men må forstås i lys av både den konteksten de befinner seg i samt de farskapsmodellene de navigerer etter.

Noter

1. Denne artikkelen inngår i forfatterens doktorgradsprosjekt: "Parental leave in Norway and Iceland: Practices and ideologies of fatherhood". Finansierte av Nordic Centre of Excellence; Reassessing the Nordic Welfare Modell (REASSESS). Jeg vil takke redaktørene og de to anonyme konsulentene som bidro med nyttige kommentarer til tidligere versjoner av artikkelen.
2. Jeg omtaler 'politiske virkemidler' slik man på engelsk snakker om 'policy measures'.
3. Fra www.ssb.no/samfunnsspeilet. Tabell 1: Prosent fedre med minst en permisjonsdag av alle fedre med rett til fødselspermisjon og gjennomsnittlig antall dager bruk av fedre som tok permisjon 1993- 2000.
4. Intervjuene ble gjort i forbindelse med NOVA- prosjektet "Omsorgskarrierer og dagligliv for barn under tre år", finansiert av Norges Forskningsråd (Velferdsforskningsprogrammet).

Litteratur

- Andenæs A. (1996). *Foreldre og barn i forandring*. Pedagogisk forum: Oslo.
- Anttonen A., et al. (2007). "Gendered Citizenship. The Care of Young Children", I Anttonen A., et al. (red.) *Gendering Citizenship in Western Europe*. The Policy Press: Bristol;
- Brandth B., et al. (2005). *Valgfrihetens tid: omsorgspolitik for barn møter det fleksible arbeidslivet*. Gyldendal akademisk: Oslo.

- Brandth B., Kvande E. (2003). *Fleksible fedre: maskulinitet, arbeid, velferdsstat*. Universitetsforl.: Oslo.
- Brandth B., Kvande E. (2009). Gendered or Gender – Neutral Care Politics for Fathers? *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 624: 177-189.
- Cooper. (2000). Being the "go – to guy": Fatherhood , masculinity , and the organization of work in Silicon Valley. *Qualitative Sociology* 23: 379.
- Doucet A. (2009). Dad and Baby in the First Year: Gendered Responsibilities and Embodiment. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 624: 78-98.
- Duncan S., et al. (2004). Mothers and child care: policies, values and theories. *Children & Society* 18: 254-265.
- Ellingsæter A. L. (2006). "The Norwegian childcare regime and its paradoxes", I Ellingsæter A. L., Leira A. (red.) *Politicising parenthood in Scandinavia. Gender relations in welfare states*. The Policy Press: Bristol;
- Gulløv E. (2003). "Creating a natural place for children. An ethnographic study of Danish kindergartens", I Fog Olwig K., Gulløv E. (red.) *Childrens places- cross cultural perspectives*. Routledge: London;
- Halrynjo S. (2009). Men's Work- life Conflict: Career, Care and Self- realization: Patterns of Privileges and Dilemmas. *Gender, Work and Organization* 16: 98-123.
- Haavind H. (1987). *Liten og stor: mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter*. Universitetsforlaget: Oslo.
- Lappegård T. (2003). Pappa til (hjemme) tjeneste- hvilke fedre tar fødsels- permisjon. *Samfunnsspeilet* 5, 2003.
- Leira A. (2002). *Working parents and the welfare state: family change and policy reform in Scandinavia*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Leira A. (2008). Childcare in Scandinavia. Parental Responsibility and Social Right. *L'Homme: European Journal of Feminist History* 19: 81-103.
- Leira A., Saraceno C. (2008). "Childhood: Changing Contexts. Introduction", I Leira A., Saraceno C. (red.) *Childhood: Changing Contexts*. Emerald;
- LeVine R. A., et al. (1994). *Child Care and Culture: Lessons from Africa*. Cambridge University Press.
- Meling A. (2007). *Foreldres fordeling av omsorgsarbeid i barnets første leveår: en analyse av sammehengene mellom diskurs, omsorgsarrangement, praksis og kompetanseutvikling. Masteroppgave i Sosiologi*. Universitetet i Oslo: Oslo.
- O'Brien M. (2009). Fathers, Parental Leave Policies, and Infant Quality of

- Life: International Perspectives and Policy Impact. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 624: 190-213.
- Olsen B. M. 2005. Mænd, orlov og arbejdspladskultur. Fire danske virksomheder. Sosialforskningsinstituttet.
- Pleck J. H. (2007). Why could father involvement benefit children Theoretical perspectives. *Applied Developmental Science* 11: 196-202.
- Stefansen K., Farstad G. R. (2008). Småbarnsforeldres omsorgsprosjekter. *Tidsskrift for samfunnsforskning* 3- 2008.
- Stefansen K., Farstad G. R. (2010). Classed parental practices in a modern welfare state: Caring for the under threes in Norway. *Critical Social Policy* 30 (1).
- Vincent C., Ball S. J. (2006). *Childcare, choice and class practices: middle-class parents and their children*. Routledge: London.
- Aarseth H. (2008). *Hjemskapings moderne magi*. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.

Sammendrag

Denne artikkelen diskuterer den norske fedrekvoten, dvs. fedres øremerkede del av fødselspermisjonen. Fedrekvotens intensjon er todelt; den er ment å styrke både kvinners yrkesdeltakelse, og menns selvstendige deltagelse i omsorgen for små barn. Men hva betyr fedrekvoten for foreldrene som mottar denne velferdsgoden? Artikkelen bygger på kvalitative intervjuer med norske foreldrepar, og belyser forholdet mellom fedrekvoten, dens intensjoner om et deltakende farskap, og menns farspraksiser. Videre utforskes betydningen av ulike farskapsmodeller, og viser hvordan disse spiller en rolle for hvordan et politisk tiltak som fedrekvoten både blir forstått og brukt. Artikkelen problematiser oppfatningen om at det eksisterer en direkte sammenheng mellom hvordan fødselspermisjonen organiseres og fedres mulighet til å tilegne seg en selvstendig omsorgspraksis.

Appendices

VEDLEGG 1: Norsk utvalg

Antall familier og antall intervjuer i hver intervjurunde i opprinnelig utvalg*

	Runde I	Runde II	Runde III
Antall familier	58	19	10
Antall par-intervjuer	50	1	7
Antall enkeltintervjuer	8	35	4
Antall intervjuer i alt	58	36	11

* Alle intervjuer gjort i forbindelse med NOVA prosjektet "Omsorgskarrierer og dagligliv for barn under tre år", ledet av Agnes Andenæs (UIO/ NOVA), og Lars Gulbrandsen (NOVA)

VEDLEGG 2: Norsk utvalg

Oversikt over intervjuer som inngår i denne avhandlingen.

U/H: Universitet/høyskole

Y/V: Yrkesfaglig/ videregående (evt. ikke fullført vgs)

(I alle bortsett fra én familie hadde foreldrene tilhørighet i samme utdannelseskategori)

Familie	Utdannelse	Runde 1*	Runde2	Runde3	Antall barn v. siste intervju
1	U/H	Sammen	Hver for seg	-	2
2	Y/V	Sammen	Hver for seg	Hver for seg	1
3	Mor: U/H Far: Y/V	Sammen	Hver for seg	-	1
4	Y/V	Sammen	Sammen	Sammen	2
5	Y/V	Sammen	Hver for seg	Bare mor	2
6	H/U	Sammen	Hver for seg	Sammen	2
7	Y/V	Sammen	Hver for seg	Bare mor	2
8	H/U	Sammen	Hver for seg	-	1
9	H/U	Sammen	Bare mor	-	1
10	H/U	Sammen	Hver for seg	Sammen	1
11	H/U	Sammen	Hver for seg	Sammen	3
12	H/U	Sammen	Hver for seg	-	1
13	Y/V	Sammen	Hver for seg	-	1
14	H/U	Sammen	Hver for seg	-	2
15	Y/V	Sammen	Hver for seg	Sammen	2
16	Y/V	Sammen	Hver for seg	Sammen	2
17	H/U	Sammen	Hver for seg		1
18	H/U	Sammen	Hver for seg		1
19	H/U	Sammen	-	Sammen	2
20	H/U	Sammen	Hver for seg	-	1
Antall familier		20	19	10	
Antall intervjuer		20	35	11	

Til sammen: 66 intervjuer

* Disse 20 familiene er valgt ut fra det opprinnelige utvalget på 58 familier på grunn av at de er intervjuet minst to ganger.

VEDLEGG 3: Islandsk utvalg

Intervjuform, arbeidssektor, utdanning og antall barn.

U/H: Universitet/høyskole

Y/V: Yrkesfaglig/ videregående

Familie	Intervjuform	Mor	Far	Antall barn
1	Sammen	Student U/H	Universitet/Høyskole U/H	2
2	Sammen	Næringsliv U/H	Kommunesektor U/H	1
3	Sammen	Universitet/Høyskole U/H	Næringsliv U/H	3
4	Sammen	Selvstendig næringsdrivende Y/V	Selvstendig næringsdrivende U/H	2
5	Sammen	Næringsliv U/H	Næringsliv U/H	3
6	Sammen	Næringsliv U/H	Kommunikasjon U/H	1
7	Sammen	Næringsliv U/H	Selvstendig næringsdrivende U/H	2
8	Sammen	Universitet/Høyskole U/H	Stat U/H	1
9	Sammen	Helsesektor U/H	Næringsliv Y/V	3
10	Sammen	Næringsliv Y/V	Industri Y/V	3
11	Sammen	Helsesektor U/H	Servicesektor Y/V	1
12	Sammen	Universitet U/H	Næringsliv U/H	2
13	Sammen	Selvstendig næringsdrivende Y/V	Næringsliv Y/V	4
14	Sammen	Helsesektor Y/V	Næringsliv U/H	3

VEDLEGG 4: INTERVJUTEMAER (Norge)

BAKGRUNNSINFORMASJON

- Familiens medlemmer (evt. opprinnelsesland, språk)
- Tilknytning til stedet og planer framover
- Utdanning, yrke og arbeidstid, samt planer framover
- Oppvekstfamilie (foreldres utdanning og yrke)

OMSORGSORGANISERING (FRA FØDSEL TIL FYLTE TRE ÅR)

- Deling av permisjon mellom foreldrene, bruk av fedrekvote. Begrunnelser og erfaringer (Runde II og III: refleksjoner over valg og erfaringer)
- Planer framover: kontantstøtte, dagmamma, barnehage. Begrunnelser og erfaringer (Runde II og III: refleksjoner over valg og erfaringer, utforsker overganger)

LIVSFORMSINTERVJU (BARNETS BANE GJENNOM DAGEN / DØGNET)*

- Bevege seg gjennom *morgenen* med livsformsintervjuets grunnform. Hvem gjorde hva? Hva skjedde så? Støttespørsmål: Er det sånn det pleier å være? Hvordan har det blitt slik?
- Bevege seg gjennom *formiddag, ettermiddag, kveld og natt* med livsformsintervjuets grunnform. Hvem gjorde hva? Hva skjedde så? Støttespørsmål: Er det sånn det pleier å være? Hvordan har det blitt slik?
- Hva gjorde dere i *helgen*? Er det sånn det pleier å være?

TEMAER INTRODUSERT I RUNDE II (GJENTATT I RUNDE III)

- Erfaringer med å kombinere jobb og omsorgsoppgaver
- Syn på barnehagen og barnehagens betydning for barnet
- Organisering av henting og bringing
- Daglig interaksjon med barnehagen / andre omsorgsgivere
- Utforsking av foreldrerollen – sammenligninger med egen oppvekst
- Hvis nytt barn i familien: Omsorgsorganisering og planer for dette barnet
- Framstilling av barnet: egenskaper, ferdigheter, utfordringer

TEMA INTRODUSERT I RUNDE III

Utforsker barnets sosiale nettverk med nettverkskart som hjelpemiddel, dvs. ark med konsentriske sirkler der barnet er plassert i sentrum. Foreldrene plasserer personer som er viktige for barnet etter grad av nærhet.

* Se vedlegg 6 for eksempel på sekvens fra livsformsintervjuet

VEDLEGG 5: INTERVJUTEMAER (Island)

BAKGRUNNSINFORMASJON

- Familiens medlemmer (evt. opprinnelsesland, språk)
- Bosted, nabolag, planer fremover
- Utdanning, yrke og arbeidstid, samt planer framover
- Oppvekstfamilie (foreldres utdanning og yrke)

OMSORGSORGANISERING

- Forventinger før barnet ble født, hvordan hadde de planlagt permisjonstiden?
- Deling av permisjon mellom foreldrene, bruk av fedrekvot. Begrunnelser og erfaringer
- Planer etter permisjonstiden: kontantstøtte, dagmamma, barnehage, andre omsorgspersoner. Begrunnelser og erfaringer
- Planer fremover for omsorgsorganiseringen
- Tema for diskusjon: oppfatninger av fødselspermisjonssystemet på Island, meninger om øremerking av permisjon til fedre.

DAGLIGLIV I FAMILIEN

- Erfaringer med å kombinere jobb og omsorgsoppgaver
- Syn på barnehagen og barnehagens betydning for barnet
- Organisering av henting og bringing

LIVSFORMSINTERVJU*

- Bevege seg gjennom *morgenen, formiddag, ettermiddag, kveld og natt* med livsformsintervjuets grunnform. Hvem gjorde hva? Hva skjedde så? Støttespørsmål: Er det sånn det pleier å være? Hvordan har det blitt slik?
- Hva gjorde dere i *helgen*? Er det sånn det pleier å være?

AVSLUTTENDE SPØRSMÅL

- Tanker om seg selv som foreldre, sammenlignet med egne foreldre. Hva er forskjellig og hva vil de videreføre?
- Tanker om hva som er viktig for barnet i den alderen han/hun er nå. Noe foreldrene vektlegger ulikt, eller diskuterer? Hva er de enige om?
- Nevn noe du tenker du er god til som far/mor.

* Se vedlegg 6 for eksempel på sekvens fra livsformsintervjuet

VEDLEGG 6: LIVSFORMSINTERVJU

EKSEMPEL PÅ SEKVENSS I LIVSFORMSINTERVJU MED FORSLAG TIL OPPFØLGINGSSPØRSMÅL (Basert på Islandske intervju)

Ettermiddag

- *Hjem fra jobb/barnehage.* Når kom familiemedlemmene hjem? Hvem hentet i barnehagen? Er det slik dere vanligvis gjør det?
- *Middag;* handling, lage middag, spise middag (hvem, når, hvordan). Er det slik dere vanligvis gjør det?
- *Etter middag;* Hva gjorde dere? Lek, avslapping, aktiviteter. Hva liker barnet å gjøre på ettermiddagen/kvelden. Evt. søvn i løpet av dagen, bleieskift, mating, amming.
- *Husarbeid, opprydding.* Hvem gjorde hva og når? Er det slik dere vanligvis gjør det?

Leggetid

- Når la barnet seg? Hvem gjorde hva i forbindelse med legging? Hva kan/vil barnet gjøre selv? Er det faste rutiner ved leggetid?
- Hva gjorde dere etter at barnet/barna var lagt? Er det dette dere pleier å gjøre på kveldstid?

Natt

- Hvem sov hvor? Våknet barnet i løpet av natten? Hva skjedde da? Er det slik det vanligvis er om natten?